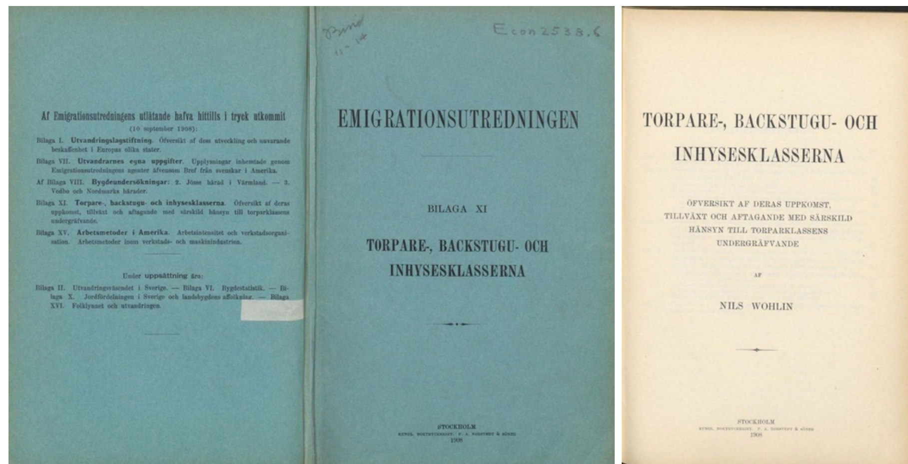

EMIGRATIONSUTREDNINGEN

BILAGA XI

TORPARE-, BACKSTUGU- OCH INHYSESKLASSERNA

TORPARE-, BACKSTUGU- OCH

INHYSESKLASSERNA

ÖFVERSIKT AF DERAS UPPKOMST,
TILLVÄXT OCH AFTAGANDE MED SÄRSKILD
HÄNSYN TILL TORPARKLASSENS
UNDERGRÄFVANDE

AF

NILS WOHLIN (1881-1948)

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1908

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna elfte bilaga till *Emigrationsutredningen* har digitaliserats av Harvard University Library och i december 2013 anpassats till Projekt Runeberg av Ralph E.

Se för övrigt om Emigrationsutredningen under **Betänkandet**!

1.

Öfversikt af dou äldre torplagstiftningen samt af de för torp och baekstugor brukliga former af

nyttjandcriittsupplåtelser.

Ännu i det l(>:de århundradet voro torp ocli backstugor i senare tiders betydelse af adpertinenser till hemman, inbegripna under dessas skattetal, i det bela okända i Sverige. Uttrycket torp hade på denna tid växlande betydelser'). Därmed menades sådana i allmänhet med särskilda brukare försedda inlagor, antingen på hemmanens utmärker eller på allmänningarna, hvilka sedan de nått en viss vidd och goilbet skulle efter då gällande lagstiftning, där de ej allenast föranledde en förhöjd ränta för det hemman, på hvilket de voro belägna, skattlägga» till självständiga possessioner. *) Så länge dessa intagor ännu voro oskattlagda, användes för dem ofta omväxlande med torp benämningen nybyggen; äfven efter skattläggningen till självständiga possessioner bibehöllo dc vanligen den förra benämningen för det fall, att de ieke ansågos kunna sättas i mantal utan lingo sig andra grunder bestämda för skattens utgörande.3) Dessutom har torpbenämningen uppstått och bibehållit sig för sådana i vissa delar af Norrland till evärdelig ägo afsöndrade lägenheter, hvilka genom kungl, förordningen (len 18 februari 17(57 först erkändes såsom lagliga.1)

1 dessa bemärkelser voro torparne en samhällsklass af olika karaktär mot den nutida egentliga torparklassen.5) Torpen voro ej adpertinenser till vissa hemman, utan för sig bestående lägenheter. Da torparna sutto på lands- och häradsallmänningarna, voro de icke nyttjanderättsinnehafvare af enskildes jord, utan nybyggare, hvilka, allteftersom deras uppodlingar skaltlades, ryckte upp i heinmansinne-hafvarnes eller åtminstone i de självständiga lägenhetsinnehafvarnes klass. Då de åter sutto på de enskilda hemmanens och byarnas utmärker, är det väl svårare att känna arten af det mellan hemmaus-

') Jfr Thulin, Om mantalet. Sthlm 1890, sid.9—11 Linde, Sveriges ekonomirätt. Sthlm 1K88, sid. 1-11. Bcuuchet, Ilistoirc dc la propriété loncicrc en Suédc. Paris 1904, sid. 226—330.

!) So nedan sid. 11.

Jfr bergstorpen 1 Värmlands. Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län.

') Jfr àkaltetorpen eller odahtorpen i Västernorrlands oeh Jämtlands liin.

Till denna böra nämligen dc i noterna ') och 4) omnämnda självfiigaudo torpen ieke räknas.

iigaren och torparen vanligaste rättsförhållandet; på skattejorden torde dock torpupplåtelserna, där de särskildt skattlades, vanligen hafva skett under äganderätt till yngre arfvingar. Äfven dessa torpare ryckte upp i den självägande allmogens klass, allteftersom deras uj>podlingar skattlades såsoru självständiga. Ännu i midten af det 17:de århundradet intog fördenskull den dåtida s. k. torparklassen en självstän digare ställning gentemot hemmansägarnc än hvad fallet blifvit med de båda senaste århundradenas torparklass; och gällde detta äfven i viss mån om torpen pä frälsejorden.

Vid betraktande af den nutida torparklassens historia bölden ofvannämnda äldre klassen af nybyggare på hemmanens utmärker och på allmänningarna lämnas å sido. Den är en företeelse, hvilken, allteftersom nyodlingarna skattlades och tillfällen till nya intagor särskildt på allmänningarna blefvo sparsammare, alltmera förlorade i betydelse och redan i slutet af det 18:de århundradet numeriskt sedt spelade en ringa roll.l) Medan detta skedde, framväxte emellertid en på de enskilda hemmanens ägor sittande klass af nytt janderätts-innehafvare, hvilken, sedan det 18:de århundradets lagstiftning hade inkallat torpuppodlingar på hemmanen frän nya skattläggningar,2) saknade den möjlighet till självständighet, som dessförinnan förefanns för dylika odlingsmän. På denna nya samhällsklass, hvilken, i olikhet med hvad fallet torde hafva varit med den äldre torparklassen, till större delen framväxte ur landsbygdens tjänsteklass, öfverflyttades med tiden benämningen torpare, under det att denna benämning (om den äfven ännu förekommer i afseende å nybyggarne på öfver-loppsmarkerna i Norrland) kom mera ur bruk i afseende å de återstående nybyggarne på allmänningar och kronoskogar. Det är denna nyare sociala företeelse, som här kommer i betraktande.

En öfverblick af 17:de och 18:de århundradenas torplagstiftning måste räkna med clet ofvannämnda förhållandet,

att med torp betecknades upplåtelser såväl på allmänningar som pä enskilda ägor och i senare fallet såväl med nyodlingar förbundna upplåtelser som längre fram i tiden äfven utan nyodlingar eller afsevärdare sådana förbundna. Lagstiftningen om torp innehölls i främsta rummet i skogsordningarna af den 20 mars 1(547, den 29 aug. 1(>64 och den 12 december 1734, hvilkas bestämmelser i främsta rummet tillkommo med hänsyn till de pä allmänningarna belägna torpen. De båda förstnämnda skogsordningarna stadgade, 3) att alla gårdar, torp och backstufvor på allmänningarna skola antecknas, och att de torp, som göra skäl för hela, halfva eller ljärdings hemman, skola blifva be-

') 8c do statistiska uppgifterna & sid. 40 om nybyggarnes antal i riket åren 1780 —

2) Se nedan sid. 13.

') Arf. 2, 3, 8.

stundande, men att alla torp och baokstufvor, som icke hafva så stor och god åker och äng, att de kunna göra skäl for minst ett fjärdedels hemman, skola dömas bort och bortrifvas och till allmänningen utläggas igen, om ej urminnes häld är åkommen. Intet torp eller backstufva stadgades dessutom dädanefter skola få uppsättas eller uppbyggas ånyo på lands-, härads- eller sockenallmänningarna utan efter föregången undersökning vid laga ting och därefter meddelad resolution af landshöfdingen. Dessa uteslutande af omsorg om skogarna dikterade bestämmelser skärptes genom skogsordningen al'den 12 december 1734 ') såtillvida, att endast redan skattlagda och indelta allmänningstorp skulle tillåtas blifva bestående och ägarne däraf bibehållna vid deras laga fång; sådana torp åter, som vid tiden för förordningens ikraftträdande icke blifvit skattlagda och indelta, skulle utrifvas, och nya torp icke dädanefter tillåtas, såframt de icke kunde blifva tjänliga till soldat- eller båtsmanstorp eller boställen till skogvaktare eller andra personer af jägeristaten. Förbudet mot nya intagor å allmänningar inrycktes som bekant äfven i allmänna lagens byggningabalks kap. 1(5, §

Dessa föregående bestämmelser hade uteslutande afseende ä torp-intagor på allmänningarna, till hvilka visserligen äfven soekcnall-männingarna i detta sammanhang räknades. Den restriktiva lagstiftningen mot dessa torp, som ytterligare kompletterades och preciserades genom i det 18:de århundradet utkomna författningar, förlorade med tiden i betydelse, allteftersom lägenheterna till intager på allmänningarna blefvo färre och dessa själfva genom försäljningar till skatte samt genom skiftes- och afvittringsverkens fortgång blefvo mera kringskurna. För uppkomsten af den på enskilda hemmans-ägor sittande torpare- och hackstugnsittareklassen har denna lagstiftning endast såtillvida haft indirekt betydelse, att de hinder den lade för torpintagor på allmänningarna minskade möjligheterna till själfständiga bosättningar för de allmogeelement, för hvilka egna hemmansbruk icke stodo till buds. I någon man bör den fördenskull hafva bidragit till den starka framväxten af torp och backstugor på enskilda hemmansägor i det 18:de århundradet. Att denna inverkan varit betydande måste dock betviflas, då dels skogsordningarnas föreskrifter ofta torde hafva kringgåtts, dels tillväxten af den egen-doinslösa landtbefolkningen betingats af folkökningen i främsta rummet i förhållande till tillgången på redan skattlagd jord.

Jämsides med allmänningstorpen hade emellertid i det 17:de århundradet torp och backstugor börjat uppstå äfven på enskilda ägor. Annu i midten af nämnda århundrade torde detta hafva varit sparsamt. men det blef under Karl XI:s med inre framåtgående förbundna regeringstid allmännare. Den viktigaste orsaken härtill var indel-') Art, II, III.10

ningsverkets inrättande, genom hvilket soldat-, ryttare- och båtsman storp anlades till ett antal större än alla andra torps sammanlagda, ') oftast icke på härads- och sockenallmänningarna utan pa hemmanens och byarnas enskilda ägor. Äfven andra torpanlägg-ningår började emellertid att blifva allt vanligare såväl på frälse-som skattejord. På den senare skedde detta, som nämnts, förmodligen i vanliga fall åt yngre arfvingar, tör hvilka andra tillfällen till bosättning icke voro tillgängliga, och dessa torpupplåtelser torde i så fall hafva varit förbundna med afsevärda nyodlingar. På frälsejorden åter, som på grund af sitt läge i rikets gamla odalbygder icke ägde lika

gynnsamma lägenheter till nyodlingar, begynte torpupplåtelserna alltmera föranledas af sådana anledningar, som varit för jordägarne bestämmande vid deri nutida torparklassens uppkomst.

Till dessa torpupplåtelser på enskilda ägor intog lagstiftningen i det 17:de århundradet, en annan hållning än till allmänningstorpen. Orsaken härtill var, att de förstnämnda upplåtelserna icko så som de senare inneburo faror för skogarnas bestånd; dessutom gjorde sig i det förstnämnda fallet skattepolitiska synpunkter starkare gällande. 1 1 f>47 och 1664 årens skogsordningar8) medgafs jordägaren rätt att i så måtto som följer på sina egna byägor sätta torp och torpställen. En frälseman, som har från allmänningen och frän andra grannars och rågrannars med rå och laga gränser afvittrade enskilda ägor, erkändes hafva makt och rått att »där lägenheten finnes bygga nya hemman och torp till sitt behof, allenast att när de skattlagda varda de också jämte andra hans gods förrusttjänstas och det göres däraf den rättighet, som af andra frälsemans hemman sedvanligen utgår». Samma rätt medgafs ock skattebonden på hans enskilda ägor, så att han, -när ägorna sig sä vidt sträcka, må rödja åker, äng, mulbete, sä ock bygga tör]» och förrätta hemmanets förbättring i allo måtto, dock med sådant förord att där hemmanet blir förbättradt och nya torp uppbygde, hemmanet då reiVas och till förbättring ånyo skattlägges». Endast i afseende å torp, byggda på oskift adr byägor, gjordes den inskränkning, att de, för såvidt jordägarne ej alla äsämjas om deras bestånd, skola underkastas rannsakning vid tingsrätten, i hvilket fall de stadgades skola dömas och rifvas, om byn med dem icke kunde blifva behållen. Utan alla jordägares samtycke skulle dessutom ingen af dem äga rätt att pä sådana oskiftade ägor nppbygga nya torp; vid visst vite och äfventyr af torpets ut-rifning.

I skogsordningen af ar 1734 skärptes stadgandena äfven i afseende torp a enskilda ägor.3) Frälseman tilläts visserligen lik-

') Sc tabell K sid. -15—17.

Art. 11. 17, IS. 3) Art. XV.DKK ÄLDRE TOKPLAGSXIFTNINBEN.

som tillförene att på sina enskilda och afvittrade ägor uppbygga torp, med samma som tillförene gällande förbehåll, att när de skattläggas de underkastas de prestationer till det allmänna, som af frälsehemman i allmänhet utgå. En skatteman åter så på indelta som. oindelta hemman skulle väl fa bygga oeh inrätta torp, backstugor och risbyggen, mon det villkor tillades, satt detta skulle ske till hemmanets förbättring och icke till skada». Omedelbart därefter stadgades, efter en på omsorg om skogarnas fredande byggd motivering, att särskild undersökning i hvarje fall skulle företagas, om ett torp eller en backstuga utan skada ma kunna tillåtas och bibehållas; finnes att torpet kan tillstädjas och bibehållas samt göra skäl för ett fjärdedels hemman, då bör det refvas och skattläggas; i annat fall skall landshöfdingen visserligen hafva makt att det tillåta, men »dock sparsamt och icke utan särdeles angelägenhet samt att det icke må finnas skadligt, då det äfvensom de onyttige backstugor och rishyggen bör rifvas ut». 1 afseende à torpanläggningar å oskiftade byägor hade det föregående århundradets bestämmelser inryckts i allmänna lagens byggningabalks kap. 10, §4, på grund hvaraf samtliga bvägares samtycke fortfarande skulle vara erforderligt för sådana torpanläggningar.

Skogsordningarnas stränga föreskrifter om torp på allmänningarna sträckte sig sålunda icke till på enskilda ägor skedda torp-upplåtelser. Anläggningar af torp på enskilda ägor förklarades tvärtom i det 17:de århundradets skogsordningar fria på såväl frälse-som skatteägor; dock med förbehållet i afseende å skattejorden att lägenhet till torpanläggningen borde finnas samt med vissa inskränkningar i afseende å torp på byallniänningarna. Det framgår emellertid af dessa skogsordningars uttryckssätt, att nyodlingar ansågos såsom med torpupplätelserna nödvändigtvis förbundna, och såsom ovillkorlig följd af dessa uppodlingar gjorde skogsordningarna gällande den fordran, antingen att hemmanen skulle i förhållande till förbättringen skattläggus till högre ränta eller ock att torpet skulle särskildt skattläggas till ett självständigt hemman eller lägenhet. Denna skogsordningarnas afsikt bestyrkes i afseende å skattejorden af kungl, resolutionen på adelns besvär den 24 december 1052, § 2, som stadgade i fråga om de åtskilliga på skatteägor uppbyggda torp, hvilka härtill hvarken kronan eller frälset äro skattlagda vordne, att sådana torp skola skattläggas; oeh förklarades att veder börande myndigheter borde draga omsorg därom, att alla sådana oskattlagda torp efter för detta fattade och publicerade ordinantiers lydelse

antingen måga refvas och skattläggas eller belt utrifvas. Samma ståndpunkt intog häradsfogdeinstruktionen af den !) oktober .1608, Art. 8, där jämväl föreskrefs, att dylika skattlagda torp ovillkorligen borde vid jordrannsakningarna införas i jordeboken.

Den älclre torplagstiftningen måste sålunda anses hafva tillåtit torpanläggningar på enskilda ägor, jämväl på skattehemman, dock under nämnda villkor om skattläggning. Att emellertid detta villkor på olika sätt tillämpades gentemot frälsemän och skattebönder framgår af andra resolutioner under nämnda tidsskede. Sålunda förklarades skattebönderna genom kungl, resolutionen på adelns besvär dpn 2!i oktober 1686, § 21, vara förbjudna att efter behag och emot skogsordningarna> upprätta torp, »på det att ridderskapet och adeln vid deras rättighet att på deras frälseägor allena sådana uppbygga måtte beskyddade blifva». Då emellertid, såsom framgått, anläggningen af torp på skatteägor icke var genom skogsordningarna förbjuden, utan tvärtom då lägenhet, därtill fanns tillåten, så måste resolutionen i fråga hafva haft afseende å sådana torpupplåtelser, hvilka icke voro förbundna med afse värdare nyodlingar och hvilka fördenskull icke ansågos genom en förhöjd ränta kunna blifva det allmänna till nytta. Det hade tydligen utbildat sig den tolkning af författningarna, att sådana torpupplåtelser, hvilkas hufvudsakliga ändamål var jordägarens bekvämliga tillgång på arbetskraft, d. v. s. torp som endast kunde blifva adpertinenser till hemmanen, blott vore frälseman tillåtna. Skattebönderna åter voro förbjudna att på sina hemmansägor göra sådana upplåtelser redan af det skäl, att desamma ansågos innebära ett kringgående af förbuden i legostadgarna mot mera än ett visst antal tjänstehjons försvarande å hemmanen.

De i 1734 års skogsordning inryckta skärpta bestämmelserna om torpupplåtelser på skatteägor hvilade såsom de föregående skogs-ordningarnas på den förutsättning, att sådana upplåtelser skulle vara förbundna med nyodlingar och blifva särskildt skattlagda. Dessa föreskrifter tillkommo emellertid vid en tidpunkt, då nya åskådningar i afseende å torpupplåtelsernas ekonomiska och sociala betydelse begynt göra sig gällande. liedan genom kungl, resolutionen den 16 aug. 1731 hade frihet från nya skattläggningar beviljats för uppodlingar å odugliga mossar. Under de efterföljande decenniernas arbete för landtkulturcns och folkökningens befrämjande måste gifvetvis skyldigheten för skattebönderna att i förhållande till torpuppodlingarna åtaga sig ökade prestationer till det allmänna vara hinderliga. Föreskrifterna i nyssnämnda skogsordning om att torpuppodlingarna å hemmanen skulle särskildt skattläggas, synes nämligen under efterföljande jordrannsakningår åtminstone ibland hafva tillämpats, att döma af 20 § al' allmogens allmänna besvär vid 1742—43 årens riksdag. Resolutionen på denna besvärspunkt den 10 sept. 1743, hvilken anslöt sig till vissa genom kungl, förordningen den 2.") november 1740 och kungl, förklaringen den 5 oktober 1741 träffade föreskrifter till nyodlingars befrämjande, måste anses hafva inneburit det officiella frångåendet af den äldre lagstiftningen. Genom

deri nämnda- resolutionen förklarades nämligen såsom obilligt det öfverklagade förhållandet, att torp och andra lägenheter, som tillkommit genom nyodling å hemmanens enskilda ägor, blifvit skilda från dem och indragna till kronan, och skatteallmogen tillerkändes rätt att utan särskild och ny ränta blifva bibehållen vid alla de ägor och tillägor, som till deras skattehemman af ålder lydt och legat, det vare sig redan byggda torp och uppodlade lägenheter eller sådana som hädanefter genom flit och arbete på hemmanens enskilda ägor uppodlas. Bestämmelsen i 1731 ars skogsordning, att torpuppodlingar, hvilka icke kunna skattläggas till minst ett fjärdedels mantal, blott med särskildt tillstånd af landshöfdingen skulle få bibehållas, måste härigenom anses hafva försatts ur kraft.

Genom resolutionen i fråga hade sålunda förklarats, att torpen äfven på skattehemmanen hädanefter skulle betraktas blott såsom adpertinenscr till dessa, utan att föranleda rubbning i skattläggningen. I afseende å frälsejorden hade, såsom framhållits, en dylik åskådning länge dessförinnan gjort sig gällande, ehuru den stod i strid med skogsordningarnas afsikter. Hvad åter beträffar det vid denna tid ännu bestående förbudet för skatteallmogen att på sina ägor uppbygga sådana torp och backstugor, som mindre afse nyodlingar än jordägarens bekvämlighet, så kan detsamma efter en bokstaflig tolkning af 1743 års resolution icke anses hafva

blifvit upphäfdt. I >on nämnda resolutionen hvilade nämligen på förutsättningen af nyodlingar, och hade ett odlingsbefrämjande, men icke ett socialt ändamål. För de nya åskådningarnas genomträngande i afseende ä den senare frågan kan knappast angifvas någon viss tidpunkt. Åskådningarna om torpsystemets gagnelighet såsom ett medel att lösa landtarbetarefrågan och i allmänhet ur social synpunkt växte så småningom fram under frihetstidens lopp. Redan i prästerskapets privilegier af den 1(! oktober 1723') hade torpaiilägguingar, ehuru med stränga reservationer, tillåtits å prästbordens enskilda ägor. Uti de tid efter annan utfärdade boställsordningarna2) uppmuntrades anläggningen af nyttiga torp på vissa kronoboställen. Under 1740—50-talen rekommenderades torpsysteinet allt lifligare såsom ett medel att motverka bristen pä tjänstefolk och utflyttningarna af dessa; särskildt på kungs- och ladugårdarna samt större kronorust-häll uppmuntrades af dessa anledningar arrendatorerna och inne-hafvarna att föranstalta om torpupplåtelser. På den vanliga skattejorden åter torde de dåtida allmänna fysiokratiska sträfvandena att öka folknummern och dennas bofasthet hafva varit drifkraften till det gradvisa omslaget i statsmakternas hållning.

') Art. 9.

'-> So Boställsordningarna den 12 febr. 17:10, § 9, och ilen 3 april 1739, § 10.

På ständernas tillskyndan tillkom kungl, cirkulärbrefvet till landshöfdingarna af den 18 februari 1757, uti hvilket skatteallmogen ytterligare försäkrades därom, att ej någon genom nyodling tillkommen jord eller förvaltning däraf skulle tagas från dess ägare, utan att sådana torp och andra lägenheter skulle utan någon särskild och ny ränta eller skattens förhöjande förblifva en rättmätig hugnad och belöning för åboens flit och arbete, hemmanet till gagn och understöd. Vill man åter söka att vid någon viss författning knyta statsmakternas medgifvande åt allmogen att uppbygga mindre torp och backstugor på sina ägor, torde detta vara kungl, förordningen den 20 juli 17C2, hvaruti anläggningen förklarades fri på enskilda utbrutna hemmansägor af backstugor och boningsrum för gifta lego-hjon eller sådana som vilja träda i giftermål. Detsamma tilläts, om grannar därom åsämjas. på deras oskiftade gemensamma ägor, till så stort antal och med så litet jord tilldelad hvarje backstuga, som de vilja. En ytterligare lättnad bereddes jordupplåtelser af här omhandlade slag genom kungl, förordningen den 8 mars 1770, som undanröjde den ända ditintills bestående föreskriften om alla grannars samtycke till torpupplåtelser på oskiftad byamark. Slutligen måste det samma dag utfärdade påbudet, att ingen som äger visst boningsrum eller är å visst ställe boende skall kunna tvingas att emot sin vilja antaga årstjänst eller vara förfallen till krigstjänst, hafva verkat befrämjande af torps och backstugors anläggning; detsamma bör hafva varit fallet med de tid efter annan utfärdade skattebefrielserna for barnrika torparfamiljer och öfverhufvud deri lägre beskattning, som torparna redan i frihetstidens bevillnings-system åtnjöto.

« » *

Up]phäfvandet i det 18:de århundradet af det 17:des restriktiva torplagstiftning är en företeelse, som äger paralleller på andra områden af jordlagstiftningen. Liksom inom denna i allmänhet är det • •mellertid sannolikt, att den faktiska utvecklingen hade gått lagstiftningen väsentligt i förväg. Visserligen föreligger ingen statistik öfver torpen före år 1751, men det icke ringa antalet torp i riket vid denna tidpunkt häntyder på att många torpupplåtelser äfven i strid med författningarna voro förekommande redan i början af frihetstiden. Detta torde hafva berott därpå, att det i författningarna innehållna korrektivet var af administrativ art och blef verkningslösare, allteftersom den svenska administrationen försvagades. Att rifva ut ett hushålls tillflyktsort ocli kasta det på bar backe erfordrar en hårdhet vid lagarnas tillämpning, som efter enväldets fall allt mindre utmärkte vår statsförvaltning. Då därför

under förra hälften af frihetstiden den stegrade giftermålsfrekvensen och folkökningen i förening med allmogens växande själfständighets-sträfvan ökade krafvet på bosättningsmöjligheter, torde äfven olagliga jordupplåtelser på hemmanens ägor allt mindre hafva kunnat förhindras. Såsom en följd äfven häraf upphäfdes slutligen den äldre lagstiftningen.

Att det äldre korrektivet mot olagliga torpupplåtelser uteslutande var af administrativ art, sammanhänger med att nyttjande-rättsaftalen vid torp och backstugor på nämnda tid icke voro af lagstiftningen reglerade. På skattejorden kunde en sådan reglering så mycket mindre komma ifråga, som ju dylika upplåtelser, om de ej åtföljdes af särskilda skattläggningar, voro förbjudna. På frälsejorden åter skedde torpupplåtelserna sannolikt enligt de allmänna grunderna för landbolegan, men troligt är att torparna ställdes i en gentemot jordägarna än ogynnsammare ställning än landbönderna.') Icke heller i 1734 års lag inrycktes som bekant några stadganden i afseende härå; och först genom kungl, brefvet den 17 okt. 1781, sedan torpsystemet blifvit allmännare, stadgades i afseende å torp-aftal på obestämd tid att med uppsägning och afflyttning skulle förhållas i enlighet med hvad i allmänna lagen-) stadgats för landbo.

Nyttjanderättsaftalen vid jordupplåtelser på hemmanens ägor utvecklade sig emellertid under senare hälften af det 18:de århundradet i olika former, hvilka äro af betydelse för torpare- och back-stugusittareklassernas historia. Enligt det språkbruk, som på nämnda tid utbildade sig, utvidgades nämligen benämningarna torpare och baclcstugusittare till att afse personer, tillhörande samtliga dessa efter hand uppkommande kategorier af nyttjanderättsinnehafvare. Sedermera har, allteftersom vissa af dessa upplåtelseformer inryckts i det 19:de århundradets lagstiftning om jordalsöndring, en ny förskjutning gjort sig gällande i det allmänna språkbruket, så att torpbegreppets omfång ånyo alltmera inskränkts till en viss form af nyttjanderättsaftal, nämligen arrenden med dagsverksskyldighet af till hemman hörande jord. Dock måste en historisk öfversikt ansluta sig till språkbruket, sådant det under tidernas lopp förändrat sig; dessutom sammanhänga de nämnda olika upplåtelseformerna nära med orsakerna till de ifrågavarande folkklassernas tillväxt. Det är därför anledning lämna en öfversikt af desamma.

I förhållande till mängden af andra jordupplåtelser hafva under århundradena ifråga de egentliga dagsvcrJestorpen eller jordtorpen varit af ringare antal. För dem utmärkande har varit, dels att de upplåtits under form af arrende, dels att arrendet utgått hufvudsakligen med bestämda veckodagsverken (minst ett dagsverke, men eljest Hera.

') Lagberedningens förslag till jordabalk I. Sthlm 1905- Bilagor, sid. 314.

och intill sex dagsverken i veckan), dels att de i regel upplåtits på obestämd tid med laga uppsägnings- och fardagsrätt enligt de allmänna grunderna för landbolega. Ett arrende med nämnda antal dagsverken förutsätter ett visst större omfång hos jordupplätelsen; dagsverkstorpen hafva äfven, näst de norrländska torpen, omfattat de största nyttjanderättsupplåtelser, vid hvilka torpbenämningen varit fästad. Det var sådana dagsverkstorps upprättande, hvarpå sträfvandena i det 18:de århundradet hade afseende; för dem kännetecknande har äfven varit att de i regel anlagts och bebyggts af jordägaren själf samt af honom försetts med brukare. Såväl på denna grund som till följd af den obestämda upplåtelsetiden samt den reglerade dagsverksprestationen hafva sådana torpupplåtelser icke betraktats såsom afsöndringar från hemman. Då de förekommit å, skattejord hafva de därför icke ansetts falla under förbuden mot skattskyldig jords minskning1), till hvilket förhållande jämväl bidragit att klander af dylika upplåtelsers laglighet icke kunnat komma ifråga frän någon af parternas sida. Tvärtom gjordes redan tidigt gällande8), att rätten till anläggning af sådana tor]) måste anses oskiljaktig från den ined äganderätten förbundna dispositionsfriheten af jorden; och ännu fram i det 19:de århundradet voro uppfattningarna om dagsverkstorparnas rättsliga ställning så oklara, att de ibland ansågos i likhet med tjänstehjon lyda under jordägarens husbonde-välde.

I afseende å arealen kunna naturligtvis dagsverkstorpen variera betydligt, allteftersom sex dagsverken i veckan eller blott ett sådant utgöres; dock far äfven ett torp med ett femtiotal dagsverken oin aret kallas jordtorp. Vanligare än dessa voro redan i början af det 19:de århundradet sm åtorp, upplåtna icke inot hvarje vecka utgående dagsverken, utan mot ett mindre antal dagsverken eller andra prestationer eller penningar om året. Någon skillnad mellan dessa nytt-janderättsaftal och de förut nämnda har dock endast forefunnits i sä måtto, att dessa småtorp oftare än veckodagstorpen varit upplåtna på länyre tid, antingen på torparens och lians hustrus

lifstid eller pä vissa, vanligen femtio år. Redan i slutet af det 18:de århundradet voro fleråriga torpkontrakt samt torpupplåtelser mot lifs-tidsstädja vanliga i riket. Den nämnda skillnaden sammanhänger med att de mindre torpen oftare än de större veckodagsverkstorpen uppstodo på allmogejorden, där torparen lättare kunde ställa besitt-

') I plakatet af den '2 maj 1673 »amt allmänna lagens jordabalks kap. 4, § 9.

") De efterföljande sid. 16—22 meddelade uppgifterna angående nyttjanderättsupplåtelser på hemmanens ägor grunda sig pil vissa under förarbetena till kungl, förordningen den 1!) docembcr 1S27 om hemmansklyfning och jurdafsöndriug samt kommitté-betänkandet den i okt. ISiül om samma ämne framkomna upplysningar. Genom kungl cirkulärbrefvet den 26 okt. 1833 bade särskilda läuskommitterade att yttra sig bl. a. öfver de intill denna tid förekommande torp- och backütngunppl&telser; dessa länskom-mittéera yttranden och handlingar lämna isynnerhet material till frågan.

ningsvillkoren till sin förmån; dels skedde nämligen dessa torpupp-låtelser ofta till syskon under namn af vederlag för hemmanslösen, dels hafva desamma, i motsats mot dagsverkstorpen pä de större egendomarna, vanligen anlagts och bebyggts af torparen, som för att åtaga sig detta gifvetvis icke gått in på en blott obestämd besittningstid. Till följd af sistnämnda förhållande har äfven det årliga arrendet måst blifva mindre.

Till sistnämnda kategori af törpupplåtelser, åtminstone i den mån de skedde på lifetid eller på viss längre tid, ställde sig rättsuppfattningarna före år 1827 tveksammare. I den mån upplåtelsen är långvarigare och den årliga prestationen ringare måste stamhem-manet anses hafva ur skattesynpunkt försvagats, och ännu fram till nämnda tidpunkt gjordes offentligen den mening gällande, att dylika upplåtelser på skattejord stodo i strid med förbuden mot skattskyldig jords minskning. Så länge jordupplåtelsen emellertid skedde på så sätt, att den hufvudsakliga delen af arrendet skulle årligen erläggas, medan det vid tillträdet oftast erlagda mindre penningobeloppet blott utgjorde en städjepenning i egentlig mening, gjordes sa vidt kändt är af domstolarna ingenstädes den mening gällande, att de voro olagliga. Sådana kontrakt intogos redan under det 18:de århundradet allmänt i inteckningsprotokollen, och med dem förfors i rättstvister i enlighet med allmänna lagens stadganden om landbo-lega. Sedan genom kungl, förordningen den 13 juni 18U0 de då redan vanliga femtioårskontrakten erhållit laglig sanktion å allinge-jorden, och intecknade arrendekontrakt på tid fatt rättsgiltighet mot ny jordägare, tillämpades dessa stadganden äfven allmänt på torp-legan. Om Värmland undantages, uraktlåts sällan i några delar af riket att söka inteckning af de på vissa år ställda torpkontrakten; äfven då dessa voro ställda på lifstid skedde detta esomoftast, ehuru lifstidsstädjekontrakt enligt kungl, förklaringen den 2 mars 1802 icke behöfde intecknas.')

1 slutet af det 18:de århundradet begynte emellertid nyttjande-rättsupplåtelser på vissa år och på lifstid förekomma i former, alltmera aflägsna från jordlegan. Villkoren blefvo allt oftare så uppgjorda, att den vid tillträdet erlagda städjepenningen? tilltogs jämförelsevis hög, medan den årliga afraden i prestationer eller persedlar bestämdes till ett ringa belopp. Härur utvecklade sig den uppfattningen, att den vid tillträdet erlagda pen niuges urn nian utgjorde icke endast betalning för att få nyttjanderätten, utan betalning för själfva denna nyttjanderätt under den öfverenskomna tiden. Ut-

') Osäkerhet i praxis föranleddes dock vid dylika torpuppULtelser pä, arl'vejord, därvid ibland af domstolarna gjorda» gällande, att desamma skulle, oberoende af föreskrifterna i 180U àrs förordning oin luudbokontrakt Ä. arfvcjord, äga giltighet på samum. eii-tt som upplåtelser ri afliiigejord.

trycket »köp» blef en allt vanligare beteckning å dylika upplåtelser; köp på viss tid och köp på lifstid blefvo uttryckssätt, som i alla delar af riket användes vid sidan af lega och arrende.') Liksom vid jordlega ställdes köpen, mestadels på innehafvarens och hans hustrus lifstid eller på vissa år; ibland 20, 30 eller 40, men merendels 50. I vissa delar af riket förekommo rätt ofta köpeafhand-lingar äfven på längre tid; sålunda i Sydsverige på 90 eller 100 år och i Väster-Norrland på än längre tid, t. o. m. 120 år. Den vid tillträdet erlagda penningesumman fick allt

vanligare ett värde, som föga understeg det kapitaliserade värdet af nyttjanderätten under den öfverenskomna tiden, hvilket värde dock, och naturligtvis i synnerhet vid »köpen på lifstid», uppskattades godtyckligt. Emellertid var regel, att jämte denna köpesumma en viss, ehuru mycket ringa årlig afgäld fortfarande var förenad med besittningen, vanligen ett par tre dagsverken eller några riksdaler eller skillingar om året. Denna årliga afgäld som långt understeg afsöndringens proportionella andel i stamhemmanets skatt, betraktades som en formalitet, hvars ändarnål synes hafva varit att gifva upplåtelsen sken af jordlega och nyttjanderättsinnehafvaren därigenom föreställning om en säkrare besittningsrätt.

De ifrågavarande »köpen», som före 1827 voro oreglerade af lagstiftningen, hänfördes af häradsrätterna vanligen till lega på tid och lifstidsstädja. Denna rättsuppfattning hvilade gifvetvis därpå, att i allmänna lagens stadganden om landbolega inga bestämmelser funnos om städjepenningens och afradens inbördes storlek. Sadana köpekontrakt intogos vanligen, efter kungl, förordningen den 13 juni 1800 nästan alltid, i inteckningsprotokollen, och häradsrätterna läto »bero vid - dem utan erinringar till parterna. Vid klander från nya jordägares sida rädde emellertid förvirring, sä att afsöndringarna än ansågos vara i strid med förbuden mot skattskyldig jords minskning och åter döm des till hemmanen, t. o. m. utan lösen för byggnader och odlingar,8) än åter genom inteckningen ansågos skyddade till sitt bestånd.

Vid sidan af köpen» utvecklade sig, särskildt efter år 1810 '), en annan form af nyttjanderättsupplåtelser på hemmanens ägor, nämligen förpant'»ingår. Dessa ställdes liksom »köpen» omväxlande pä panttagarens lifstid eller på vissa år; i senare fallet gäller hvad i afseende å »köpen» är anmärkt. Någon gäng ställdes pantkontrak-

') Att skillnaden mellan arrende och »köp» på vissa år ofta var ringa framgår Id. a. däraf, att i Skaraborgs litn köp på obestämd tid» omförmäldes förekomma.

si Kallad jordskyld, tomtören o. s. \

al berättades från Värmlands oeh Gäfleborgs län.

l< Sedan genom kungl, kiingörelseu den l> april 1810 en livar .ivensk man erhållit riitt att besitta näterier, upphörde pantförskrilningar af hela hemman. Bruket att pantsätta mindre jordplaner liek emellertid, enligt flere domhafvandcs uppgift, ungefär vid nämnda tidpunkt ökad utbredning.

tet på hemraansinnehafvarens lifstid eller åbotid'). Pantsumman, hvilken vanligen föreskrefs skola återbetalas vid förpantningstidens förlopp -'), beräknades så, att dess ränta ungefärligen motsvarade lägenhetens inliga afkastning. Alltefter anledningen till upplåtelsen, som merendels var jordägarens penningebehof. kunde emellertid villkoren ställas för försträekningsgifvaren i olika grad förmånliga; sålunda voro jordägarna i Småland och Västergötland oftast skyldiga att jämte pantskillingen återbära ränta å densamma under lånetiden. Där ieke ränta var föreskrifver tog försträckningsgifvarens öfvermakt ofta form af en i förhållande till jordvärdet alltför låg pantskilling3). I götalandskapen voro jordägarna dessutom vanligen förpliktigade att jämte ränta erlägga lösen för byggnader och odlingar, försåvidt de ville återbekomma den förpantade lägenheten, I svealandskapen var detta villkor i pantkontrakten icke brukligt. Liksom vid »köpen> var i bela riket regel, att besittningen af den förpantade lägenheten var knuten jämväl vid erläggande af en mycket ringa årlig afgäld i dagsverken eller penningar. 1 öfrigt må anmärkas, att ofta en ringa skillnad bestod mellan de ofvan nämnda köpeafhandlingarna och

iörpantningsafhandlingarna.')

Om rättsuppfattningarna fram i det 19:do århundradet voro oklara i afseende å lagligheten af »köpen> på viss tid, så måste detta i än högre grad hafva varit fallet i afseende å lagligheten af lor-pantningarna. Det erkändes allmänt, att stadgandena i allmänna lagens jordabalks nionde kapitel uteslutande hade afseende å pantför-skrifningår af utbrutna hemmansdelar i deras helhet, samt att pant-förskri fningarna af mindre jordområden å hemmanens ägor voro stridande mot förbuden mot skattskyldig jords minskning. Icke desto mindre blefvo dessa

senare, sådana de allt oftare förekommo, erkända af häradsrätterna såsom lagliga; så mycket oegentligare soui ägarna ofta icke kunde eller ville återlösa jordområdena, utan dessa i enlighet med allmänna lagens stadganden för alltid från-Sl"go hemmanen. Somliga häradsrätter hänförde aftalen till arrende» kontrakt, därtill föranledda af den gemenligen stipulerade årliga af-gälden, samt intecknade dem i enlighet med 1800 års förordning.

säkerhet ej endast för pantskillingens återbekommande men äf-

J) Omnämndes frän Norrbottens län. q., i Sitges i nästan alla län liafva varit fallet: af vissa uttalanden i Stockholms, träffart""8 0<'1 Killmar IÄn framgftr dock att ingen dylik öfverenskommelse ibland

i v 3| Omnämndes trän Gäfleborgs län. Det sattes till ocli med i fräga, huruvida

»'»ndolshalkcus 0 kapitels § Ii skulle vara tillämplig därpå sun ' »ämnts (not 2 härofvan) var icke alltid uttryckligen füroskrifVet, att pant-ril)+.ma" sk»llo återbetalas vid RJrpantningsUdcns slut, utan jordägaren ansågs be-skull ,!lU dc9sfi)ruta" återfä lagenheten. Äfven förekom kontrakt, enligt hvilka detta hafva hÄ 'r'0i 1'tt'r!,tiillull<lB af cn del af pantskillingen. Att pantskillingen borde skilli i C ',e'0l'l' 'in köpesumman vid ett »köp» pa motsvarande tid vnr ingen säker ty de nämnda värdena åsattcs ofta ytterst godtyckligt.20

ven för afhandlingens bestånd under den öfverenskomna tiden. I de flesta fall behandlades emellertid afhandlingarna såsom pantförskrif-n ingår med införsel i enlighet med jordabalkens nionde kapitel. r)

Vid tidpunkten för utfärdandet af kungl, förordningen den li) dec. 1827 om hcmmansklyfning och jordafsöndring hade jordupplåtelser af ofvan anförda former vunnit stor utbredning i alla delar af riket, ehuru i vissa provinser de ena, i andra provinser de andra af nyttjanderättsaftalen voro vanligare8). På denna utveckling hade de ditintills af myndigheterna, äfven af domstolarna, företrädda rättsuppfattningarna varit af ringa inflytande. De olika nyttjanderättsaftalen utbildade sig efter allmogens sedvänjor, behof och egen uppskattning, utan att författningarna innehöllo några korrektiv däremot; ingen aklagare fanns och någon åtgärd af domarne behöfde icke meddelas. Det utbildade sig i stället den praxis, att på begäran intaga kontrakten i intcckningsprotokollcn och låta bero vid desamma. Om vid uppkommande klander upplåtelserna i vissa fall dömdes att återgå, betydde detta mindre för utvecklingen i stort sedt, emedan dessa fall voro få i förhållande till mängden af upplåtelser. På god tro lefde den ena generationen af nyttjanderätts-innehafvare efter den andra på jordstycken, som de förvärfvat sig i strid med lagarna, emedan ingen klandrade det.

Då i 1827 års förordning jordafsöndringar på vissa, t. o. m. 50 år, inrycktes under lagstiftningens bestämmelser, härrörde (hitta af önskan att för framtiden reglera sådana redan då vanliga jordupplåtelser, så att besittningsinnehafvarens utkomst och nyodlingarnas befrämjande kunde förenas med stamhemmanets bestånd. Af dessa skäl föreskrefvos för afsöndringar på tid enahanda bestämmelser om minimi- och maximistorlek och om årlig afgäld, hvilka stadgades för afsöndringar till evärdelig ägo.3) Därjämte upptogs från gällande sedvänjor bestämmelserna om rätt för lägenhetsinnehafvarens änka och arfvingar att sitta kvar till kontraktstidens slut samt om jordägarens rätt att i visst fall mot lösen återtaga lägenheten. Det införda stadgandet, att lägenheten vid besittningstidens slut skall utan lösen återfalla till hemmanet, ehvad förbehåll därom kan vara gjordt eller icke, stod däremot icke i öfverensstämmelse med någon allmän

Sålunda ansågos arfvingar berättigade att återlösa panten; förpantningarna ansågo» vara underkastade bördslöseu och pantinnehafvaren ansågs berättigad att efter pantägarens kungörande öfverlåta panträttigheten med åtföljande införsel till annan person Någon fullt bestämd rättspraxis i dessa afseenden rådde dov k iekc.

"i >Köpen* voro vanliga i bela riket; i Västmanlands, Östergötlands,Jönköpings, Kronobergs samt Göteborgs oeh Bohus län ansågs emellertid ingen skillnad kunna göras mellan dem och förpantning.ixna Förväntningarna voro vanligast i Östergötland, Småland. Västergötland, Bohuslän, Dal oeh Värmland; sällsyntast eller ej alls brukliga i Upland oeh Södermanland, på Gottland, i Skåne, Halland och Blekinge samt i Jämtland oeh Norrbotten.

3) En skillnad gjordes som bekant endast I afseende å afsöndringar l närheten af städer.

rättsåskådning; i det afseendet voro, såsom ofvan anmärkts, allmogens sedvänjor såväl vid tidsköpen söm vid förpantningarna växlande. Lagstiftarens afsikt i författningen var dessutom att jämka redan bestående jordupplåtelser i öfverensstämmelse med denna; af detta skäl infördes 13 t? i 2 kapitlet, som föreskref sådan jämknings verkställande, när påstående därom väckes.

Af de i förordningen uttryckta afsikterna förfelades åtminstone den sistnämnda nästan helt och hållet. Af de vid tiden för ikraftträdandet bestående jordupplåtelserna p;i vissa år stod dèt öfvervägande antalet i strid med förordningens föreskrifter såväl om areal soin om afgäld. I regel var arealen mindre än den i förordningen stadgade1), och den årliga afgälden var vid alla under benämningarna »köp- och förpaktning gående upplåtelser långt ringare än hvad den horde vara enligt förordningens 2 kap., § 3. En jämkning af dessa tusentals bestående jordupplåtelser skulle hafva inneburit ett våldsamt ingrepp i en utveckling, som ditintills under flera mansåldrar nästan ostördt fortgått i enlighet ined i rättspraxis erkända sedvänjor. Föreställning Om menligheten i en retroaktiv verkan hos författningen gjordes äfven snart därefter hos kungl. maj:t af bondeståndet, men i kungl, resolutionen den 29 jan. 1831 förklarades någon förklaring öfver den öfverklagade 13 § i 2 kap. af förordningen icke vara behöflig.

Trots förordningens ifrågavarande § 13 och den sistnämnda resolutionen förblef det öfvervägande flertalet bestående jordupplåtelser på viss tid orubbade. Det var icke med den svenska allmogens sedvänjor öfverensstämmande att klandra redan ingångna °cb sedan gammalt såsom lagliga betraktade aftal. Endast i Sinå-land och Västergötland förekom i nämnvärd utsträckning, att påstående af jordägarne väcktes om bestående tidsköps och förpant-ningars återgång, då de icke stodo eller kunde jämkas i öfverensstämmelse med förordningen. I de flesta fall nedlades emellertid dylika processer efter ingången förlikning, ocli blott i ett mindre antal fall fullföljdes klandret oeh återdömdes afsöndringarna till stamhemmanen.

På de efter förordningens ikraftträdande skeende jordupplåtel-serna åter utöfvade denna blott i ett afseende någon betydligare yerkan. Det var dess föreskrift om återgång utan lösen af på vissa ar afsiindrade lägenheter, ehvad förbehåll därom är gjordt eller icke. Detta stadgande tillämpades på en del orter i riket pa sådana för-pantnmgähandlingar, som ingåtts före förordningens tillkomst och Utlöpte under tiden därefter, äfven om i kontrakten förbehåll gjorts °m lösen. Detta hade till följd en allmän obenägenhet för nya pautkontrakts ingående. Från flera håll i riket omnämndes, att

') Som bekant i Norrland K tid; eljest i riket 4 tid.

förpantningarna fördenskull efter förordningens utfärdande afstannade1)

Med detta undantag utöfvade förordningen föga inverkan på de under de efterföljande decennierna skeende afsöndringarna på vissa år. Orsaken härtill var en allmän motvilja hos allmogen att underkasta sig dess bestämmelser om areal och afgäld, dels på grund af därvid förbundna kostnader och omöjlighet att utan större omgång få visshet om afsöndringens laglighet, dels på grund däraf, att förordningens föreskrifna minimiareal vanligen ansågs obekväm att efterfölja. Afsöndringarna på vissa år skedde fördenskull i regel helt och hållet med åsidosättande af författningens föreskrifter och i hvarje fall utan att fastställelse af k. bfhde ifrågakom; hvilket icke mötte något hinder, eftersom författningen saknade korrektiv mot olagliga afsöndringar, då klander icke väcktes. Dettn sistnämnda skedde sällan, och de olngliga afsöndringsaftalen intecknades alltid af häradsrätterna. Samtidigt härmed fortgingo under tidsskedet i fråga de af lagstiftningen oreglerade afsöndringarna på lifstid, visserligen mest i form af undantagsupplåtelser (i hvilken händelse de falla utom detta sammanhang), men ofta äfven såsom upplåtelser af torp och backstugor. Dessa afhandlingar, som naturligtvis i afseende å nreal och afgäld aldrig stodo i öfverensstämmelse med 1827 urs förordnings allmänna intentioner, undandrogo sig väsentligen intill år 1844 kontroll, eftersom de enligt kungl, förordningen den 2 mars 1802 under lidén intill

utfärdandet af kungl, förordningen den fl nov. 1844 icke behöfde intecknas.

Dessa ofvanstående anmärkningar hafva afseende å tiden intill utfärdandet af kungl, förordningen den 13 juli 1853 angående hem-mansklyfning och jord afsöndring. De afse att framhålla, att jord-upplåtelserna [>å viss tid under hela tidsskedet från midten af det 18:de till midten af det 19:de århundradet utvecklade sig utan att röna afsevärdt inflytande af lagstiftningen, såväl förbuden mot skattskyldig jords minskning som 1827 års jordalsöndringsförfatt-ning. Utvecklingen under detta hundraårsskede af arrendeupplåtelser, »köp» och förpantningar på obestämd tid, på viss tid och på lifstid sammanfaller emellertid med liufvudpcrioden uf torpens och backstugornas tillväxt. Det är, såsom framhållits, oegentligt att under detta tidsskede inskränka de senares omfång till nyttjande-rätter på obestämd tid. 1 bevillningssystemet ända fram till bevillningsförordningen den 18 aug. 1812 gjordes icke någon skillnad mellan de olika slagen af nyttjanderättsupplåtelser; först i denna förordning stadgades, sedan genom bevillningsförordningen den 28 april 1810 taxering å fast egendom för första gången införts i ri-

') Omnämnde» särskildt från Gäfleborgs och Jönköpings län.

ket, att »torj) och backstugor, hvilka på längre eller kortare tid äro afsiimlrade från sin bolstad?, skulle särskildt taxeras, medan »öfriga torp och lägenheter» skulle inbegripas i hemmanets värde, hetta stadgande, som kvarstod i den efterföljande tidens bevillningsförord-ningår fram till bevillningsförordningen den 17 maj 1861, visar, att äfven skattelagstiftningen under denna tid fästade torpbenämningen vid afsöndringar på viss tid. Al' taxeringslängderna pä samma tid framgår äfven, att, stor oklarhet i praxis rådde vid taxeringen af de nämnda på viss tid afsöudrade lägenheterna; ofta jämställdes de i öfverensstämmelse med språkbruket och innehafvarens sociala karaktär med nyttjanderättsupplåtelser på obestämd tid och inräknades såsom torp i nutida mening i hemmanens taxeringsvärden.

Under senare hälften af århundradet har, som nämnts, en viss differentiering skett mellan innehafvarne af de olika slagen af nytt -janderätter. Genom kungl, förordningen den 13 juli 1853 infördes ett korrektiv mot olagliga afsöndringar på viss tid och på lifstid genom stadgandet, att sådana olagliga afhandlingar icke få intecknas; detta korrektiv upphäfdes visserligen ånyo genom kungl, förordningen den 12 november 1858, meu under århundradets senare del hafva dock afsöndringarna oftare än under det föregående tidsskedet skett i närmare öfverensstämmelse med afsöndringsförfattningarna, äfven om fastställelse af k. bfhde sällan skett. Dels på grund häraf, men i synnerhet på grund af jordaisöndringarnas, äfven där de ej skett för alltid, växande användning för lägenhetsinnehafvare med bestämda yrken, hafva deras innehafvare alltmera differentierat sig från torparne och backstugusittarne. 1 bevillningssysteinet fick detta förhållande uttryck i bevillningsförordningen den 17 maj 1861 genom stadgandet, jat.t särskilda taxeringsvärden skola èsättas lägenheter, som äro af-söndrade under viss tid eller upplåtna mot bestämd afgift och utan arbetsskyldighet eller tjänstbarhet», hvilket stadgande genom bevillningsförordningen den 14 september 1883 utvecklades därhän, att .bevillningen för fast egendom skall erläggas af innehafvaren vid fall af lägenhet, som är pä viss tid eller pä lifstid alsöndrad. l'à grund af § 57 i kungl, förordningen den 21 mars 1862 hafva dessa Egenhets innehafvare varit kommunalt skattskyldige, och därigenom hafva de än mera differentierat sig från torparne och backstugusittarne till en socialt sedt särskild samhällsklass.

Om emellertid detta sistnämnda äfven i viss grad varit fallet, sa tillhöra dock innehafvarne af på vissa år och på lifstid afsöndradt' lägenheter ännu för närvarande i många fall torpare- och ^ackstugusittareklasserna. Detta förhållande, som sammanhänger ttled att sädana afsöndringar äfven in i nuvarande tid ofta utvecklat sig oberoende af afsöndringslagstiftningen, består såväl i a"männa språkbruket som ur synpunkten af innehafvarnes sociala

och ekonomiska ställning. Sålunda har enligt de til] Emigrationsutredningen från kommunalnämndaordförandena

inkomna upplysningarna framgått, att å många orter inom Skåne, Blekinge, Kalmar län, Göteborgs oeh Bohus län, Mftlareprovinserna och Värmland torpen äro »köpta eller förpantade pä 49 eller 50 år eller på lifstid, med dagsverken eller penningeafgälder som i de flesta fall icke torde vara enligt afsöndringsförfattningarna fastställda. En mycket stor del af de värmländska torparne hafva sa beskaffade besittningsvillkor. Detsamma är fallet i bela Norrland, hvars icke själfägande torpare i regel hafva sina torp upplåtna på viss längre tid eller på lifstid. Från Skaraborgs, Örebro och Västmanlands län omnämnas likaledes »backstugusittarne» hafva sina tomter på samma sätt upplåtna. I alla dessa fall är det fråga om bcsittningsinne-hafvare tillhörande do egentliga torpare- och backstugusittare-klasserna.

Det bör sålunda framhållas, att uttrycken torp och backstugor äro oberoende af nyttjanderättsaftalets karaktär. Dessa benämningar hafva under tidernas lopp fästats vid upplåtelser såväl på obestämd tid som pä vissa år och på lifstid, vare sig fastställelse enligt afsöndringsförfattningarna skett eller icke; upplåtelserna hafva kallats torp och backstugor äfven om de uppstått genom s. k. köp eller genom förpantningar med en mycket ringa årlig afgäld, allenast de eljest haft de för torp och backstugor erforderliga kännemärkena.1) Benämningarna hafva likaledes varit oberoende däraf, om afgälden utgått i dagsverken och tjänstbarheter eller i penningar eller i bådadera. Ket är icke lämpligt att inskränka torpbenämningen blott till sådana upplåtelser, där dagsverken ingått i afgälden, så mycket mer som i senare tid dagsverksskyldigheten i de gamla torpkontrakten i stor utsträckning ersatts med penningearrenden, utan att torparne fördenskull förlorat sin förutvarande sociala karaktär.

Vid benämningen torp bör dock i främsta rummet fästas betydelsen al' dagsverkstorp. (Jenom att dagsverken ingår i afgälden, får upplåtelsen sin särskilda karaktär ur synpunkten af arbetssystem för jordbruket. Äfven medverkar detta förhållande till att gifva torparen en viss underordnad social ställning. Pä detta har emellertid äfven besittningstiden utöfvat inflytande. Ur den sistnämnda synpunkten har vid torp i främsta rummet fästats betydelsen af upplåtelse pà obestämd tid, med uppsägning och fardag i enlighet med de vid hvarje tid gällande stadganden om jord-brukslcga. Då upplåtelsen skett på längre tid, har innehafvaren stått något aflägsnare frän torparklassen i egentlig mening; det-

'} Uttrycket >förpantningstorpare> liar i>& flere orter, särskildt i Östergötland, varit brukligt.

samma har skett, i flen män den årliga afgälden varit obetydlig i förhållande till den vid tillträdet erlagda köpe- eller pantsumman. Torpbenämningen bör sålunda helst fästas vid afsöndringar, som äro nära förbundna med hemmanen genom en kortare besittningstid och en afsevärdare årlig afgäld, helst utgående i dagsverken och helst reglerad i afseende å tiden för dess utgörande.

Backstugor har under de gångna århundradena varit beteckning å de minsta jordupplåtelserna, vanligen blott en stuga med ett mindre potatis- eller kålland. I afseende å arealen har dock ingen skarp gräns förefunnits mellan dem och de mindre bland torpen. I afseende å besittningsvillkoren hafva de varit än mera obestämbara; med backstugor har betecknats upplåtelser såväl på obestämd tid som på lifstid och på viss längre tid. Endast det för-hållande kan iakttagas, att före midten af det 19:de århundradet de små jordupplåtelserna på längre tid oftare benämndes backstugor än under senare tidsskeden, dä backstugorna oftare betecknat upplåtelser med obestämd besittningstid. För baekstugusittarcn gentemot torparen ur ekonomisk synpunkt karakteristiskt har varit hans större dispositionsfrihet öfver sin arbetskraft till följd af den ringa prestationsskyldigheten till jordägaren. Från tjänsteklassen hafva backstugnsittarne skilt sig därutinnan, att besittningen af en dv-lik baekstuguupplåtelse på sin tid ansetts medföra laga försvar, så ätt backstugusittarne icke stått under jordegarnes husbondevälde, utan städse mantalskrifvits för sig.

I äldre tid och särskildt i vissa landsorter kallades backstngu-folket äfven inhysesfolk, d. v. s. de ansågos vara af jordägaren inhysta i den på lians ägor anlagda stuga, i hvilken de hade sitt hemvist. I allmänhet liar dock i det l!l:de århundradet inhyses-folket betecknat en frän backstugusittarne skild kategori af landsbygdens fattiga

befolkning. Inhysesfolket har utgjorts af familjer, som icke bott i en särskild stuga utan varit inhysta hos andra, antingen hos hemmansägare eller, än vanligare, hos torpare och '•aekstugusittare. För denna rättighet af tak öfver hufvudet, och vanligen äfven bespisning hafva dessa familjers medlemmar fått oiträda husbondefamiljen i dess arbete. Rättsligt sedt har denna jategori af landsbygdens befolkning varit den mest svårbestämbara, de å ena sidan enligt de äldre författningarna icke bordt åthuta laga försvar, men å den andra sidan icke voro lagstad t tjänstefolk. I allmänhet mantalskrefvos de emellertid i de hus, där de vistades.

1 orparne, backstugusittarne och inhyseshjonen hafva bildat den ' 'u delen af den svenska landsbygdens obesutna befolkning. Den a"dra delen har utgjorts af den lagstadda tjänsteklassen, d. v. s. torpare, statare samt ilrängar och pigor i husbondens kost. Dessa26 EMK1RATI0NSUTR. BIL. XI. TORRARE-, BACKSTUQü- 0CI1 INHYSESKLASSERtfA.

trenne sistnämnda kategorier komma i ifrågavarande sammanhang icke direkt i betraktande. 1 afseende å stattorparne må blott framhållas följande. De hafva i sä måtto varit att räkna som tjänstehjon, att de vid mantalskrifningarna måst uppgifva sig såsom lagstadda tjänstehjon hos någon viss husbonde, hos hvilken de mot liknande avlöningsform som statarne varit förbundna till viss arbets-skyldighet, i motsats mot de senare hafva de icke varit inhysta i statarekaserner, utan i på jordägarens mark uppbyggda stugor, vanligen med någon tillhörande mindre jordplan. 1 motsats mot torparne hafva de icke åtnjutit laga fardagsrätt, eftersom de varit stadda per år. Då emellertid den nämnda arbetsskyldigheten till jordägaren blott omfattat vissa dagar i veckan, hafva de i likhet med backstugusittarne haft dispositionsfrihet öfver sin arbetskraft under de återstående. Skillnaden mellan dem och backstugusittarne har därför ofta legat blott däri. att de vid mantalskrifningarna lämnat den ofvannämnda uppgiften. Detta liar emellertid ofta varit en formalitet; i verkligheten har husbondeväldet mången gäng suspenderats, t. ex. därigenom att arbetsbeting uppgjorts hos tvä jordägare eller hos en annan jordägare än den, som vid mantal-skrifningen uppgifvits. 1 den män sådana oegentliga förhållanden förekommit, hafva äfven »stattorparne» tillhört de folkkategorier, som här komma i betraktande.

Efter denna öfversikt af torp- och haekstugnnpplStelsernas karaktär skola de med torpare-, backstugusittare- och inhyseshjon-klassernas tillväxt oeh aftagande förenade omständigheter tagas i betraktande.IIISTOKISK-STATISTISK ÖFVEKS1KT.

27;}

IL

Statistisk öfversikt af torpare-, backstugusittare- ocli inliyses-lijonk lassorna under tidsperioden 1751—1110(1.

Innan torpare- oeh backstugusittareklassernas starka tillväxt under tidsskedet 1750—1850 tages i betraktande, är det lämpligt att förutskieka en statistisk öfversikt af denna utveckling. Materialet till densamma utgöres af yrkesräkningarna i riket under perioden 1751—1900, på hvilkas tillförlitlighet här icke är tillfälle att närmare ingå. Det må blott framhållas, att då planen för dessa yrkes-räkningar vid upprepade tillfällen blifvit, förändrad, det tillgängliga materialet företer diskontinuiteter af Here slag. Dessa skola här nedan i hvarje särskildt sammanhang anmärkas.

Efterföl jande tabeller (sid. 28—47) utgöra en sammanfattning af hvad på grund af dessa yrkesräkningar är att. vinna. Tabellerna A, B oeh C omfatta, med reservation för förskjutningar i terminologien och förändringar i yrkesräkningarnas utförande, den kategori landsbygdens befolkning, som ungefärligen täcker sig med jord-'or/jflreklassen. Tabellerna D, E, F, fi och II omfatta med samma reservation de kategorier, som ungefärligen täcka sig med backstugusittare- ocli inhyseshjonklaaaeraa,.

1 afseende a torparne bör såsom allmän anmärkning förutskickas, att soldat-, ryttare- och båtsmanstorpen icke äro inräknade bland jordtorpen uti de efterföljande siffrorna. De äro i yrkesräkningarna 1751—1900 i stället särskildt upptagna under militärstaten, och de öfver dem tillgängliga siffror äro härstädes sammanförda i tabellen K.

Vidare bör påpekas, att i föreliggande sammanhang antalet »lanliga hufvttdptrsoncr (i tabellerna tryckta med grof

stil) i främsta rummet komma i betraktande. De angifva nämligen under tiden löre 1870 närmast antalet torp och backstugor, emedan äldre kvinnor, ^är sådana uppgifvas, i regel äro hustrur till de nästan alltid gifta torparne oeh backstugusittarne. Då dock ett mindretal af dessa yinnor äro enkor, hvilka kvarsitta på torpen och i backstugorna, "överskrider dessa senares antal något antalet manliga hufvudpersoner.

a) Jordtorpareklassens tillväxt 1751 — 1860.

Under perioden 1751—1772, då yrkesräkningarna, såsom af ta-'e 1 A synes, skedde hvart tredje ar, uppdelades torparne i två ^tegorier: torpare med utsäde och torpare utan utsäde. För denna•28 ehmràmonfütr. dit., xi. tori'ake-, backstuoc- och imiyseski.asserna.

Tftb. A. Torpare med

L & n.

17 5 1. kv. 9».

1 7 5 1 1 7 5 7. 1 7 G 0

jn. kv. Kft. m. kv. I »:a. ni. k v.

1 Stockholm» stad 1! 3 fi 2 1 a — — y Stockholms län 3202 3.17-2 6,374 8.201 3,0»8 6.2*9 3.199 3.004 6,20C1 8,198 2,920 s Upsala . . . . 1,695 1.857 3,052 1.71*1 1.510 3.306 1.836 1.7 £1 3,559 1,907 1,907 4 Södermanlands u» 2.563 5,ils 2.622 2.584 5.806 2.670 2.684 5,354 2,7lt& 2.72--> i OilergOtlands . 3so7 3.466 7,273 8.W8 3.5131 7,464 3,936 3.687 7.623 4,257 3.86 1 t Jönköpings . . 2.1 WI 2.000 4.166 2.239 1,856 4.095 2.127 1,966 1.032 2.166 2,015 7 Kronoberg» . . r.7(i 709 1,379 729 751 1,4>0 756 Ms 1,574 l.'2il $ Kalmar . . . 1.650 1,830 3,480 1.697 1,675 3,372 1.78S 1,764 3.552 1.810 1,839 <j Gottlands . . •-'."I »i ' 51 ls 17 35 16 16 32 20 291 10 Blekinge . . . 321 316 51 Västernorrlands — — — — — — —1 22 Yfislerliottens . o 1 3 11 10 21 14 13 37 16 15 Snnima 27,881, 23,849 51.740 28,745 24,511 53,286 29.330 26,180 55,510 30,233 27.411

Tnh. 1). Torpare titan

Län. 17 6 1. 1 7 5 4. 17 5 7. 1 7 6 0. - kr. s:a m. kv. s:a. ni. kv. s:a. m. kv. l Stockli ulmxwtad 5 5 10 5 6 11 _ •i Stockholm* län 436 •164 900 419 424 813 401 384 785 344 a Upsala .... 240 200 443 218 220 46* 256 237 193 204 25a i Söderman lands 549 614 1,163 624 663 1,2*7 om 655 1,259 70»! 7i« 5 Östergötland* . 1.538 1,552 3.090 1.628 1,587 3,215 1.684 1,692 3,376 1,697 1,702 ti Jönköpings . . 152 586 1,03» 532 501 1,033 16(1 520 986 505 610 7 Kron||berg» . . 220 269 (89 202 220 121' 21° 237 149 238 211 8 Kalmar .... 430 488 913 43N 470 90» 504 615 1,119 882 42» 9 Gottlands . . . 9 10 19 1 1 0 6 1» 13 I i 183 |Ö Blekinge . . . 4s 54 108 95 61 156 136 141 277 189 11 Kristianstad» . S71 865 1.736 951 917 1.871 1.042 1.081 8,123 1,055 1,082 xt Malmöhus . . . 75s 708 1.466 687 804 1.491 702 71.0 1,412 88ö 951 11) Hallands . . , 241 273 514 231 195 126 251 206 466 202 153; 14 tiöieb o. Uohiiä 409 397 806 428 310 73» 425 257 682 677 305 16 Älfsborg» . . . 500 •171 971 4H1 422 906 534 495 1,029 500 la; |fi Skaraborg» . . 55» 1 569 1,126 Oil 663 1.306 649 712 1,361 721 786 17 Örebro . . . 670 535 1,205 so»; 787 1.593 •S29 392 1.221 945 »44 1* Västmanlands . 496 882 878 434 834 768 416 317 738 ."47 898! 19 Kopparberg» . 200 50 250 179 61 240 188 75 263 172 138 20 Gälleborga . S3 129 212 101 136 239 125 141 286 145 147 21 Väateruorrlzs ') — — — — — — — — — — — 2? Västerbottens . 13 23 36 » 2 4 75 75 150 148 147 Summa 8,721 8,642 17,366 9.145 8.782 17,927 9.505 8.1M7 18,152 10,369' 9.844

1 Vesternorrland!) län inrit* vid folkrllkningariin 1751—60 i Gefleborgs |Sn: Jimtlands ISn norrläiiilH län Xorrhottonn län iugiik vid folkräkningarna 1751—1»05 i Vesterbotten* lan.

utoftde 1751—1772.

1 7 6 3. 1 7 6 (i. 1 7 6 9. 1 7 7 2. S:a. m. kv. s:a. n. kV. Sltth in. kv. s:a. m. kv. 1 1 2 9 10 19 1 1 2 1 6,118 3,443 3,40-1 6.847 8651 3,180 6.831 8,848 3.436 7,079 3.421 3,325 6.746 g 3.81 t 1,840 1.845 3.685 2.050 2,099

4,158 8,1-19 2,069 1.218 2,04 1 1,812 8,858 3 3,463 2.70S 2,772 5,460 8,988 2,951 5,884 8,086 3,049 fi,075 3.080 3.135 6.215 4 8.118 4,42i 4.353 8.781 1,908 4.907 9.815 5,208 •1,918 10,126 5.500 4,929110.438 i 1.211 2.307 8,366 4,673 2,495 2,495 4,990 2.615 2,(534 5,279 2.S42 2.862 5,701 « 1,105 !»22 885 1,757 1,038 1,068 2.100 1.075 1.058 2,133 837 859 1.686 7 8,649 1,858 l,»«ti 3,789 2 13(1 2.107 4.237 2.1(10 2.164 1.324 715 708 1.423 8 40 25 25 50 27 SMi ' 53 24 24 48 83 36 t>9 9 269 1(14 113 307 ISS 160 348 212 177 389 236 194 430 11) 8,483 1,368 1.156 2,519 1889 1,173 2.512 1.405 1,268 2.668 1.321 1.209 2,530 11 2.919 1,498 1.353 2,851 1,506 1,407 2.913 1.615 1,424 3.039 1.598 1,411 3.009 12 608 •VII 179 723 Ö4i4 53 617 592 67 659 898 23 -119 IS 1,659 1.223 152 1,675 1.395 85 1,480 1.191 646 1.8.37 1,233 1(111 1,402 14 2,082 1.378 1.043 2,421 1,457 !M(> 8,400 1.71(1 1.195 2,911 1.548 1,026 2,574 lf. 5.131 8.88S 2.823 5,661 3,077 3,063 6,140 3.151 3,145 6,296 3.0(8 3.128 6,176 Hl 6.949 8.058 2.423 5.481 8,257 2,791 6,048 3.330 3.010 6,3-10 8.600 3,583 6,183 17 8,880 1.309 8f>2 2,211 1,490 1,380 2.870 1.587 1,294 2.881 1.5V» 1.328 2.913 18 1.058 531 800 731 189 261 850 •VM 297 891 t>00 333 933 19 637 101 89 190 157 123 280 187 179 :k>fi 65 61 126 20 — 403 380 783 458 450 903 559 538 1,097 742 715 1,457 21 31 l(i 16 32 22 22 44 !N> 89 1ST. 48 47 95 22 ">7,674 82.008 28,646 1)0.019 81,7(8 30.757 05,585 36.160 32,(177 (ISS43 38 4SS 80,898 (H.381

"tsftde 1751—1772.

17 6 3.

kv.

1 7 C 6.

kv.

1 7 6 9.

kv.

1 7

kv.

Oi

728 431

SJ ;i 21N;

1,502 712

3,399 I.sim;

i.iyi loi:

•17!» 300

HU) öns

2 8

372 262

2.137 l.2«> l.*3i;

•kV» 26!)

982 MHi

883 |!(s

1.507 7 IS

i,7Hj) >m

fl:.", 50«

810 188

292 ;,7

— 16» til

10

422 2»S 731; 1.771 619 333 553 ,s 273 1,117 933 189' [-486;-2,170!-] {+486;- 2,170!+} 781 845 373 101 56 1K7 61

19 8fi6 591 1,-118

3.667 1,115

633 1,061 16 535 2,436 1,861 458 1,292

2.668 1,499 1,8-11

879 284 113 3.-16 122

1

426 22n 768

1.70s •V St 22»; ök; id 310 1. 305 971 265 685

•MO

578 1,133 4S«: 190 SÖ I (Ml 62

15 421 i 23") 843

2,001 580 301 548

16 328

1,213 985; 136! 180 513 680 981 4771 130 85 1«6I 65|

19 847 463 1,611 3,769 1,110 ö27 1,064 32 614 2518 1,956 401 815 1.068 1.208 2|1I4 963 820 170 332 127

4 87it 317 677 1,S8I 588

•tu

780 12 370 1,836 »93 243 698 Ö3Ö (I2Ö 1.724 480 ISs löl 1HI

r.i

360' 299 713 1,955 65(1 348 642 12 383 1,301 979 73: «7 4381 fi;l8 1,078' 428; 146! Iö3i J7li 53

9

739 610 1,390

1.211 1.81 1.422 24

753 2,627 1.972 316 1,180 973 1.323 2,80s 927

334

304 352 104

3

439 2! »2 744 1,895 51(2 351 805 K! 421 12S3 1KI .'Kil Ö03 571 675 1.506 549 IS! 150 199 188

130 271

798: 1.910 662 321 240 14 488 1.291 973 25 389; 423 713 1.504 574 162 133 213 135

8| 86!' 663: 1,542 3,805 1.254 675 445 30| 862 2.574 1,9T»4 380 892 991 1,388

3.01 o:

1,1231 3-18

412

273

"'3 11.374 12.357 28.731

l

o

8

4 fi il

5 9

10 11 12 1»

14

15 in IT 18 19 SO VI

as

11.229 10,W»! 22 078

'"fck vid folkräkningarna 1751—1760 i Ucttcborgs

12.500 11,878 23.878 12,078 11.624 Ät, 702 . viil folkräkningarna 1763 1805 i Vester-30 EMIGRATIOffSUTR. nil.. XI. TORPARK-, BACKSTUGU- OCII IKTIYPESK1.A88RRXA.

Tal). 15. Torpare

17 7 5.

I 7 8 0.

8 1 1 f 1 Äldre personer. Ogifta och barn. ^ Äldre personer || Oglfu» och barn. Sum_

ra. kv. «:». m. j k v. I at».__ni. | kv. s.a. | m kv. | s:n.

Stockholm I - 111 11 d| 8 b! l(i 88

i n.:..,, .>.771 5,826 u.noo 5.267 .\50<i10.773t22.373 5,77» 5AWiu»7 5,522 1 »,<6;

Linköi.wnr* . ».!«« 10.121 20.3508,13* >.599 16,737 :-57.

Skara . . 453» 1.HI51 9,3513,«78'3.571 7,249 16,600 4.0S»; 4.912 9,601 8.676 8.721 7.4«ü 17,001

Si Mum, - .»070 6.238 I2.2'.-'.' 5.*76'5.694 U£7028.86» 3.752 6,54.110^95 5,578 ft£2810.9U6 21.801

Västerås . 3.104 3.28* 6.452 3.404.8.493 6,897 13.:H11 S.4H* 3.670 7,158 ».Ilä -USU6 8.820 15.478

ViixW • 8.138 8.260 6j88ä&774 2J929 5.70:1 12.086 4.127 4.227 K,854 3.177 3,078 6.249 14.608

hunds . . . 6.810 6,^12,87:5 1.473:5,277 9*70022,628

liStcborgs *m 3,784 7.42» 3,885 3,259 H.144 13/.,-.'

K.lmir . . !«l» 978 1,9781,084 1.129 2.1K t 4.136 I.MH U»7 2.8!M 1,099 1,10.1 2.2»2, 4.308

Karlstads . 2*14 2,982 5,716 1.:1M 3.223 7,537 !3.283 8.0** 3.223 .i,311 3.479 8.571 7.050 13561

nirnfcnnds 1.828 l>i;i 2.737:il.O«M.O:l<i 2,041 1.781 1498 1,695 3.093 1,215 1.827 2,542 5.68T.

Väbv . . 68 »M 131 41 HU -J 162: 51 .il 115[277

Hein riket ~~ . | . I| . j . : . | |4I,380 45,074 .86.95138.52140.081 78.002!l05556

Tal». E. Inhyøes-

Län. 17 5 1. 1 7 5 4. 17 5 7. 1 7 6 0. Friskt inhyses- och gatnboshjoa pä landet m. kV m kv. m. k, | * kv. 1 Stockholms stad 8 4 1 4 I!I7 „ 4 Stockholms län . . 524 1,088 511 1,167 511 1,167 1,29» I) 1'psal» ...... 22=1 711 275 798 275 7!IS :127 8*5 Södermanlands . . 356 966 805 941 2)11 881 882 866 Ä Östergötland* . . . :«12 1,209 822 939 192 1,199 465 1,191 Jönköpings .... 842 1.059 442 1.256 488 yyi 447 1,863 7 Kronobergs .... 194 660 252 647 248 736 254 685 a Kalinar..... 542 1,701 789 1.686 845 1.911 »11 1.793 A Gottlands .... is 342 188 88 108 85 184 i» Blekinge..... 8! Kl 875 801 993 477 1.036 51 s 77* Kristianstads . . . 1,574 2.756 1.528 2,411 1.621 2,803 1.728 2,974 II Malmöhus .... 1.900 2,887 2.0S0 3.888 2.199 8,477 1.785 2,468 1,1 Hallands..... 51 NI 1,088 588 1.211 617 1,242 480 961 14 Göteborgs O. Bohus 840 695 »Il 656 2X7 516 411» 586 lä Älfsborgs .... 928 2.111 SOI 1.676 1,(108 1,927 1)10 1.889 IG Skaraborgs .... 832 1,073 857 908 3! K» 948 284 874 ir Örebro...... 1,154 2,464 1.241 2.477 1.2S1 3,407 l.ltts 2,315 18 Vestmanlands, . . 801 956 809 796 294 685 193 665 19 21 Kopparbergs . . . G&Uetiorgit . . , . Västernorrlands . . 122 472 184 478 90 815 121 843 }• 1.086 2,399 1)26 2,<201 930 2,204 816 2,008{ 22 Västerbotten» . . . 184 858 128 854 168 :!K5 212 418 l|e||i riket 11.809 25,724 | 11.726 25.740 12.514 25.816 | 11,696 24,488

') Uu 1775 àrs yrkesräkning är arkivmaterialet defekt för Göteborgs stift.

1775—1790.')

IIISTOKISK-STATISTISK ÖFVEKS1KT.

31;}

i 7 s r>.

A Idre personer. Ogitt* och burn.

kv. «:».

Samma

kv.

Ar 1 7 9 0. Äldre pnwoner. Ogifta och barn.

Samma.

m. kv. kr. m. kv. s:a.

II II 22 6 8 14 36 13 16 211 * - 16 4 5

">.744 <>.015 11,759 5.428 5318 10.744 22.503 5.M8 6.06-1 H,Wü 5.555 6,409 10.984 S2.KI8:

10.:»» 10.843 21.17:1 7.127 7,489 14.616 35,"(<9 M.5X0 9,994 19,574 7.5*7 8,232 15.819 85.893

4,970 .-..277 10,258 1.113 4,005 8.817 I8/.70 5.307 6,611 10,978 4.90C' 5,o9r- 20,97*

0,912 7,011' 13,9:11 8.028 >>,147 12.17:» 26,108 0.771 H,91«i 13.68? 5.9.'*. 6.140 12,091» 25,783

».:«9.\ 3.725 7,120 3.851 3.757 7.40H 14,528 3,42:1 3.623 7,01'i, 8..-J86 8,90". 7.7 Cl 14.7891

31*15 4148 8,111 3,271 3,691' 8,961 15,072 3:Bi8 3.367 «,'725 4,1(10 3,740 7.840 14,5851

_ ! _ — 7,0!is 7,482 14,ft60j 5.837 8.235 12.072 28,632

3,05s 3.783! 7,411 8.297 4,13» 7,4:18 14.877 4.17?» 4.549 8,727 4.259 4581 8.84H t7jWt7i

1272 1,319 2.591 1,201 1.466 2.870 5,261 1.311 1,377 2.891 1.190 1,384 2.574 :»,2iv»

3.354 3,515 «.«»-.! 3,688 SJSe*). 7.568 11.137 3,525 8.696 7.221 4,592 5.331 9.916 17,137

1,815 1,846 3.491 1,108 1,473 2.881 6.372 2,000 2,177 1,177 1,680 1.767 3.447 7,821

74 81 155 87 72 139 291 S5 !M 181 7!' 7- 157

45.33o| 47,580 92,918 39,487 41.442 80,92» 173,845 52,530 54,948 107.47S 49.579j 51,903 101.482 308,080

folk 1751—1772»)

1 7 8 3. 1 7 8 8. 1 7 6 9. 17 7 2. Län Friskt inhyses- och gatnhnshjoii pi landet. Bl. kv. kv. m kv. m. kr. 5 11 Stockholms h|ad. 1 481 1.245 491 1,254 537 1,298 524 1.352 Stockholms lKu. 337 887 415 971 195 1.234 435 1.107 PpMila .1 29» 789 310 901 350 886 4:H» 1.136 Södermanlands i 4.502 1,224 512 1,496 (EtS 1,51*2 733 1.687 Östergötlands & 3<(» 1,198 47!» 1,145 580 1.172 58!» 1,526 .Linköping* C 248 655 302 6SS 310 677 808 761 Kronoberg» 7 875 2,021 1,034 2.187 SS!» 1.909 840 1,721 Kalmar » 7» 190 • t 220 74 187 OS 193 Gottland* 11 , 480 892 430 81(2 4:»; 892 430 892 Bicking| 10 1.942 2,561 IS93 2.178 1,703 2.1<»2 1.701 2.1 »SÖ Kristianstads 1 1 2,651 3.885 2,718 4.008 2.735 4.067 3.6S2 8.689 Malmöbos 12 4SI 1.011 38» 997 03!» 1,078 4s6 71» llullnnds 18 320 WS8 459 962 433 618 470 527 Götelmrg* o. Bohus 14 H47 1.625 im 1.985 1.030 1.918 1.080 2.16:1 Älfsborgs Ifi 991 420 1.110 512 1,387 701 1,714 Skaraborgs ll! 1.450 2.802 1.330 8,790 1,599 8,256 1,771 3.418 Örebro 17 231 710 283 8*4 340 1.013 881 921 Västmanlands I» lno 288 122 268 122 288 122 2»W Kopparbergs 111 4

"> Vanföra inhyscshjou äro i materialet särskildt upptagna, ir.ca hur uteslutntt32 EJMORATIONSCTR. BIL. XI. TORPARE-, UACKÄTIUU- OCH IXHYSKSKLASSKKNA.

Tal». It. (Forts.)

Län. AT 1 7 9 6. Äldre personer. Ogifta oeh barn. Samma. 01 kv. sta. m. kv. Ka. 1 Stockholms stad . . . 15 20 ;55 11 25 36 71 2 Stockholms län .... 3.743 3.8 Iti 7,569 3,429 3,328 6.757 14,316 3 U |isala .... Södermanland!) .... 2.359 2,460 4,819 2.412 2,177 4,589 9,408 4,062 4.193 8,255 4.114 4.058 8,497 16,752 5 Östergötlands..... 7,402 7.781 15,183 6.341 6.534 12375 28,058 (Jtiukftpings ...... 3,808 3,524 2.780 3.042 5.822 12,654 7 Kronobergs...... 2.82» 2.467 4,795 2.388 2.495 4,883 9,67b 8 Kalmar....... 3.53! 3,666 7,197 3.705 3,562 7,267 14,464 9 Gottlands...... 75 89 164 52 54 106 270 to Blekinge .... 937 959 1,896 944 991 1,935 3,831 11 K rlstlanstads..... 3 570 3,714 7,2*4 8,860 3,398 6,758 14,042 12 3.763 7.114 2.719 3,040 5.759 13.203 is Ilallanils....... 1.1 »7 1,298 2.4X5 1,166 1,232 2,398 4.88$ 14 16 Göteborgs 0. Bohus . . Älfsborg*...... 3.050 3,205 6,255 2,294 2.596 4,890 11.145 3.ss8 4,055 7.943 3.781 3,640 7,421 15.364 tc Skaraborgs ...... 4,805 5,025 9.830 4.688 4.653 9,291 19.121 1" Värmlands...... 2.4*6 2,MO 5,026 3,666 3.829 7,495 12.521 18 Örebro........ 8.814 8,552 6.866 3.961 3.9M6 7,947 14,813 19 Västmanlands .... 8.193 2.344 4,537 2,017 2.044 4,091 8.628 21) 21 Kopparbergs..... Gäfleborgs...... 522 575 1.097 719 740 1,459 2,556 »r>> 913 K771 1.002 961 1,966 3.737 22 Västernorrlands .... 2.297 2.554 4,8f.l 1.777 1,597 3,874 8.225 23 Västerbottens..... 170 198 369 219 241 460 829 Hela riket 59.787 02.706 122.493 57.855 58,821 116,076 238,51®

Tab. F. Baekstugusittare ocb

Stift.

1 7

Äldre personer. Ogift» o. bam. gum_

m. kv. sta. in. kv «:».

1 7 8 0.

Aldrc personer, m. kv. sn.

Ogifta o. Iiarn.

Snm ma-

ni. kv. «yu

StookJL rt»d - - - . ~ - - 10 18 SS 8 14 22 öO

I i,sal;., stift 2.804 4,663 fc467 1.895 2,051 3,946.11.413 9,2!» tøOIS 8.8ÖÖ 2,007 8,427 4,434

Linkftpiite» . 2.027:1.541! 5,869 1,142 1..VM 2.61'!. 8,216 2.4U8 4.852 6,8441 1.377 1,931 3,308 10,1.*

Skon. 19608,830 5,79" 1,577 1,965 3.512 9.332 2.181 8.805 5.92* 1,280 1,628 2,864

Strängnäs 1.804:8,097 1.901 1,OK, 1.312 2.397 7.29;- 2.012 3.14". 5,155' 1.110 2.00« 7,161

Vu-t.-i- 1.330 2.597 3,938£1,02» 1 ,32*2.356 6.289 1.481 2,482 3,963 1,151 1,426 2.577 ">,5H

V&sis 15702.032 3,:«R.' 1(45 1,313 2.268 5.560 1.181 2.161 3.342 7(8 1,064 1,767 ÖJO»

l.nnd . . 6,.v*l!b,310 14.9003.781 4.721 K.VI2 2:1,4<ä «.44»> 6.777 13.217 5.58S 5,583 11,12) 24.33»

»løteborg- 2.170 3,620 6,090 1.582 3,013 3.545 9,636

Kalmar I.4I9!2,036 3,45-1 «»1,287 2.143 5.597 1.468 2.238 3,706 M(0 1,353 2,213 5.9U

Karlstads 13902.51.* 3,93M.22S 1.466 2.691 6.629 1..NB7 2,953 4.830 1.850 2,036 3.386; fig

Iläru,)S;uiil- 1.1141,711 2,855 673 948 1.621 4,476 1.85»; 1,973 3.331 1157 1,189 2,146 f.4(7

Visby . . 400 >112: 1.048 231 293 524 1.572 371 561 935 IM» 2601 449: l-W?

Hela riket

20,570 39.5ie|tS6.l02 17,-MM 22,034 89,838; 106,000

'1 Jfr noten à sid. 30.IIISTOKISK-STATISTISK ÖFVEKS1KT. 3;}

Torparc 17i>ä—1800.

Å r 1 8 0 0. 1. il ti. Äldre]tcrsuncr. (•gifta ocU bara. Stimma. m. kV k v. Fia. ... Stockholms stad. 1 3.4CII 3.587 7,0-17 3.617 3,177 7.121 14.171 8tiM-kliolniK län. -t 2315 2,425 4,7-10 2,302 2.179 4,4» 1 9,221 1'psala 8 4.497 4,580 9,077 4.295 4.493 8.788 17.865 Södermanland* 1 7>ll ».116 15,957 ö.7»'i 7.375 14.164 30,131 Östergötland» "1 S.tais 3,NU 7.172 2.913 2.913 5,856 13,32» 9.225 Jönköpings Ii 2,109 2,1'12 4,901 2,042 2.2.-2 1,324 Kronobergs ' 1 3,7S1 3.903 7,884 3.630 4.061 7,6'.1 1 15.375 Kalmar K SI! 17» 77 Si 160 33» Gottlands :< 1.339 1,888 2.707 1.441 1,371 2.812 5.519 Blekinge lo 3,94» 4.256 8.2»l 3.665 3,772 7.4:57 15.641 Krlnfianstodst 11 3.754 3,828 7.582 8.507 3,729 7.236 I4.K18 Malmöhus 13 1.371 1.15- 2,829 1,270 1.414 2.711 5,543 Hollands 1» 3.211 3^54 6.565 3.0-17 3.134 6.181 12,746 Göteborgs 0. Uohu* 14 4,imi 4.332 »,471 1.018 3.964 7.977 16.448 Älfsborg* lf| 5 231 5,454 10,685 5.29» 5.451 10,752 21.437 Skaraborgs lit 3.OS0 3.1 »fl C,2tvl •l.:S31 4,460 ».791 15,054 Värmlands 17 3. »2(1 3,627 7,053 4.252 4,294 8,546 15.599 Örebro 18 2,206 2,331 4.537 2.12C 2.0:1» 4,164 8.701 Västnmnlands 1;. 452 490 942 594 617 1.211 2,153 Kopparbergs •>o 1.185 1,276 2.461 1,144 1.201 2,348 4.809 Oällehorpi •Jl 2,ss| 3.147 6,028 2,715 2,861 5.606 11.(»t VlBtrmorrlands 22 _3114 390 754 604 623 1.227 1.981 Västerbottens 23 tt» U4 ii7.l!i:t 132.137 83,762 05,828 129,590 261.727 Hein riket

»Qliyscsfolb 1775—17!»0.')

År 17 8 5.

Aid

re |*r«oiier.

Ogift» o Iiarn.

Summa.

kv. «L ra. kv. »:a.

År 1 7 9 0.

Äldro personer. i Ogifta o. barn.

ni. kv. s:a.

hämma

kv. s:a.

7 i;, 22 ti 14 »i 42 111 14 24 9 I 13 37

J>"> 6,379 10,214 2,41(2 3,021 5,486 16,73" 4.7«-_» 7,665 12,427 3.72:! 4.393' 8,1 lf! 20,543

à'1.1 4,356 7.070 I .IN» 2.353 1.02:: 11,092 .1250 5,688 8,988 2,837 3,280| 5,587 14,525

J*?2 4,483 6,97.") 1.7is 2,29a 4,037 11,002 2.770 5,14» 7.924 2.4-7 2.» 10 5.297 18.221

:;•>! 4,:id7 6,758 1.525 1 ,IKM> 3,455 10.21:: 2.572 1,710 7.288 2.210 l,;i29 12.211

1 2.267 1.281 1.574 1.7»; 3,361 7.592 I,»11 3,0» 4*966 1.7*1 2,029 S.768 8.734

3,217 bjsm 1.073 2.488 1,161 9.369 2.07(1 2,171 4,217 2.01)0 2.440 l,58(' ».777

.» Ivs 5,ti»5 11,1...; -I>75 4,»78 »,758 80,806 9.«I3,12.009; 21.(i22 7.514 9J891 16,905 38,627

ii*' 4.1H1 6,90» 2.209 2,610 4,»1» 11.726 3224 4..M3 8,087 2 04- 3j£04 6.152 14,189

...T.1' 2,66 I I.K- 1.129 1.591 2.7»' 7.1»» 1,744 2.715 1.459 1.450 1,461 2,911 7.370

l 4.W® 7.157 2 312 2.(502 4,914 12.071 2,502 4.180 6.77:; 2.&09 4.023 6,538 IS,:*» I

"52 1,75» 2.9X0 1.127 1,301 2.12» 5.408 163» 2.329 3,9» 1.374 1.917 3.291 7.250

-"H 1.017 255 282 ">37 1..V<1 419 »02 1.251 807 411 71» l.'J*>0'

44,660 74,221 22.543 27 159 49.702 123.923 36609 55,299 91.998 30.723 3S.020 US.7I» 160.65734
EMXORATrONSl.TR. Bil.. XI. TORPARK-, BACKSTOUIJ- OCH INII YSESK1.ASSERNA.

Tal). C. Torpare

Län. 1805. 1810. 1815. 1820. 1825. 1830. 1835. 1810. 1 .Stors hf. Ini a s:ad . 8 2 Stockholms hin . . 3.2HI 3,235 3, lis 2.970 2,967 2.046 3.101 3.015 a Upsala...... 1,90*1 1.911 2 004 1.96S 1.796 1.709 1 S69 1.462 4 Södermanland* . . 4.0SS 4.014 1.063 4,260 1.120 4,1*4 1.223 4.2*8 5 Östergötland». . . (I,s:i7 6.9B0 6 904 7.411 7.319 7.637 7,9-iü 7.95s r. Jönköpings .... 8,764 3.630 3. MM 4.012 4.250 4.090 4,65.1 4.77s 7 K rouii^iorjT^ .... Kalmar . . 2.357 2.4N1 2.434 3.035 3.224 3.688 8,S51 4.156 * 3,066 8.907 4,226 1.495 4.04! 5.148 5.461 5,401 Ii Gottlands .... 1-15 iæ 132 111(1 IV, 288 254 191 IV Bl,king.. 1.862 1.559 l.sst) 2,2*0 2.1*19 2.004 5.500 2,450 11 Kriatlanrtad» . . . 4.287 4,508 5.050 5,678 11,110 1! 106 0,6*0 6.775 12 Malmöhus .... 4.143 4,107 4.631 5.391 5.612 5.801 5.982 5,555 IS Hallands . 1.118 1 3S0 1,709 2.141 2124 2.050 2.MI7 3,023 II Oftcboit* o. Ruii iis 2,Vtt 2,291 2.S10 3 (lltll 4.371 5.019 5.238 1.91(1 14 Älfsborgs ... 4.271 4.121 4.925 5,536 6.605 7.1 is 7.S07 7.NII2 1« Skaraborg» .... 5,139 5.3*1 5,673 •>.121 0.316 6 S| | 7.015 6,020 17 Värmland* .... 3.024 3,213 3,717 3 957 4.361 1 932 5.353 5,112 I* Örebro...... 8.601 3333 3.739 1.122 3,999 4.157 4,000 5.118 I!» Västmanlands . . 1.9 IS 1,841 1.973 1,911 1.850 1,890 2.1 Hill 21191 20 Kopparbergs . . . nw 401 312 300 296 2S7 316 818 21 Gäfleborgs .... 1.2S2 1.484 1.641 1.026 2.304 2,488 2.051 2.162 22 Västernorrlands , . a, its 2.207 2 779 3.112 3535 8.078 4.475 3,371 23 Jämtlands . . . 1,1.15 1.207 1.315 1,307 1,5li1 1,508 1.337 21 Västerbottens , . . 319 191 261 MO 327 107 asa 216 25 Xorrbnttcns . . . 100 136 Wi 214 159 197 71 Hela riket I». UK) 63.611 69.22S 76.637 SJ ,304 86,111 91,331 88.364

Tal». F. (Forts.) IW-kstngnsittari;

Län. A r 1 J 9 5. A hire personer. Ogifta och barn. Summa. in. kv. sia. m. k, SIA. t Stockholms stad 12 12 24 6 9 15 39 o Stockholms län . . . . 1,291 2,279 3.573 762 904 1.666 15.269 8 Upsala 1,171 2.U38 3.209 1.655

2,071 3,726 6,935 4 Södermanlands ... 1,431 2,646 4,080 |Kitt 1,201 2.131 6.211 ft Östergötlands . 2,928 4,494 7,422 1.937 2.899 4.336 11,758 (l Jönköping* ...... I.IHil 2,657 •1.321 1802 1,689 2.991 7,:il2 7 Kronobergs...... 1.090 3.012 4,702 1.430 2,149 3.588 8.299 Kalmar ... 2.112 1.127 6,539 2,066 3,018 5.084 11,623 V Gottlands...... 5S0 !«: 1.5-17 307 542 939 2,486 10 Blekinge....... 1*16 2,385 4.231 1.642 1.98(1 3,622 7,853 II Kristianstads..... 8.627 4,575 8.2'»2 8,098 3,4 IM 6,411 14.613 12 Malmöhus...... 5.185 6.471 11,606 3*47 1.597 8.444 90.050 1» Hallands....... 1,128 1,781 2.912 1.005 1.280 2.285 5.197 14 Göteborg* o. Ilolius . 1.353 1.732 3,08.'» 922 l.lV|O 1,962 5,017 IS Älfsborgs ..... 2.KSS 3.893 5.481 2,4*4 2.727 5,211 10.692 9» Skaraborgs 2.145 3,065 6.110 2.008 2.318 1,351 io,4i;i 17 Värmlands ..... 1.761 2,711 1,502 1X6 2.35S 4.204 •S.706 1» Örebro .... 1.508 2,545 4,058 1.726 1.824 3.550 7,603 10 Västmanlands .... 1.229 2.271 3.500 1.075 1,446 2,521 6,02) 20 KopparWrg»..... 627 950 1.577 vm 703 1,369 2.946 21 Gäfleborgs...... 2.099 8,037 5.136 1,408 1,588 2,996 8,132 22 Västernorrlands .... 008 991 1,597 433 673 1.106 2.703 23 YßMturbotlcnfi . ... I.II97 1,436 2.533 •S93 1,069 1.962 4.495__

II a rik. t 89,134 «».5US 119.012 33.437 J|.fr» 74.170 | 174.11-'HISTORISK-STATISTISK ÖFVERSIKT. -35

1805—1860.

1 Män. 8 4 Hustrur i. S:a. 1 Män. 8 5 Hustrur li. 8, 1855. I860. Län. Stork holma stad. 1 2.>66 2,649 5,515 2,S!W» 2,707 5.U0H 2.874 2.780 Stockholms län. J 1.611 1.518 3,121» 1 681 1,597 3.27S 1.671 1.659 Upsala 11 4,150 3,986 8,106 4.360 4,054 8.320 4.317 4.24s Södermanland» 4 7,929 7,391 15.320 7:731 7,232 14.968 7,2s7 7.054 Östergöt lands 4,874 4,458 9.312 4.5180 4.569 9.549 4.797 1.890 Jönköpings s 1,540 4,(186 8.576 4 S2I 4.383 9.201 5.191 5.614 Kronobergs 7 5,597 5.213 10.810 5.273 4,900 10,178 5,8951 5.080 Kalmar K 209 196 •105 216 193 409 287 205 (lott lands «l 2,58s 2.271 1,802 2.931 2.6-19 5,573 1.60S 3,667 Blekings lo 6 771 6,242 13,016 7,015 6.390 13,405 6,883 8,421 Kristianstads 11 5.957 5.559 11.516 5.825 5,451 11.2715 5.129 4,924 Malmöhus 1 *' 8.108 2,878 5.98'i 3229 2.885 6.111 3.322 3.766 Hallands 13 5.417 •1.812 10.229 5.646 4.987 10,633 5.017 5.484 Göteborgs o. Bolins 14 8,657 7,824 16.481 9,392 8.613 18.005 9,600 10,310 Älfsborgs lf. 7,ON3 H.6IO 13,603 7.284 6.728 13.962 7,491 6.5)15 .Skaraborgs |fi 5,713 5,277 11.020 6 073 5.521 11,591 5.536 5 591 Värmlands 17 5.561 6,122 10,68:! 5 32S 4.957 10.285 5.273 5.842 Örebro 18 2.152 1,990 4.142 2 152 2,014 4.166 8,154 2,153 Väst tunnlands 19 312 292 604 339 803 642 250 137 Kopparbergs •JO 2.712 2,595 5,837 2.931 2,723 5,657 8.1WI 2.021 Gäfleborgs ti 1.333 4,091 8,424 4,519 1,251 8,77.". 4.761 5328 Västernorrlands 22 1 525 1.402 2,927 1.656 i,»®» 3,198 1.880 8.859 Jämtlands 18 444 405 849 55!» 60i) 1,068 613 053 Västerbottens 24 130 111 231 til 103 211 128 218 Norrbottens 25 W.352 86.911 181,108 80,810 89.256 186,066 95.214 09,815 Hela riket.

ü^h inhyscsfolk 1795-18QQ.

1 S 0 «.

A]|]rc parsöner n. kv.

Ogifta Oeh barn. kr, s

Lan.

Summa.

• Stockholms stad. ! 1

I.85S 3.441 3.799 i*;* 1,261 2,229 6.028 Stockholms lan. 2

1247 1.972 3,219 1.541 1.617 8.161 6,880 Upsala -1

»•»20 2.566 4,086 1.01)8 1.425 2.52:1 6,t;o9 SödnrraaBlanda t

•JIWB 1,706 7.72M 2.413 8,800 5.813 12.941 Östergötlands

J.045 8,158 4,798 1,864 2.04g 3.406 8,204 Jönköpings «

U70 2>2H 1.401 I .Wi!» 2.48» 4,097 8,501 Kronobergs

J<IS» 4,832 7,916 2.435 3.377 5,818 13.728 Kalmar »

, '22],!38 1,860 494 620 1.114 2.974 Gottlands 3

]*§0 2.430 1,320 1.288 1,836 3.068 7,388 Blekinge 10

4.743 8,743 3.416 4,252 7,668 16,411 Kristianstads 11

?•?» 7.736 14.182 4.185 \001 10.3851 24,521 Malmöhus U

<12 2,:J07 4,019 1,121 1,35)1 2,515 6,534 Hallands 13

1.748 3,120 1.018 1.399 2.417 5.537 UCteborgs o. ßohns 14

1,718 7,105 2.51*1 2.5)68 5,468 12.873 Älfsborjjs 15

4,576 7,059 2.536 3,150 5.692 12,751 Skaraborgs 1«

f J14 3.335 6,449 2.412 3.109 5,521 10.970 Värmlands 1"

{•»88 2,625 1.217 1.800 1,936 3,796 8,013 Örobro 1»

•JH 2 580 4.024 1.231 1,684 2.915 6.939 Västmanlands 1'-'

913 1,550 7 IS 804 1,522 8,072 Kopparbergs 20

3.078 5.077 1,538 1,878 8,416 8.498 Gälleborg»

1.217 1.949 5051 6«3 1,232 3.181 Västernorrlands

—!-'•«» 1.471 2601 1.098 I.86S 2.166 5.<.-67 Vesterbotten» 23

07,108 111,475 37.962 47.67s 85,MO 197.115 Hela riket36 EMIÖRATIOSSOia. BIL. XI. TOBPAKE-, BAOKSTUØU- OCII ESHYSBSKL.VSSBRNA.

Ta»). C. (Forts.)

Län. 1 8 7 0. J o T .i t r p » r r. Minims. HufTUd|Hfrscucr. Biträd». TjHn»t«hjou. . in. Stotkhilms stad . 1 2 2 5 Stockholms län 2,864 99 1,144 81HI 939 611 2,808 5,590 14.855 Cpsala . . . Södermanlands . 1,601 32 588 m 491 240 1.412 3,067 7.828 4 222 51 1,619 1.076 1.576 761 4.117 8,206 21,628 Östergötland» . . (U9S 114 1,822 1.392 1.550 832 5,999 12,107 30.320 JftakSping» Kronoltcrgs . . . 4,615 155 1,286 1.282 279 266 4.530 8,779 21.192 5.111 216 1.557 1,631 a i? 243 •1.997 9.553 23.535 Kalrnnr..... 5.025 148 1.613 1.338 7,'M 193 5,888 9.7'l4 24.378 Gottlands .... 511 6 98 96 •» 6 421 '.)52 2,097 Blekinge . . 3.548 KW 1.055 953 167 249 3.517 6,755 16.382 Kristianstads . . 7.955 118 1.542 1,749 179 6<>1 7.388 14,774 34.966 Malmöhus .... 3.410 128 883 1,062 389 377 2,965 5,971 15.185 HuJtaml < . 357(1 120 838 830 250 279 3.68! 7,839 16.902 (ii,tel. o. Bohus . 4 502 107 1.919 1,616 189 259 4.731 9.016 22,339 Älfsborg» .... Skaraborgs . 9.698 648 3,60» 8,508 579 804 9.680 18,480 In,942 6,376 107 2,317 1.953 854 603 6,826 12,905 83,081 Värmlands . . , 4.869 215 2.079 2.22» 923 737 5.929 10.317 27.898 Örebro..... 6.497 252 2.151 1.783 925 620 7,103 13.783 88.479 Västmanlands . . 2.314 91 S|if» 451 311 208 2.116 1.378 10.7.12 Kopparberg* . . 867 14 813 173 122 79 475 833 2.276 Gäfleborgs . . . Västernorrland* 2.370 111 863 679 09 89 1,877 4.407 10,465 5.791 272 1,778 1,569 1»9 367 1.871 10.255 25,105 Jämtlands .... 2.574 112 1,026 881 95 125 2.169 4,888 11.370 Västerbottens . . 675 26' 238 200 26 lit 640 1.291 3,145 Norrbottens . . . 394 fi! 168 98 S 8 393 759 1.826 llela riket 95,388 3.515 32.1*7 27.734 11.369 9.026 98.950 183.712 456,881

1 Stockholms itu (t — - — i — — — —

2 Stocks lins län . . »36 90» <-'< 684 786 »36 176 1.1<«

3 Onsal.i 1.205 1.037 5»s ßr,:{ o»» (HM. 71* 193 91'

4 MbmHba.!' • 1.295 1.093 !**> 756 774 MM MW 910 423 I,»» t ÖMerKÖtl.M-.U 2.244; 1,866 1.929 1.893

2,050 2,201 8.868 2.205 H33 3.03? é j»nkS|iiii£« • 935 1.027 «)7 1.276 1,416 t.«SX 1.967 I.7S8 62» 2.41»

7 Kronoberg- 915 746 951 »79 1,091 1,166 1.855 1.610 344 l.M

8 Kalmar I 390 1,591 1,418 1,037 2.231 2.611 2.915 3,459 1,53 1.012

9 Gottland. 281 271 254 375 756 700 968 1.156 111 1 > <

10 Blekinw n87 4sö 559 761 681 781 vis 934 119 1,(™

11 Kristianstads 8.MW 2,462 2.360 2.503 8.661 8.783 2,617 8.S75 213 3.W»

12 Malmöhus . 4,72» 4.521 4.516 4,818 ».110 4.463, 4JMil 4.873 278 4,b51 IS Ilallan.u . . . . !H(7 821 S95 sS2 1,088 l.|||s| 1,091 1.229 162

H Göteborg o. Bohu> 967 916 985 1.055 1.066 1.3441 1.218 1,481 213 1,694

IS Älfsborg. . 1.270 1,881 1.401 1.607 1.828 2.191 2.330 2 325 KW 2.8^

1(1 Skaraborg* 1.236 1,155 1,280 1.431 1,678 2.661 2.114 8.868 617 2,880

17 Värmlands . . 66» 702 788 s>l 1.181 1.112 1.243 1.585 311 1.»»

1» Örebro . . . . 1,822 905 !K» 1 1,0M> MO 1.006 1M2 >64 317 1. "J

19 Västmanland» 1585 1.158 1,006 »72 715 7»l 831 885 213 1.0»

20 kopparberg. . 570 356 424 542 42» 420 6»! 91» 165 1.0>

21 Gällébou-s . 1.804 1.172 1.296 1,167 1.591 2.051 2.170 2.825 164 2,98! $2 VfeUrnorrlands . 214 131 154 152 153 170 171 585 54

2.1 Jämüands . . - 186! »4 INI 160 111 188 158 12 }£>

24 Västerbottens . . 780 154 74 17 1 232. 257 278 300 87 ;

M Norrbottens . . . 363 518 422 640 711 071 810 103 9jj

S 9 10 11 12

13

14 l.'> lit 17 lä 19

in 21 22

23

24

25

Tal). ßnfksingu-

L ä n.

ism. im is», lsito. 1 is».

1 8 4 0.

A(ör"* VsnfUrn. Sömn»'

Hela riket 38.133 25,299,25.194 26,570 28,636 31,641 .18,111

37,148 6.747 43,896HISTORIER-STATISTISK ÖFV KR.-I K T.

37

Torpare 1870—1880.

Huffrodpet&tncr. n>. k*1.

______I___8__ti

J o r <1 t o r i* g _r

Tiitrttder. Tjitn5ti»hjoi>.

n». [UT. ip> I Wv« {

Hustrur utan

yrt:?.. I

frig» fAmtlSnncitt.

1 — 1 4 6 Stockholm)) siad 1 2.794 86 1.1*8 798 968 477 2,719 2.862 3.048 14.914 Stockholms lün. 2 1.592 33 848 474 40?) 184 1,531 1,388 1.557 7.792 1' piMja B 3.909 50 1,653 1.131 1.455 689 3,825 3,767 3.775 80.160 Södermanlands 4 5.510 84 1,977 1,550 1.129 555 5,235 5,242 5.103 28.385 Östergötland» 5 4.512 215 1.973 1,751 247 203 4,311 4,420 4,443 22.075 Jöiikö|.inpi (1 5.129 801 2,268 2,(166 226 183 •1,798 4,922 4.850 24.746 Kronobergs 7 4.850 108 2,271 1,844 593 801 4,581 5,043 4.68,-,; 24,274 Kalmar fi 112 34 34 3 3 142 106; 100 561 (.xoHliuids i. 3.049 257 1,854 l,S77 150 184 3,358 3.743 3,597 17,869 ltlekinRC 10 7010 567 2,268 2,597 327 •124 8,673 6.111 6.08-,. 82,872 Kristianstad* 11 3.21(1 205 965 1,116 32* 338 2,844 2,535 2,426 13.971 Mnlmr.hu» 1-2 3.4S7 232 1.385 1,388 19* 209 3,371 3.284 3.301 16.750 Hallands 13 4.335 218 1.939 1,888 133 175 3,927 4.0*1 4,104 20.598 (.ifltol), 0 Bohus 14 9.512 546 3.912 3,485 421 627 8,826 9.339 9,336 15.384 Älfsborg» 15 5.552 160 2.831 2.370 677 462 5.311 5.138' 5.519 S&306 Skaraborgs l« 4.411 177 2.901 2.115 570 S63 4,237 5.159' 6,133 25.269 Värmlands 17 6.118 208 8,627 2,012 819 581 5.676 8,857 6,701 31,099 Örebro IS 2.449 54 691 450 414 172 2.334 2.328! 2.228 11,12.3 \ ästnianländs 1» 423 23 238 l(5t; 82 35 397 431! 112 2.157 Kopparberg* 20 2.598 241 919 669 61 111 2,491 2.512: 2,770 12.102

**ttare 1805—185

18 4 0.

Arbvu' Van»

f.lwL Snmnr^ föra* fl*ra« hnntnrr. hu» t mr.

Arbcw Rm.

[-Vw.fi-flW.-]

{+Vw.fi- flW.+}

18 5 0.

VrbeU-, Van-Siuiiiur. lorus föras Minima.

liost.rwr.|bui.triiir.

18». (InM. In-

i.0w» asa j.ss!t 92; irø 1,126 1.251 271 1,522 i,o?i 11» 1.262 2.935 '-

790 252 1,012 705 1*7 i 892 937 257 1,194 »22 184 980 2.059 a

,87(1 514 1,891 757 ".47 I.H'1 1,141 142 1.583 '.»21 2*4 1.205 z.mi i

(-'M2 8(52 3.514 2,304 814 2,918 2,0*4 885 3.5(59 2.31! 817 2.928 6.490

: 112 852 8,791 I-S."«.i 453 2,292 2.120 832 2.752 WW 424 3.224 4.058

'•508 378 1.881 1.200 22» 1.488 2.048 391 2,412 1.732 242 1,974 5.S49 7

Wttl 810 4.471 3,318 409 3.725 4.371 631 5.002 3.712 394 4.1*5 7.977 *

'55 123 1,278. 1078 98 1,178 1.3*7 120 1.607 1.238 101 1.3.37 1,904 »

JÄ14 172 1,188 »761 70 945 1,047 181 1.228 »5» 7:1 937 5.572 1"

2-248 22,3 3,471 2,80S 124 2.932 3.429 210 3,83» 2.943 127 3,070 -.50g 11

,2ÖI 252 3.885; 185 1.050 4*02 208 5.128 4.898 18fi 1.459 S.86K 12

;'«2 1(13 1.485 1,094 98 1,190 1.290 180 1,450 1,090 109 1.199 2,251 II

ifl04l 20S 1.81; 1,301 141 1.118 1.701. 188 1.889 1,319 '25 1,444 2.-50 14

581 3,122 2,14* 369 2,517 2.012 548 3,180 2.202 359 2>5I 7.'97 ">

7'-5s ;,;s £<131; 2.000 399 2,399 2.821 52» S.;150 2,329 339 2,68» 6.444 16

497 2.301 1.588 3.51 1,929 2,154 481 2,888 1.881 329 2.210 6.777 17

"19 368 1.287 719 806 925 M» 311 1.210 770 229 999 -5,298 1*

i,'5 m 1,0(5J 729 135 864 »86 189 1.175 83 i 120 951 MK 19

jÅJO 195 1,305 951 118 1.072 1.211 180 1.397 1,018 124 1.1 lo 5.910 so

183 3,582 3,10; 129 3,230 3.811 199 4.048 3.351 129 3,480 4,911 il

2*8 08 ;cn 173 18 521 771 124 898 (582 91 773 5,501 ss

SN 16 210 169 14 183 322 13 335 890 10 800 I,MO stt

I SS» 46* 852 475 43 518 4*2 55 537 414 32 116 2,o&5 24

821 1,098 87-.' 65 937 1.24* 149 1.397 1,125 98 1.223 2,2 SS US

V:' 5,510 ! 48.373 35,357 5.018 40.875 45.621. 7.424 53.045 39.032, 1 N*3 , 43.915 TCO.J9138

Tab. C. (Forts.)

1 8 9 0. tia. .t . r ü t o r I> n r o. HuJrodjHfTvoner. Ultra len. Tjttaetebjon. Hustrut utan Öfriga ffttnilj^m^n. Stimioa. n». Sv. at. kv. o. kv. vrxa. tn. kv. Stockholm» ftad 1 - _ Stockholm» lan . 2.543 73 1.15b 827 657 29» 2,408 2,471 2.587 13,022 Upsala .... 1,456 30 550 415 293 111 1,3» 1 1,422 1,503 7.161 Södermanlands . 3.412 57 1.471 1,008 1,027 319 12 8,387 3,361 17.464 Östergötlands . . 4 629 45 1,666 1,41» 688 271 4,374 4.323 1,347 21,760 Jönköpings . . . 3 856 220 1.610 1,496 157 121 3,802 3.K41 3.522 18,225 Kronobergs . . 4.629 305 1,942 1,969 160 109 1,339 1,4»* 4,29!) 22,240 Kalmar .... 4.223 129 2,022 1.712 390 167 "».-' 3,883 3,908 80,358 i' Ott lands . . . 107 ^ 35 81 1 4 106 94 »1 461 Blekinge ... Kristianstads . 3.228 317 1,267 1.247 61 119 2,926 3,276 3,262 15,703 6.221 630 1,795 8,091 138 347 5,328 4,789 1,75» 25,927 Malmöbos . 2.329 15» 606 707 120 133 2,012 l,ti»2 1,771 9,51» Hallands .... 3.087 252 1,102 1.155 111 104 2,790 2,727 2.756 14.034 Göteb o Bolins . 3972 256 1,6951 1,63! t 70 :«; 3,t;oo 3,516 3,631 18,170 Ä Ifsborgs . . . Skarabortrs . . . 7.8WI 659 3.475' 3,628 181 348 7.276 6,983 6.991 37.308 4.556 154 2.117 1,893 145 213 1.240 4,672 4.707 22.997 Värmlands . . 3 758 194 2,623 1.965 37'J 361 3,5»S •4,265 4,315 21,446 Örebro . ... 4.874 141 2,361 2,053 560 101 4.461 4,886 4,994 21.737 Västmanland* . 1.953 30 698 506 308 117 1,812 1,676 1,748 ».»4» Kopparberg? . . Gàlieborgs Västernorrlands 74 2.696 1 lt® 35 1,157 81 867 26 4 60 73 2,545 96 2,588 86 2,686 397 12.731 7.506 58» 3,319 2,630 101 378 6,76» 7,37» 7,413 36,141 Jämtlands . . . 3.085 199 1,503 1,180 6-1 118 2,693 2.794 9,747 M.3KI Västerbotten» . . 1.065 45 414 353 14 • 34 968 1,(186 1,094 6,096 Norrbotten» 731 44 45*5 288 9 17 700 m\ 867 4,041 Hela riket 81.888 4.440 35.154 31.110 5,970 4.256 <5,216 7;.ooi| 77,129 392.470 Tal). i. (1- örte.) Uack-

a 9 10 11 IS

14

15 10 IT 18 19 SO 21 22 28 24 2(V

1

U.

Hufvudpersoner.

sr k».

lUOSUSJfrSve at Iin;ri.ln lcr och >rMCk%tu».'or; »HIMtiUn.

............(Vriifit

Ilttatrtj-JM. f.mii|eiowll. IU. kV. Ill kv.

Ititrrtden.

kv.

i Stockholm» stad . . - — I — — ' , —

.1 Stockholms Un . 406 131 — - 11 20 285 639 l.t«;

; Upsala 615 146 — — ' 1» 4421 1.003 8,»10

< Södermanlands 1277 313 — - U 40 87* 1,828 4.380

3 ('Mcrgötlauds 2.1122 7'.)9 11 52 2.25m 4.527 10,301

K Jönköpings . 2.900 1.366 16 50 2.912 5.685 13,1«Ö

- Kronobergs 2.90Ö 1,473 — — 17 37 3.667 6,351 14.4W

c Kalmar . 2.307 714 - — 14 30 2.686 1,635 1»>.8;>I;

9 Gottland» 279 151 — - 7 254 532 1,220

10 Blekinge . . 1,719 ü95 - 3 12 l.Sßs 3,598 7.585

,, Kristianstads 3.723 393 - , — 39 113 3.543 7.149 14.961)

. Malmöhus 6.945 Si" Ml 281 6,600 12,911 27,7+1

Hollands . 1.427 729 — — 2 25 1.52» 3,0251 6..3J;

14 Göteborgs o. HoI.uk 2.457 74- - - «

Ift Älfsborg. 8.219 1,336 - - Il 59 3.972 6.598 I o. 19»

t« Skarnbor*, 3.559 1,068 - »i 102 4.192 7.307 16,274

K Värmlands 2.101 572 - - 30 M 2,997 4.913 10,7g

is urebro. . . 953 351 - - - 966 1,825 4,098

19 Västmanlands . 68S 228] 7 36 510 1.078 2,51*

ia Kopparbergs . 1.146 16;: - 2 17 1.5671 2,706 5,901

41 Gäfleborgs . 2.327 216, - - 6 25 2.371, 1,437 9,416

gg Västernorrland». . . 370 293 — 4 433 . 71 l,»i

23 Jämtlands 146 27 - - - 3 94 201 4rl

M Vfolerbrrttens 81 21 — 3 111 lo4 JPg

25 Jforrl.ottens , 1.12s i»)» I - [- ; - - 8 IJW| 2.919

Hein riket 45.590 I2.1K17 . - 3S9 1.100 49.5671 90,401 200.0J iUISTORI6K-8TATISTI8K ÖFVERSIKT.

Torpare 1890—1900.

39

FI ;i f rutl|w faOKer.

irT r

jsjrrj|ilcti. nu kv.

TJHwirofiJCiii. ~~ttü flr."

Hustrur , tyP** „ nian ftMnuJPttieal. yrke. i fu. i kv.

Furorna.

L a

— — — — — — — — Stockholms stad. 1 2.8;» IS 868 712 393 199 2.243 2,185 2,5n0 11,796 St.wkholus lin. 1.231 29 510 WW 120 69 1.152 1,198: 1.267 5,937 Upsala s 3.189 :;» 1.266 96;. 608 250 8.00» 8,MÖ 8,08-'J 15.517 Södermanlands 4,259 115 1.768 1.118 402 210 3.929 4.160 4.123 20,374 Ostericötlands 2.974 131 1,397 1.274 73 80 8.78* 2.813 2,770 14.280 Jönköpings 8.715 329 1.817 1,553 67 68 3,:i»7 3,425 3,349 17,610 Krun.jlj.rgs 7 3.721 103 1.953 1.511 231 120 8,486 3,578 3.473 18,126 Kalmar « 181 I 13 89 3 2 116 Hy 96 519 Gottlands 9 3,12s 288 1.541 1.335 ."Cl 76 2.783 3.118 3.112 15.434 Blekinge 10 5.028 6oO 1.589 1.769 100 205 4.213 3.796 8,733 21.033 Kristianstads 11 1,569 76 409 51- 32 62 1.331 1,149 1,180 6.329 Malmöhus 12 2.63» 238 1.148 1.079 67 78 2.304 2.238 2.24.". 12.013 Hallands 13 3.375 277 1.495 U159 10 63 2,953 3.105 3.161: 16.82.8 Götcb. o Bohns H 6.864 513 3,038 3.0:Wi 1)11 224 6,618 5,63i*> 5,sn| 30,323 Älfsborgs 15 3,987 106 1.-26 1.636 296 97 8.638 4,010 1,100 19,635 Skaraborgs IS 2.065 1110 2,215 1.667 126 169 2,711 3,310 3.:Mi 16,736 Värmlands 17 3,885 82 1.986 1.605 276 248 3.579 4,121 4.048 19.925 Örebro 18 1.765 81 561 472 110 87 1.621 1,694 1,672 8.046 Västmanlands 1» 84 5 61 37 2 1 73 68 59 393 Kopparlwrgs 20 2.752 132 1.334 1.106 29 125 2,400 2,360 2.50O 12,738 Gi.Hcl.org» 21 7.616 756 3,»81 3.418 91 868 6,651 7.6H0 7,45» 37.822 Västernorrlands 22 3.222 317 1.669 1.465 45 132 2,639 2.866 2,Slö: 15,190 Jämtland» 28 1.114 77 577 458 3 37 948! 1.158 1.182 5,554 Västerbottens 24 __1.116 76 6!Kt 4231 16 33 9681 1.362 l.H ll| 6.02-1 Norrbottens 25

<2.252 4.427 83,631 29,215 3301 3.006 04 334 68.572 ÖS 461 347.208 Hela rik.t.

StugHsittare 1870 - 1880.

i___1 8 8 0,

Innehafvare uf n ,.--..- • or.li '-,:irk»tUtfOr: tiTS-in-U).

" itvndynr.onor. MIMIrt«n. TJScil.tijon.

kr. in. i». in. liv.

lliutrnT , ty/** „ „tÄn familjen:,11

yrkr. ,0. kr.

L & n.

—' — — — — — — Stockholms stad. l

25s 166 64 68 12 17 219 144 131 1,069 8 ..ekholms län 2

885 222: t*. 69 4 21 268 152 lJvl 1-332 Upsala 3

»II 212' 200 196 18 45 653 869 310 2,877 Södermanland» 4

1,761 936 407 563 20 85 1,401 914 856 6.946 Östergötlands 5

2.342 1,539 1,028 1.291 11 18 1,956 1.540 1,546 11.301 Jönköpings il

4.047 1,787 1,619 1,763 19 12 2,507 2.221 2,443 15.451 Kroaoborgs 7

4.074 855 471 547 9 18 922 678 700 4,774 Kalmar n

, 178 73 35 27 1 3 155 122 144 738 Gottlands.

'••»•'»O 273 552 665i 7 14 1.32-1 1,352 1.370 7,107 Blekinge K

8863 262 1119 81'.! 37 80 2.481 2,047 2.092; 11.436 Kristianstads 11

®985 1,299 1,38.". 1.8121 238 388 5,970 1.879 4.802 27.75» Malmöhus 12

"112 619 406 602; 5 27 828 687 859 5,075 Ilallanils 13

- '74 !>68 1.120 1.239 8 72 2,041 1,940 1,929 11.789 GStrb. o. Ilohus 14

1,177 1,054 1,098 24 71 2.151 1.971 1,975 12,102 Älfsborg» 15

jMJOB 1,231 1,772 1,785 59 175 3.441 2,809 2,778 17,956 Skaraborgs lii

-•095 624 1,167 968 19 61 1,802 1.184 1.572 9,792 Värmlands 17

»82 385 .114 324 2 22 667 599 56» 3.785 Örebro Is

lig 18.' 106 91 2 25 450 302 359 2.063 Västmanland» 1'.»

. J»s» :!33 325 359. 2 12 1.51 539 603 3.416 Kopparberg* 20

37 i 6l<o 453: 5 20 1,739 1.575 1.712 8,456 Gäfleborgs 21

'"7 145 61 81 — 2 161 149 173 972 Västernorrlands 22

j15 2"t 30 25i 2 94 21 26 833 Jämtland» 48

'01 21 56 37 I 3 85 75 881 .|67 Vkstorbottenä 24

-^24 :to| mel ,;,;;: 9 is 1.483 1.809: 1.755| 8.671 N..rrl,ottei- 25

13,521 14,484115.548 512 1 271 83.363 | 28.381 2S,99» I756S8 Hela riket.40 EMIGRATION'S PTR. Bil.. Xr. TORPARB-, BACKSTl'GU- OCH INHVSESKl.ASSERKA.

Tall. I. Stattorpare och statare

L ii D.

IM.). : 1830 IM». DUO.

1 8 I a.

MHn. TtiMtr. S:s.

1 8 5 0.

mo.

Illistr. Sa.

1 Stockholms sta<l ... — - — — — — — — — —

2 Stockholms !ån . 1,114 |j»; 1,801 1.910 1.IW8 1.793 3.731 8,156 2.014 1.81X1 8 CpsiiU 1.178 1.2:,O Milli 1,330 1,519 1.430 2.949 1.05» 1,546 3.205 i SSit-r». lands 732 7M5 1.1*11 lj9M 1,419 1.368 2.187 1.710 1,65» 3.399 5 Östergötlands . 1.544 1.814 2.001 2.193 2.5*2 2.436 5.018 2,685] 2,467 JtøW

Jr.nköpings..........195 192 21» 21X1 31,S 322 670 I7s 15s 836

7 Kronobergs . 100 120 110 122 194 |li| 358 13* 12 262

Kalmar 422 574 6*0 860 »51 S41 1.792 1.295 1,180 2.475

Gottlands 25 86 41 53 59 58 117 56 50 100

lo Blekinge . 107 101 390 670 783 691 1.474 558 132 984

ti Kristianstads . . 1*1 141 840 371 :pi* 356 711 442 100 812

12 M.||mr,hus ... 59* 5*9 610 .S2I 1.922 974 1,996 1.121 1.04* 2,169

1 Hallands . . 70 08 49 62 12 89 SI 75 57 132

I t (ietcborg* o. Bohus . 153 155 152 lOs 142 125 867 1.57 128 285

.!, Älfsborg* 231 27S 245 171 297 231 528 157 111 398

t. Skuraborgs 539 516 539 521 021 574 1,195 7** 735 1.523

17 Värmland» 64» 679 799 734 75* 718 1,476 821 720 1,51-1

t H Örobro 506 587 011 721 75* 710 1,468 1,029 98.5 1,964

t - Västmanland» - Mil 1,025 1.1*1 1.213 1.151 1,080 2.831 1.351 1.291 2.6*5

.'« Kopparbergs 119 237 161 359 580 179 939 591 499 1,090

21 Gäfleborgs 32 42 41 26 5* 6f. 113 15 44 89

22 Västernorrlands . . . 16 22 20 15 44 loj 84 34 31 65

23 Jämtland»...........— — - — - — 8, 8 16

24 Västerbottens _ — 11 15 15 30 2 2 4 26 Norrbottens 53 '.»9 69

Hcl.i riket 9.239 10,89* 12.691 14,154 15,609 14.496 30. lOT.| 17,026 15.699 32.725

Tal), (i. (Forts.) Back

li ä n. I 8 <1 0. Innehafvare tminotipu,!-«<•>» twckAtttgor; hiia.nJUi- Pinnata, Kur>ailpcnsOttcr. MmwKn. Tjiil.*t<iti joLi. ItoKtriii tttjui yrke. iihtm famtliomvrtl. ni. »T. n:. VT. m. tu. kv. iStockh,tilas stad Stockholms län . 525 472 885 202 25 35 425 848 851 2,663 Upsala..... Sfi» 866 151 186 11 27 298 224 288 1.770 Sfldcrma n lands . SOI! 437 199 823 2.5 43 60S 371 |D| 3,119 Östergötlands , . 1.7*1 912 452 551 46 71 1,366 747 764 6,690 Jiinküpings . . . 2.092 1,655 788 1,034 2_l 65 1,669 1,090 1,160 9.577 Kronoborgs . . . 2,539 1,850 1.227 1.532 7 tdw i,, 2,040 1,476 1.628 12,336 Kalmar ... 76S 78*5 013 472 9 25 638 589 594 1.334 Gottlands . . . 105 62 14 18 — 1 102 81 83 •169 Bleking» .... 1 69S 610 575 680 9 40 1.428 1.47!) 1.495 8,041 Kristianstad» . . 3,5*3 1,322 J ,068 1.225 56 204 2,897 2.581 2,492 15,128 Malmöhus , . . 6,105 1,681 1,282 1.749 55 199 5,022 3,934 4,105 21,132 II al laud» .... 1.067 905 456 619 9 42 836 7iv* 882] 5,5*4 Göth|,, o. Bohus . 2 092 1,260 1.174 1,167 12 55 1,6-15 1,487 1,710 10,602 Älfsborgs . . . 3,01*5 1 767 1,391 1,590 84 III 8.46-1 1,755 1.937 11,135 Skarnborgs . . . 8,55* 1.691 1,630 1,679 30 140 3,012 2.150 2.2t'.5 16,158 Vltrin lands , . . 1,818 671 757 765 9 58 1.558 1.191 1.211 8.115 Örebro..... 905 754 793 521 19 47 •587 659 631 5.019 Västmanlands 71* 447 4015 210 17 31 6ti 1 Ma 487 3.118 Kopparbergs . . 488 616 WI 353 5 14 822 439 fätr 3.179 Gäfleborgs . . . 1,489 631 1,119 6*7 3 28 1.2X5 1,182 1,210 7,521 Västernorrlands. 621 35» 397 292 3 85 508 67-1 705 3.5*2 Jämtlands . . . 07 16 20 ;50 — n 10 1<> 48 298 V:isN':bi.f. ns . . 166 51 112 70 4 3 142 215 203 1H56 Xorrlhit.teus , . 1.35(1 $14 71ii 177 4 19 1,156 1,5*6 1.573 7.191 llcl» riket 37.726 19,525 16.026 16,832 106 1,822 30.687 25,588 26.766 134,328

t

2 .1 4

tt

7

8 9

Id 11 12 18

14

15 ig 17 is

19

20 21

23 21Hl 8T0KI8K-ST A T 1ST ISK ÖFVERSIKT.

41

ni. fl. (se texten) 1825—1870.

15M. 1 8 7 0. Län. Hufvudpersoner. TjüoleMr-ii. Qfrtøa fiunili«ii-.cill. Samma. ni. rr. k». Ib. kv. 3 1 5 9 Stockholms stad. 1 2.017 3.803 21 90 108 3.327 (5.152 13.008 Stockholms län 1.665 2.056 11 15 16 2.072 3,942 8.112 Upsala 1,867 3.900 7 62 130 3.813 7,664 15.566 Södermanlands 4 2.1)67 4.611 5 111 204 4.821 9,205 18.960 Östergötlands A 144 59» 21 15 13 581 1,167 2.485 Jönköpings t; 05 174 11 2 9 167 272 6Ari Kronobergs 7 1.169 1.930 8 9 158 2.099 8,860 7.974 Kalmar * 183 295 _ 3 30O 638 1,836 Gottland* ö 1.701 19S 26 _ 5 156 936 721 Hleklngo LO 363 886 27 10 877 1,511 3.893 Kristianstads 11 1.126 2,558 15 .33 10» 2.865 5,241 10.815 M.ilinuhus 12 70 471 14 0 7 495 967 1,956 Hallands 13 90 257 5 _ 20 296 527 1.101 Göteborgs 0. Bohns U 196 1,501 18 18 62 1.618 2.748 6.967» Älfsborgs lf» 892 1.263 13 14 36 1.499 2.630 5.451 Skaraborgs Irt »12 1,177 5 48 91 1,54» 8,559 5.428 vermlands 17 1,007 2.159 78 2» 52 2.52» 4,350 9,195 Örebro IS 1857 2.214 8 32 155 2.1S6 4.439 8,943 Västmän lane.-: lf 57o 1.123 L6 31 29 1.150 2.18» 4.527 Kopparbergs 20 51 76 _ 1 100 162 339 G.-ifloborgs 2t 60 Kil l 1 4 191 300 65» Västernorrland* 22 44 285 W 10 9 280 540 1.137 Jämtlands 7 26 1 3 28 47 105 Västerbottens »4 411 6 19 54 125 Norrbottens 25 18.70(5 31.218 329 501 1.082 33018 61,584 127.685 Hela riket.

b|isittare 1890—19oo.

0.

t____1 9 0

iimwliMv.irr ni liurt-nhtfwr !,iirk.tu^

Hilrillfn.

TÖ; I kv.

Tjlinntolijotl. ro. I kv.

Hlt«tnir

I t)taa , yrt.-.

Öfrtjro fd tull ifniHll. ni. kv.

Siin» ui*.

1. A II.

— i _ — - _ — — - j| — Stockholms stad. I

"12 575 285 273 M 85 511 360: 408 3.296 Stockholms lan. ->

tis»; I.S9 352 2*;:; 23 44 535 4(hi| 53» 3.321 Ipsa|»

80.'» 411 29n 833 2» 8:1 615 H41 381 3.100 Södermanlands 4

1.177 855 ftstø 5»| 35 9S »71 527 585 5.1!»» Östergötland»

'•252 1,8,15 657 830 16 13' 067 624 657 6.2S1 JBnköiinfs

1,610 1.4H1 017 969 12 37 1,278 9»1 021 8.2-36 Kronoberg» 7

682 «iyrt 624 531 12 43 534 411) 510 4,412 Kalmar H

, 17 62; 37| 31 5 6 16 35 31 213 (intil aula »

WW 99.1 041 802 7 51 1.116 1.332 1,888 ».»17 Ml. kiiige 10

7-839 1.H71 721 1.052 42 159 2.122 1,718 1,7»! 12,321 Kristianstads

2.214 1,277 1,625 »U 193 3.435 2,549 2,759 18/i42 JlalmBhos- 18

Wi.) jogg tøj 619 23 12 731 742 »59 5,»I8 Hallands 13

Ä 1,593 1.112 1,18»! 19 79 1,457 1.521 1,670 10.591 tiiiteb. o Holm- 14

,-.•'01 1,9N> 1,1531 1.552 . 27 128 2,052 1,730 1,868 13.373 Älfsborg 11.

V"!) 2.17" 1,510 1.622 41 111 2,748 1.921 1.97» 15.552 Skarnborgs Ii!

®'7 8-13 91'. 790 5 6» 1.842 1.120 1,151 7,928 Värmland* 17

JS5 757 ß|;>, <57 «i 15 624 56f>i 577 4.!>02 Örebro 1"

80O 27,- 2»7 21 71 727 5471 529 3.938 Västmanlands t»

88 XK) 931 635 17 45 623 795 826 5A05 Kopparbergs 20

5*8 63| i;;!; :i»<j ii9 493 3 570 CHUteborgs 21

451 -17c 351 6 22 401 511 562 3.317 Västernorrlands 22

"< il 74; 7-12 i It 107 101 627 Jämtlands 23

"O»» 12!,' 21:; 171 7 33 31 i 406' 425 1.952 Västerbottens 2-1

21". 5001 293 1_6 575 81'i »2J B.9H6 Nurrloitens

•">1.005

22.765 15,806 15,380 514 1.511 24,855120.643 21,7W 154,495 IM» riket4_' EMIGRATIOffBUTR. KII.. XI. TORPABK-, BACKSTCOl7- OCH INIfTSESKtiASSKRSA.

Tal». I. (Forts.) Stattorpare och

1 M 8 0. £ fi B. Hafrrdpcr«ociT. Utträden. Tjänstehjon. I llu*trur ulan lamlb mcdl Bumiua. m. kr. 1 m. kv. 1 jrtro. in. i »T. Stockholms stad . 8 a 2 5 13 Stockholms lån . . 1,788 20 •KU 325 27 115 3,441 3,591 3,445 15,120 1'jihal» .... 2.355 22 298 264 25 45 2.19." 2,169 2,109 9.485 Süticrnianlanda . . 4,448 35 3112 374 36 111 4,16t 4.158 4,ioaj 17.823 östcritotlands . . . 4.887 15 573 592 85 165 4.5).' 4,613 1.525! 19.1)10 Jönköpings .... 516 32 67 68 it 13 431 •1!>5 480 2.107 Kronobergs .... 271 47 49 47 13 17 23; 263 273 1.212 20 325 841 17 33 1,917 2,184 2.038 9.051 Gottland* . - . . 2 WI 1 21 32 — 3 224 268 244 1,033 Ithklnge..... ;is 37 179 167 17 17 671 777 728 3,311 Kristianstads . 1,263 43 108 136 4 15 I,06f 1.223 1.146 5,006 Malmöhus 3.563 322 i 397 78 112 3,37i 8.833 8.682 15,.157 Hallands..... svt 17 yl 1 101 11 17 791 918 852 3,655 Götetiors* o. Holms £52 1 49 69 9 17 234 260 291 1.182 Älfsbores . . 42» 21 61 50 10 21 »88 434 428 1,840 Skaraborgs .... 1.347 19 247 21,8 11 32 1,28;" 1.441 1,421 6,021 Vermlands .... 1.521 9 489 381 31 Kl Jj88(, 1.558 1.505: 6.916 Örebro ... 1 (140 3 889 293 77 72 1,5151 1.751 7.441 Västmanlands . 2.(173 20 224 194 23 19 2,513 2,597 2,571! 10,864 Kopparberg» . . . 448 1 110 111 — 6 402 III 404 1,85)3 l.atlrborgs . . . 3!I8 3 47 32 4 11 3H 411* 396 1.639 \ asternorrlands S6 1 10 9 •) 3 5: 58 IS 265 Jämtlands .... 37s 17 160 , 123 3 8 ;ns 306 290 1,630 Västerbottens . . 3 - — 1 »> 1 : 1 &l 16 Norrbottens . . . 25 14 1 8 25 82 23; 127 Ifcla. rikot »4,131 38» 4,889 4.339 I 487 969 31.533 33.7111 32,808] 142,920 Tab. 11. lrthyses- i 8 1 0. L ä o. iws. | 1810. i9t». I IS». is». IM». IMS. Arbets*

Vanfèrn. filnt. SuHllilft. Stockholms stad 4 _ - - Stockholms län . . (»17 (173 548 705 746 Sttj 70s 767 281 1.051 Upsala ..... Södermanlands . 579 524 480 513 477 110 484 5N> 191 776 (!2!> 666 595 (Mtl 651 724 j 816 762 702 1.361 Östergötlands • • 1.134 1.283 1,0*2 1.152 1,444 1 (174 1.92(1 1.808 940 2,718 Jönköpings .... Kronobergs .... 500 410 565 724 981 1.018 1,165 1.082 374 1,406 781 72t; v> 831 772 953 1.050 1,088 885 1.167 Kalmar..... 958 1,067 1.0(11 1.112 1.312 1.203 1.543 1.587 570 2.157 Gottlands .... 103 131 289 284 135 337 292 256 26 Blekinge . (172 54S 532 675 814 1.087 1.444 1.319 275 1,594 Kristianstads . . , im 1.137 885 811 1.041 1 131 1 530 1,1)03 265 2,168 Malmöhus .... 978 1.120 1.211 1.242 1.517 1,717 2.130 1 9111 856 2,257 Hallands..... 27(1 112 854 357 402 458 430 5M 116 657 Göteborgs o. Bohns S.I2 071 743 857 865 909 726 832 242 1.074 Älfsborgs .... 1.125 1,151 1.15s 1.167 1.415 1,588 2,100 2,490 549 3,045 SknrnlMires .... 518 789 673 sl7 1.023 1.330 1.747 i .s:»o 480 2,870 Värmland! .... 1.231 1 235 1 413 i 1.780 2 327 2.188 2,889 641 3,000 Örebro..... 1,088 7 ött 9S5 Mtl 1.(160 1,138 1.850 1.446 415 1,861 Västmanlands. . . 571 614 595 77(i 751 791 795 81)3 225 1,118 Kopparberg» . . 296 220 2s2 4!ts 819 990 1,168 913 165 1.108 Gäfleborgs . 285 213 270 257 370 442 612 m 120 957 Västernorrlands . . 299 2!K; 401 283 338 420 567 873 125 998 Jämtlands . . . 17*1 271 200 268 «»1 470 660 100 760 VättWtioUe*)) . . . 678 225 05 183 306 481 527 058 46 701 Norrbottens . . . 306 887 303 800 509 591 648 82 730 Hela riket 15181 15.382 15.6(18; 16,830 19.8471 22.872 26.414 28.078 7,574 | 35,652

t

2 3

5

(i

*

tf

10 11 IX

13

14 16 lf. 1" [-lilit-] {+li- lit+} 20 21 M

23

24 23

8 tf

1"

U 12 18

14

15 IS

17

18 j»

SO 21 22

23

24

25HISTOKISK-STATISTISK ÖFVBSSIKT. Btatftre m. fl. (se texten) 1880—1890.

43

1 8 9 0. Län Htifvuilp,'r*>:,rr. l.ltTit.teB, Tjüuttelijou. Hum rar nlao rrke. Of risa fnntil.o-rocd:. Scroma. in. kT.

in. kr. ID. kv. ni, kr. 32 4 2 1 14 14 J 77 Stockholm* stad. 1 6,035 24 005 602 50 143 5,198 5,i8a 5,150 22.948 Stockholms lan » 4.3»,'i 2H 44 fi 524 4 OR 3,089 8,188 8,595 10,177 Ijuate 3 ti,222 il 514 C14 Ar> 122 6,408 5.329 5,203 23.028 SSderm.-tnlanda -I 14 882 1.032 188 7,649 7,180 0.872 32.o:-:, Östereöt lands 5 1,20» XI 194 210 3 ii 958 920 93» 4,6*1 JCnfcSpings 0 K78 49 132 170 l 14 014 646 038 3,142 Kronolwrg" 7 1,404 20» 1,827 1,288 14 74 5.084 5,057 4,884 24,451 Kalmar 8 1,770 s 204 274 3 28 1,621 1,197 1,284 0,887 G|||||aiu|s fi 2,1*1 71 58 2 450 2S 49 1.703 2,001 2.007 9,252 Blekinge 10 8,(187 1,508 432 498 14 50 2,425 2,!~0 2,1» 15 11,043 Kristianstads 11 0,90X 147 684 779 7 5;'. 5.084 6,048 o.i sr 20,33 1 MalmOhu* 12 1,989 10 200 299 15 85 1 ..'.81 1.709 1,09" 7,001 Hallauds 18 1,534 2» 230 252 — 27 960 92o 1,023 4.97 1 Gou-borgs 0 Bokas 14 4,317 208 89* 998 2 48 2.907 2.828 2.941 15.147 Älfsborgs 16 5,845 142 1,020 1,01 il — 118 4.320 4,420 4,395 20,777 Skaraborgs 10 3,1146 »01 711 041 12 78 2,368 2,592 2,580 12,591 Värmlands 17 2.073 ti i 08 523 o 57 2,270 2.801 2,461 10,811 Örebro 18 4,045 5 4St; 408 — 65 8,400 3,454 3,485 15,389 Västmanlands 19 9,798 1» 038 1118 b 37 9,005 1,987 2.»o» 10,220 Kopparbergs 20 ».lf||| 2 641 504 — 30 9,295 2.213 2,4 19 11,114 Gaficborgs 21 8.725 180 :.88 4114 — 41 2,290 2,611 2,724; 12.570 Västernorrlands 22 2,190 bi 882 889 — 12 1.301 1.449 1,404 7.138 Jämtlands 23 1,825 19 !0« 142 I 13 XII 842 803 4:212 Västerbottens 24 880 199 1 22 l 10 til 9 789 751 3,320 Xorrlwttons 25

8635<> 3.00_' K,6tt!;l2,S49 217 1.383 07.141 6N2S2 CS.-MSl »91.(108 Hela riket.

folk 1805—1853.

1 K 4 5.

Vnn Arl.-M- Vnn-

fyrn f. r,, #amni» fornt ! r-i» ->mil:ia.

hostrar. hustrur, i

__i 8 r> o.

Arbet»*! V«8- ! i A'b®«»-| I»»' !

tiira, fjrn. summa, f ma t hm surnnm.

ihitAtrur. *u«fcrnr.i

(inkl. [-backxt.TigTl-AlttAre.-] {+backxt.TigTl- AlttAre.+}

1.440 419 1.89;» 1,098) 252 IæJ 1,480 325 1,810 1,064 196 l,26o| 2.935 2

iHH 298 1,202- 747; 195 942 834 1% 1,030 668 110 778 2,03g :t

1.197 701 1,898 893 403 1.296 1,434 723 2.157 1,030 .185 1.415 a.M0 4

2,0811 9881 3.669:' 2.061 582 2.643 3.217 959 1,176 2.373 541 2.914 0.496 !,

1.315: 494 1,809 971 264 1.835 1.501 513 2.011 1.065 285 1,350 4.058 «

1.319 :!48 1.697 975 182 1.157 1.529 »68 1.897 1.1 OS 147 1.250 3.K49 7

2.849! 578 2.927 1.817 305 2,152 2.447 4 70 2.917 1.882 224 2,056 7,9-; 8

355 88 388 316: 24 340 3S1 55 436 324 38 862 1.904 9

1,489, 251 1,743 1,106 101 1.207 1.858 171 2.029 1.299 71 1.370 5.572 10

8,OM 456 3.540 1.444 176 1.620 3 336 828 8.661 1.696 181 1.827 7.V» 1!

2.572 888 • 2.901 1.893 151 2.044 2.703 310 3,018 1.858 143 2.001 8.863 12

<19 127 , 876 537 76 613 873 7 7 950 6511 35 Hs> 2,251 13

1.010 198: U38 699 80 779 1.257 21- 1.475 795 111 906 2.730 u

3.017 «97 3,714 2.229 399 2,62- 8.5S2 554 4,186 2.757 298 3.0.55 7,197 Ii

2.721 521 3.242 2.146 296 2.412 2.997 523 3,520 2.249 278 2.527 6.444 1'!

2.929. rt67 3,596 2.359 1:16 2,795 3.700 821 4,5211 2.843 4*1 3.82-1 6.777 17

1.035 481 2,119 1.321 27.1 1,597 2.383 -i 48 2,826 1.717 268 2,010 3,298 I-

1.842 291 1,53:5 921 168 1,092 1.183 221 1,407 864 135 999 2.335 lf

1.295 261 1.556 9-1-1 139 1.088 1.8(1!» 252 2.061 1,148 127 1,275 3.910 90

787 155 942 611 58 669 874 72 916 629 11 670 4,911 SI

'119 62 1,211 988 39 1.027 1.526 117 1.618 1.222 66 1,288 3.301 22

884 75 899 731 56 787 SM 80 914 704 53 757 1.330 23

071 78, 711 179 60 5:59 1.042 57 1.09!» 637 32 669 2.CS3 »4

.__<13 59, 7721 5: t" 26 .v» i| Ml!» 122 931 614 7:'. 087 äj

87.51a! 8.601 46,114 27.858j 4.741' 32.593 13.594 7,078 j 51.572 81.177 4.201135,141 100.39144
KMIQRATIONSüTR. BH.. xr. TORPARE-, BACKSTCOü- OCH INHY8E6KI.ASSKRNA.

Till». I. (Flirts.) Stattorpare och statare m. fl. (s* texten) 1901».

1 9 0 0. Län Hu fv i«l jKTÄonor. BllrMen. Tjänstehjon. Hustrur utan Afrie» fMullj<Ma«ll. 1 Spjaim/i. 10. kv. tn. kv. TO. »v. In. kv Stockholms stad Stockholms län . . 8.5*4 8 »Si 384 — 84 3.266 3,794 3,743 15.244 T'pssln 2.168 !) 211 212 1 46 1.9.S4 2,288 2.216 9.125 Södermanlands . . 4 410 3 401 454 g 95 4.U73 4.308 4.320 18.061 Östergötlands. . 4,087 7 526 425 ül 80 3.817 4745 1405 18.213 Joiik&pings . 44.S 2 57 63 — 4 445 552 536 2.127 Kronobergs . 248 3 26 31 3 10 212 290 249 1,(187 KalmaT..... 1.848 904 344 8 24 1.689 2,165 1,991 8,450 Gottlands .... 311 1 32 29 — 1 281 345 321 1,324 Blekinge . . (HK 21) 206 207 10 i 612 »Si 731 3.270 Kristianstads . 1.433 4 182 18 36 1.357 1.1177 1,653 6,583 Malmöhus . . foil 10 46(i 604 13 48 3,883 4,860 4.551 18.410 Hallands . ... 1.085 It 810 196 8 10 944 1,221 1.214 4.847 • iöteborgs o. Bohns o 71 65 — (i 866 .Wi 363 1.416 Älfsborgs 50» 8 105 »7 — 1 541 635 I! 13 2.557 Skaraborgs i.sam 1 272 275 — 17 1,802 2,261 2.110 Värmlands ... 120!) 1 415 365 s 45 1.113 1.190 1.130 5.566 Örebro ...... 1.518 _ 385 371 — 38 1.366 1,558 1.5-4 6.820 Västmanland* 2.500 14 329 357 2 59 2.230 2.551 2,390 10.432 Kopparbergs . . . 568 183 160 — 154 463 437 520; 2.295 Gäfleborgs 47 <—> 10 « — 14 57 52 218 Västernorrlands 113 9 30 26 •1 89 74 96 4 11 Jämtlands .... 201 50 119 122 8 196 229 22»; 1.211 Västerbottens 0 i— — — — — 6 » 2 19 Norrbottens . . . il 1 1 7 13 11 42 Hela riket 33,351 1S7 4,915 5.008 94 654 30.626 86,412 35,127 146.374

H il 10 11 13 13 M IS Iti 17

19

20 21 22

23

24

25

Tall. J|. (Forts.) luliysftK

I 8 7 o. Län. niifvudfiiT.wincr. Tlünntchjon. Ötriyn falailjcmedl. summa. kv. kv. m. kv. 1 Stockholms stad ... 2 Stockholms l»u..... >21 1565 3 14 845 1.431 1.478 8 Upsala........ 523 663 1 13 437 809 2.445 4 Södermanlands..... 1.720 2.2.11 — 1.317 2.501 7.859 r, Östergötland» . ... 131 i 4.475 12 59 3,872 7.034 19,766 ti Jönköpings . . 8.077 3.016 1 41 8,076 5,317 14.431 7 2.799 5 84 3,640 5.970 15,693 K K,ni mar....... 4.011 i ,655 6 17 6.156 9.731 25,809 9 Gottlands 211 869 — a 295 1-2 lo Blfkinire ...... 8,128 2,937 1 16 3.510 5.666 1 .'1.258 11 Kristianstads ... 3,384 l.lnl 3 49 '..'.908 4.754 15,202 12 Malmöhus 2.873 3.762 — 16 8,988 5.009

14.648 13 Hallands . . .... 1.384 1,465 10 37 1.464 8.6315 6,995 14 Göteborgs o. Bohus . . 1.193 1JM7 i 25 1.773 2.438 6,767 16 l.l-»7 4.547 16 46 5.538 8,41.7 22.751 it; Skaraborg*...... 1061 3,624 7 61 5,018 8.218 21.022 17 Vsrtulnuds . 71170 5.271 — 8 10.717 16,029 39,095 18 Örebro . .... 1.7S6 1.836 6 — 2.2 Ml 3.747 9.614 19 Västmanlands..... (tMi 811 10 616 1,221 3.457 20 Kopparberg*! .... 646 745 <i 644 1.197 3.237 21 Gäfleborgs....... 182 2-.; — 207 343 1.015 22 Västernorrland» . . 1.162 2.196 3 18 2.106 3.64-.' 9.722 23 Jämtlands....... 653 480 8 5 790 1.291 3.222 24 Västerbottens . ... 2.168 926 7 50 3.516 5,078 11,745 25 Norrbotten» ..... 2.019 898 8.59$ 3.780 9.825 Heta riket 55.528 54.868 so 553 66.501 100,7*1 284,318HISTORISK-STATISTISK ÖFVERSIKT. -15

I'llI). Ii. Soldat-, ryttare- ocli båtsmanatorp 175] 1772.

Län. 1751. 1754. 1757. 1760 1763. 1766. 1769. 1772. 1 u d o 1 t a ar ni «• n. Stockholms stad 124 901 2.885 1.973 2,588 2.255 2.709 3.140 Stockholm* Hin . . 1257 1.093 929 765 915 S70 s;« 990 > upsala..... 1.172 952 782 512 852 851 891 1.078 3 Södermanland» . . 1,191 1.515 1.172 930 1172 1.121 1.168 1,22* •I •WtergDtl&iidB . . . 2.291 2.488 2.013 1.839 1,983 1.S71 1,9*6 2,102 6 Jönköping . 2 263 2,153 1.907 1,632 1 839 1,791 1.S45 1.789 (1 Kronobergs .... 1.492 185 1,450 1.065 1.259 1.129 1.107 1,0*4 7 Knlmar 3,390 2,649 2,163 2.15(1 2.241 2,147 2.470 I.8SS 8 Gottland» .... Mil 615 442 468 576 645 3S7 779 fl Blekinge..... 1,45$ 1.595 1111 1.316 1.190 1.123 1,056 !*M> III 1 KrUtjniiMlttdä . . 1.223 1KI7 302 317 846 711 711 701 1 1 Malmfihns . . . IV) 7 1.471 522 590 1.26S 1.317 1,885 1,330 13 Hallands .... 375 37») 878 300 299 80s :l6(i 301 1» Göteborgs o. Bohus 2.3S3 2.1112 1,121 3.50s O OJü 997 2.K1S 2.361 14 Älfsborgs . . . 2,173 2 226 1,922 1.776 1454 1.572 1 654 1.675 l.S Skaniliorirf .... 1.S2S I! 740 1 565 1,306 1,508 1.117 1.5410 1.669 IG Örebro..... 1.017 1.588 l.SM 7S3 1,284 1.276 1.192 1 (Ct5 17 Västmanlands . . 1.229 981 666 372 970 966 1,057 1,098 18 K-oppurberga . . . 1,135 1.351 1.027 718 980 9MI 919 918 19 Gäfleborgs 2.914 2.721 2.527 2,331 1,181 95» 1,841 I.OOS 20 Västernorrlands . . — _ — 1.828 1.277 1,897 1.424 St Västerbottens . . 9*7 1.0211 764 502 SIS 7s1 793 MM *'2 Hela riket 32,763 30,656 27,587 25.087 2V75S 20.457 29.509 30.002

folk 1870—1880.

1 8 8 0. L ä n HilfTiiclpfnwiier. Tjunstcbjoo. HuHrur tlt.Lll yt-ko. Ötrtøn ßltllljotiXHli. BtimmM. u.-. kv. O). kr. in. kV. o o Stockholms stad. 1 672 1,423 7 26 Sfl-I 648 68» 8.tC)8 Stockholms läu. 2 1S7 560 1 4 118 227 251 1.348 llpsala s 1.279 1,863 8 60 737 924 998 5,869 Södornian lauds 4 2.71S 3,720 6 53 1.783 2.225 2.351 12,856 Östergötlands 4 2 213 2,082 6 29 1,591 2.134 2,307 10,365 Jönköpings 0 2,817 3.003 21 51 1.767 2.767 2,961 13.3^7 K rönnbergs 7 8.928 4.501 5 49 2,HT.: i 4,612 4.849 20.797 Kalmar 8 44 322 _ 1 22 102 133 624 (1 on lands 9 2.MJ4 3.474 1 6 1 597 2.S80 3,008 13.8:50 Blekinge lo 2.15* 8,760 3 34 1,098 1.890 2.170 11,108 Kristianstads II 2.006 2,912 25 66 1,144 1,721 2.009 9.883 Malmöhus 12 1.223 1.494 5 31 699 1.293 1.400 6,146 Halland» 13 1.513 1.921 2 14 763 1,352 1.506 7,071 Götehorjf* o. Bohus 11 8.332 4.3*2 6 fi) 2.214 4.130 4,236 18.353 A lt sborg* IS 8,049 3.558 17 93 2.199 3.563 3,773 16,252 Sknraliojgs IB 6.850 6.401 18 69 4.343 8,457 8,062 33,703 Värmlands 17 1.828 2.191 3 33 1,182 2,096 2.083 9.-II1 Örebro 1* 363 723 _ 1 338 336 365 2,021 Västmaalaacs 19 l<>4 311 — 2 811 240 281 1,098 Kopparbergs 2» 44 98 — — 18 68 65 293 Gä ilehorgs 21 868 3,353 3 27 627 1,563 1,557 6.998 Västernorrlands 22 437 630 -— 5 281 Ml 5-12 2.442 Jämtlands 28 1.957 1,042 7 25 1.514 2,762 2,627 9,934 Västerbottens 24 2.315 952 3 14 1.601 3.164 2,812 10.864 Norrbotten* 25 44,826 53.6*2 147 746 2S.871 49,698 51.037 228,507 Hela riket.4(5 EMIGItATIOXSüTR. BO,. XI. TORPARE-, BACKSTtlOI - OCH 1X11YSESKLA3SBRNA.

Till». K. (Forts-). 1775—1800.

Stift. 1775. 1780. 17-sti. 1790. L ii 0. 1795. 1800. Underofficerare. ryttare, dragoner, soldater, bätsmän m. t). t% landsbygden. Stockholms stad Stockholm» stad . 4 Stockholms län . 837 957 Upsala »lift . . 3.223 3.514 3.317 2.401 Uppsala..... 1.011 1.025 fWdormanlands . . 1.276 1 272 Linköpings . . . 3,172 8,244 3,2411 2,998 Östergötlands . . 1,973 2.07!» Jönköpings . . . 1.832 1.74S Skara..... 2,52(1 2,051 3,07-> 2,587 Kronobergs . . . 1 344 1.310 Kalmar..... 1.959 1.896 Strängnäs . . , 2,007 2,214 2,241 1.674 Gottlands .... 194 322 Rlukingo .... 1.233 1,335 Västerås . . . , 1.975 2.089 2,140 1,742 Kristianstads . . 1.107 1.240 llxlraühns 1473 1.370

YiUjO..... 2,658 2.793 2,791 2,462 Hallands .... 253 184 GBteb. o. Dohas . 991 915 Lunds..... 11.317 3.338 3,660 3,33> Älfsborgs .... 1.994 1.984 Skaraborgs . . . 2.087 1.977 Göteborgs . . 2.041 2.101 1,950 Värmlands 1.085 1.040 Örebro..... 770 (2M Kalmar . . . 1.605 1.792 1.791 1,243 Västmanlands . . 1.213 1.217 1,584 1,287 Kopparbergs . . . 1,081 1,110 Karlstads . 1400 1611 (-iältehorgs .... i,:«» 1.245 Västernorrlands . 775 1.000 Härnösands . . . 1 875 2,158 2.225 1,247 Jämtland». . . . __ _ i Västerbottens . . »73 957 Visby..... 420 422 164 224 Norrbottens . . . Hela riket 2X.197 28,077 23,154 Summa 20.430 20.937

Tab. 11. (Forts.) Inhyses-

Lin. 1 s 9 0. Hnfvvdparaoiwr. Tfiinstebjon. Htwtrnr utan yrke. Öfriga fitmiijritt»,ll. Samma. rn. k». III. k t. ni. kV. Stockholms stad . . i: Stockholms län . . 37!» 919 3 5 201 244 253 2.007 rpsala...... . 115 816 — 1 63 101 97 693 Södermanlands . . . 917 1.745 4 14 504 424 531 4,139 Östergötlands .... 1.418 2.773 3 11 841 912 1,053 7,011 Jönköpings..... 1.782 8.255 4 19 1.139 1.393 1.547 8.189 Kronobergs..... 1.7!» 2,497 2 22 1,000 1.629 1.688 8.IÖ6 Kalmar...... 2.506 4.980 o 20 1.618 2,912 3,269 15,397 Gottlands ... 30 413 — — 18 97 123 681 Blekinge...... 1.9X5 3.127 — 7 1.079 2,259 2,282 11.039 Kristianstads .... 1.217 3.137 — •28 841 1.277 1.333 7,628 Maimühne..... 1.197 $004 3 16 .519 1,063 1,240 7.071 Hallands...... »|N 1.437 4 9 452 849 999 4.668 Göteborgs o. Bohus . 87 4 1.692 4 355 748 848 4.521 A |fsborgs..... 2.214 4,541 — 27 1.260 2.552 2,923 13.523 Skaraborgs..... 2.008 3,287 — 37 1.403 2.057 2.338 11.168 Värmlands . . 4.179 5,90."> 31 2,791 5,886 6.581 23,783 Örebro...... 1.139 1.567 — 16 741 1,104 1,129 5,696 Västmanlands . . . 151 182 — 2 81 152 UK) 978 Kopparbergs .... 148 519 — — 76 294 821 1.358 Gälleborgs..... 19 79 1 9 35 28 171 Västernorrlands . . 537 2,174 — 8 311 1.131 1,804 5.360 Jämtlands..... 475 752 — 2 317 750 802 3,098 Västerbotten» . . . 1.506 1.091 5 13 1.099 2,058 1,965 7,740 Norrbottens .... 1.937 1.107 4 11 1.286 2.894 2.553 9,792 Hela riket 20,817 50.032 34 298 17.843 32,204 34.247 104.253

Till». Ii. (Forts.). 1820—1000.

L S n. 1820. 1830. 1840. I860. 1860. 1870. 1880. 1890. 1900. Militärstaten pa landsbygden. Underofficerare. soldater o. d. pil landsb. Stockholms stad Stockholms liin . . 1.005 1,062 1.112 1.104 1.007 1.030 1.01!) 861 538 Upsala ... 1.211 1.170 1,143 1.186 1.097 1.175 1.174 1.147 903 Södermanlands . . 1.420 1 375 1,381 1 415 1.835 1.357 1.314 1 292 993 Östergötlands . . 2,288 2,219 2.169 2.101 2.123 2.143 2.078 2.014 1.715 Jönköpings . . 2.134 2,075 2 06» 2,041 1.879 1.959 1.778 1,796 1.732 Kronobergs .... 1 634 1,58» 1,582 1.577 1.142 1.492 1.284 1,298 1.330 Kallnar . . 2.009 1.930 1.859 1,852 1,826 1,885 1,139 1.186 659 G' tllnnila .... 357 823 321 304 28!» 271 277 168 86 Hlekingc . . 1.624 1,271 1,325 1,510 1.502 1.4SJ 910 61» 182 Kristianstads I.IHS I.I6(i 1,884 1.183 1.448 1.542 1.385 1.807 1,0*2 Malmöhus . . 1.S7I 1.860 1,801 1.800 1,768 2,025 1.886 1.957 1.5 II 360 33:1 362 330 349 305 211 79 Göt,'borgs o. Hohus 1850 1.370 1.872 1.812 1 274 1.311 1.313 1.095 8s«i Älfsborgs 2,284 2 092 2.157 2.237 2091 2.297 2,806 2.251 1.935 Skaraborgs .... 2.352 2 Its 2,026 2.374 2.155 2.808 2.900 2.732 2,427 Värmlands . . . 1 512 1.404 1.374 1,107 1.462 1.432 1.291 1.211 1.232 Örebro...... 8(9 SOI 811 .850 784 -12 789 785 724 \ü.tnia iilaniis . . 1,353 1,326 1 222 1,255 1.209 1,223 1.198 1.200 1)90 Kopparbergs 1.209 1,265 1277 1,275 1.1 It!) 1.160 1.185 1.05» 98!) •'"Ilk-burg- .... 1.395 1 167 1.808 1.285 1.213 1.258 1,306 1.250 905 Västernorrlands . . 401 422 136 441 431 451 451 337 274 Jämtlands .... 99» 722 745 595 62- 656 030 571 705 Västerbottens , . . 444 423 428 138 :::»! 400 876 882 414 Norrbottens . . . 468 406 871 365 321 32(1 30(1 305 377 Hela riket 32 142 80,578 30,551 31,018 20,175 30349 28,913 27,099 22.666

folk 1890—1900.

o o.

el sutler. kV: TjHtlft <"i; "fi. ni. kv. Jf àstrtu' ii |sn yrko. Öfriga rnniilfcincdl. "ni. kr. Snmitin.

I. ii II.

— — — — — — Stockholms stad. I

495 1,123 — 10 26] 218 297 2,401 I Stockholm» Inn

11» I'."I 1 3 13 92 100 840 I Upsala 3

1.671 37 508 333 418 3,8515 Södermanland» -i

'278 3.271 3 35 678 867 972 7,104 Östergötland 4

1254 2.391 2 26 717 845 1.0117 6.335 Jönköpings «

872 a, iao 3 27 8i7 1,874 1,421 8,574 Kronoberg* 7

'.»19 4,954 3 25 880 1,675 1.955 11,011 Kalmar n

,22 115 1 12 22 20 192 Gottland» »

JK» 2.650 — 13 436 1,079 1.12» 6.394 Kicking.- 10

"•>4 3.383 I 41 375 Srio 1.007 6.727 Kristianstads 11

»03 3.051 2 14 322 658 919 5.872 Malmöhus 12

1,30.1 2 9 191 407 491 2,948 Hallands 13

, '•_>•> 1,676 10 266 630 646 3.983 Götrhorga o. Bohus 14

J-i«2 4,146 1 31 723 1.400 1.673 9.626 Älfcbor» IB

<••»'0 3.497 5 824 1,049 1,427 8,372 Skaraborgs Iii

-•'90 5.684 87 1,531 3,260 3.521 16.816 VSriiilauds 17

V»s 1.916 17 355 753 808 1,547 Örebro 18

1.52 6-7 — I 56 164 801 1.244 Västmanlands 19

l» 811 — 1 33 373 402 1,748 Kopparberg» 20

„ 197 1 17 29 30 321 Gääeborg» 21

»'< 8.180 2 6 229 1,061 1,191 5.086 Västernorrlands 22

»63 ».''ff, 1 7 188 528 515 2.461 Jllrotlands 2?

'•'»8 1,051 2 14 792 1.-193 1.483 5.986 Västerbottens 24

1.345 1 11 1.112 2.32» 2,321 S.HS5 Norrbottens 23

-2(133 51,564 27 375 11,401 21,392 24.073 131.465 Hela riket.

uppdelning var sålunda torpens areal, men icke deras natur i öfrigt bestämmande, så att i hvardera af de båda kategorierna såväl pa allmänningar belägna, sedermera självständigt skattlagda torp, som på hemmanens och byarnas enskilda ägor belägna, efter kongl, resolutionen don 10 sept. 1743 i hemmanens riinta inneslutna torp måste antagas vara sammanförda. Dock torde de på allmänningarna sittande torparne pä grund af stadgandena i 1734 ars skogsordning vanligen icke hafva varit utan utsäde; åtminstone gäller detta för alla icke mot författningarna stridande torpanläggningar. Uti kategorien torpare med utsäde torde Sålunda de flesta af nllmännings-torpen vara inneslutna. I.)å dessa emellertid icke i föreliggande sammanhang komina i betraktande1) och de icke heller i de följande folkräkningarna äro inräknade i torparklassen*), så är tabellen A mindre upplysande; det framgår icke, huru många af där upptagna torp lågo pä hemmanens ägor såsom adpertinenser till dessa.

Ar 1751 uppgingo torparne med utsäde i det nuvarande Sverige (soldat-, ryttare- och bätsmanstorpare såsom framhållits uteslutna) till ett antal af 27,801. Detta antal steg under de efterföljande treårsperioderna fram till. är 176!» till resp. '38.745, 29,330, 30,233, 32,003, 34,768, 30,160s). Ökningen under den ifrågavarande tjngu-årsperioden, som sammanfaller med en period af hög giftermålsfrekvens och stark folkökning samt med ett

energiskt arbete från statsmakternas sida att befordra torpanläggningar, var sålunda 8,275, d. v. s. i förhållande till första folkräkningsäret 20,7 °i,, Ökningen i antalet vuxna kvinnor af torpareklassen under samma tid var 8.828, d. v. s. utgjorde 37,0

Att denna i folkräkningarna framträdande ökning af jordtorpen under nämnda tid icke berodde på statistikens förbättring utan var en verklig företeelse, framgår af andra upplysningar från samma tid. Sälunda omnämnde k. bfhde i Gäfleborgs län (då omfattande äfven nuvarande Väster-Norrlands) i sina riksdagsrelationer4), att torpen (d. v. s. sannolikt sådana med utsäde) i detta län ökades 17.r)(i —00 ined 217 stycken; under perioden 17(50 (i! ökades de i Gäfleborgs län med 135 stycken, i Väster-Norrlands med 180 stycken, under perioden 17(5;">—68 var ökningen 103, resp. 202. I Skaraborgs län5) ökades torpen 1765—68 med 131 styck-en; i Sunnervikens fögderi af Göteborgs och Bohus län") under tiden 17(5;"»- 68 med öfver 100; o. s. v. Dessa uppgifter grunda sig pa andra källor än folk-

') Jfr sid. 8.

51 Jfr nedan sid. 49

Yrkes räkningen år 1772 är af flera förhållanden :i.tt döma otillförlitlig, och kommer under den efterföljande diskussionen ie-kc att användas.

*) Jiiksrlagsrelationer vid 1760—61, 1765 —66 och 1768 -69 arens riksdagar.

Dito vid 1768—69 ätreus riksdag.

•) Dito vid 1768 69 arens riksdag.

räkningarna och utvisa vid jämförelse, att de senares siffror öfver ökningen ofta torde hafva varit t. o. m. för smä.

Betraktar man siffrorna för de olika länen under de olika åren, så framgår ntt ökningen i allmänhet var fortskridande. Dock förefinnas härvid icke sällan undantag, möjligen beroende på att all-männingstorp under mellantiden skattlagts till hemmantal. Hvad åter beträffar do olika lönens relativa rikedom pä torparne ifråga, synes att år 1751 de i främsta ledet stående voro Östergötlands, Stockholms, Örebro, Södermanlands, .Jönköpings och Skaraborgs län. Ar 17(59 stodo Östergötlands och Stockholms lön fortfarande i främsta rummet; näst efter dem hade ryckt upp Örebro och Skaraborgs, och först därefter Södermanlands och Jönköpings län. De pä torpare med utsäde rikaste lilnen synas sålunda vid denna tid hafva varit de mellansvenska slättbygderna (Upland. Södermanland, Östergötland. Skaraborgs län) samt därjämte Värmland (vid denna tid till hörande Örebro län). Förmodligen kan detta förklaras däraf, att jordtorpen vanligen lågo pu de större frälaeegendomarna, som i dessa län voro talrikast.

Under perioden 1775—1.800 (se tab. B) låg en förändrad plan till grund för yrkesräkningarna; för de tre folkräkningarna 1780, 1785 och 1790 föreligga dessutom uppgifter från stiften i stället för från länen. De på allmänningarna belägna torpen torde under denna tid icke vara medräknade bland de öfriga, utan ingå i en kolumn, nybyggare, särskildt upptagen i dessa folkräkningar. Antalet gifta manliga sådana nybyggare i riket utgjorde 1780 4,023, 17X5 4,639, 1790 4,307, 1795 \75'i och 1X00 929, hvilket gifver ledning för bedömandet af den ofvannämnda frågan, huru mänga af de under perioden 1751 1772 i rubriken »torpare med utsädes sammanförda torparne voro allmän ni ngstorpare. Hvad i öfrigt beträffar folkräkningarna 1775 — 1800, må anmärkas, att den förutvarande indelningen i torpare med och utan utsäde upphör. Det är fördenskull ovisst, i hvilken utsträckning de minsta torpen nu äro medtagna bland torparna eller huru gränsen är dragen mellan torpare samt backstuga- och inhyses-folk (se tab. F). Antagligt torde emellertid vara, att de under föregående tidsskede såsom torpare utan utsäde betecknade personer under dessa nr 1775—1800 äro räknade till backstugusittarne. Ytterligare anmärkes, att folkräkningarna 1775—1800 särskildt uppgifva personer öfver femton ar, som äro gitta, och särskildt ogifta personer jämte barn under femton är. I motsats mot föregående period, där torparnes barn voro sammanräknade med den öfriga allmogens, kan fördenskull under denna period

torparklassens sammanlagda numerär angifvas.

Torparnes antal i riket, hvilket år 1769, såsom nämnts, var 30,1(16, haile år 1780 stigit till 41,380. Under de fyra efterföljande qvin-50 EMIGRATION SUTB. BIL. XI. TORPARI-, BACKSHISH- OCII INHYSESKLASSERNA.

qvennierna steg detta antal till resp. 45,330, 52,5.-10, 59,787 och 64,644, d. v. s. en ökning pä. tjugu är at' 23,264 manliga hufvudpersoner eller med 56,2 %. Hustrurna och änkorna, som år 1760 voro till antalet 32,677, gingo år 1780 upp till ett antal af -15.574, och detta antal steg under de efterföljande fyra qvinqvennierua till resp. 47,580, 54,948, 62,706 och 67,493. Detta betyder under perioden 17S(i—1X0<) en ökning af 21,919 personer eller med 48,1 %. Torpare,klassen i dess kelhet utgjordes 1780 af 165,556 personer, år 178") af 173,845, år 1790 af 208,960, år 1795 af 238,569 och àr 1800 af 261,727 personer. Sistnämnda år hade sålunda denna samhälls klass öfverskridit en kvarts million personer.

Bland länen stod åren 1795 och 1800 Östergötlands län fortfarande främst i afseende å torpens antal och torparklassens storlek. Därnäst följde Skaraborgs, Södermanlands och Älfsborgs län. d. v. s. det hade inträffat den förändringen mot, tidigare, att Stockholms och Örebro län kommit längre ned i raden, medan Älfsborgs län ryckt upp. De torprikaste trakterna vid det 19:de århundradets ingång voro sålunda Östergötland och Västergötland, hvarjämte såsom förut Södermanland visade en stor torprikedom. Betraktar man ökningen L7<>9—1800 inom de olika länen, så synes att Kopparbergs och Stockholms län visa tillbakagang, att i allmänhet Mälardalen, Östergötland och Skaraborgs län visa en mindre rask procentisk ökning, medan de öfriga och särskildt de sydsvenska länen (Skåne, Halland, Blekinge. Göteborgs och Bohns, Kronobergs och Älfsborgs län) samt Norrland visa en utomordentligt stark sådan ökning. Då gatuhusmännen i Skåne äro sammanräknade med backstugufolket, kan ökningen därstädes icke bero pä förändringar i statistikens beskaffenhet, utan torde ökningen i Sydsverige hafva varit en följd af särskilda forhållanden i afseende å folkökningen och jordförhållandena därstädes. Att åter Norrland företer en sä stark ökning af torpens antal öfverensstämmer med hvad för dåvarande tid synes sannolikt. Denna ökning måste emellertid, dä de norrländska torpens karaktär är olika det öfriga rikets, betraktas ur särskild synpunkt.

Under tidsperioden 1805—1840 (se tab. (!) var planen för yrkesräkningarna ånyo en annan, hvarjämte vissa ändringar infördes äfven i och ined 1 (och under de följande folkräkningarna i. o. m. 1855) redovisas dessutom särskildt för stat torparne, hvilka under tiden före 1825 i regel torde hafva sammanräknats med baekstugusittarne, under perioden I860—1900 däremot äro sammanräknade med statare och öfriga jordbruksarbetare. Någon diskontinuitet i statistiken öfverHISTORISK-STATISTISK ÖFVERSIKT.

-51

torpareklassen bör sålunda icke genom detta förhållande hafva uppstått; endast är att anmärka, att fr. o. m. 1825 benämningen tor-pare ersattes med jordtorpare och därigenom en än större säkerhet än förut vinnes för en ändamålsenlig distinktion mellan torpare-oeh back st ugusit tare klasserna.

De manliga hufvudpersonerna af torpareklassen utgjorde är 1800 såsom nämnts 64,644 personer. Ar 1805 uppgifves antalet, till 03.163; minskningen torde knappast vara uttryck för ett verkligt förhållande utan sammanhänga med den nya planen för folkräkningen. 1'nder de efterföljande qviuqvennierna steg emellertid antalet tor pure (jordtorpare) till 63,641, 69,228, 76,637, 81,304, 86.111 och 91,331, så att det år 1835 utgjorde denna sistnämnda siffra. Under perioden 1835—40 visar sig i ungefär halfva antalet af rikets län någon minskning, sa att totalsiffran år 1840 belöpte sig till 88,364. Het, torde emellertid icke kunna afgöras, om denna minskning var verklig eller endast beroende på det statistiska materialet.

I)en procentiska ökningen i torparnes antal, som under perioden 17l>!)—1800 för riket i medeltal uppgick till 78,7 %, var under perioden 1X00—1840 36,7 %. Tydligen innebär emellertid samma procentiska ökning vid ett stort antal redan dessförinnan existerande antal torp en socialt mera påfallande företeelse. Tillväxten i jord torpens (och backstugornas) antal under perioden 1810 1835 uppfattades därför för dåvarande åskådning såsom

mera betydande än tillväxten under den föregående perioden.

Det är framhållet, att tillväxten i torpens antal under perioden 17(59—1800 var svagast i Upland, Södermanland oeh Västmanland och ojämförligt starkast i de sydsvenska provinserna och i Norrland. Detta förhållande fortfor under perioden 1800 1840. Under denna tid var nämligen tillväxten i Mälardalens provinser (Stockholms, Upsala, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län) endast 6,H i Östergötlands och Skaraborgs län, hvilka redan dessförinnan voro de torprikaste i riket, resp. 14,9 % och 15,1 %; däremot i Småland (Jönköpings, Kronobergs, Kalmar län) 45,t %, i Göteborgs och Bohus län 53.fi %. i Norrland 69,1 "i. i Skåne. Halland och Blekinge i genomsnitt 71,0 %, i Värmland 75,7 % samt i Älfsborgs län 89,9 % Utvecklingen i Norrland måste, såsom framhållits, betraktas från särskild synpunkt, mot i det öfriga riket. Inom de mellersta och södra delarna af riket synes emellertid att utvecklingen i Mälarprovinserna allt fortfarande var mest stationär, medan torptillväxten i södra och västra delarna af riket var starkast. Såsom redan är antydt, sammanhänga dessa skiljaktigheter med vissa allmänna faktorer i den svenska landsbygdens historia. Utvecklingen förde emellertid med sig som följd, att de torprikaste länen år 1840 näst Östergötland, som allt fortfarande stod främst, voro Älfsborgs och Kristianstads län, hvar-

efter följde det är 1800 i andra rummet stående Skaraborgs län samt därefter Malmöhus län, öom nu ryckt upp i femte rummet.

Redan under perioden 1835—40 visar sig, såsom påpekats, i statistiken en återgång af jordtorparnes antal. Under perioden 1840 50 fortsattes emellertid den tidigare stegringen, i det att antalet under perioderna 1841- 45 och 1846—50 steg från 88,364 till 94,252, resp. från 94,252 till 96,810. Under perioden 1851 —55 sjönk antalet något till 95,214, men steg under perioden 1851—60 på nytt till 99,815. Under perioden 1835—60 fortsatte sålunda den äldre, ända sedan midten af det 18:de århundradet nästan oafbrutet fortgående stegringen; men denna ytterligare tillväxt var icke sa stor som förut och lämnade under ett par qvinqvennier t. o. m. plats för en minskning. Orsakerna härtill skola senare beröras. Ar 1860 hade emellertid jordtorpareklassen i Sverige nått den högsta förr eller senare af den officiella befolkningsstatistiken redovisade siffra, uppgående till obetydligt under 10Q,0OO manliga hufvudpersoner.

Tillväxten i jordtorparnes antal under perioden 1840—60, som för hela riket utgjorde 13,0 "., visar sig i afseende ä sitt uppträdande inom olika landsdelar i allmänhet vara en fortsättning af utvecklingen under föregående tidsskeden. De fyra Mälareprovinserna visa fortfarande ett nästan stationärt tillstånd, i det att ökningen endast var 4,.i' -.i, och i Stockholms och Södermanlands län skedde t. o. ni. en absolut minskning. Äfven Värmland visar, dock i motsats mot under föregående tidsskeden, ett stationärt tillstand, då ökningen där endast var 3,3 %. Skaraborgs län visar en ökning med 14,u % Smaland med, 12,0 %, Skåne, Halland oeh Blekinge med 16,7% Göteborgs och Bohus län med 10 %. Älfsborgs län visar fortfarande en stark ökning, nämligen med 31,1%, likaledes Norrland med 39,<>Däremot inträdde under perioden i fråga en absolut minskning i Östergötlands län; detsamma var fallet i Gäfleborgs län samt i Malmöhus län; och Skåne kunde framte en ökning endast på grund däraf, att tillväxten i Kristianstads län under denna tid fortfarande var betydlig, nämligen 24,3 %.

Äfven om det statistiska materialet själft torde visa åtskilliga oregelbundenheter, framgår flock däraf det äfven genom andra utsagor bestyrkta förhållandet, att en minskning i jordtorpens avtal redan under perioden 1840 60 hade visat sig, och detta särskildt i rikets stor bruksbygder (Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Malmöhus län). Denna minskning var endast begynnelsen till den utveckling, som efter 1860-talet än starkare framträdde, ehuru från den senare tidpunkten föranledd al ytterligare andra och nya orsaker. Da emellertid frän och med detta decennium landsbygdens allmänna uttolkning får anses begynna, bör äfven den statistiska

redogörelsen för den efterföljande utvecklingen tagas i särskildt sammanhang. • Se d).

b) Baekstugusittaro- ocli inhysoshjonklassernas tillväxt 1751—1855.

Såsom ofvan framhållits, uppdelades torpareklassen vid 1751 —1772 årens folkräkningar i tvenne kategorier: torpare wid utsäde och torpare utan utsäde. Torparna utan utsäde torde i hufvudsak motsvara den folkkategori, som vid senare folkräkningar benämnes baek-stugusittare. Jämte dessa båda kategorier upptaga folkräkningarna ifråga inhyses- och gatiihushjon såsom en särskild, från torparna utan utsäde skild kategori. Vid folkräkningarna 1775 1800 äro back-stugusittare- och inhyscshjonklasserna sammanslagna med hvarandra, för att under folkräkningarna 1805—1850 ånyo skiljas ät. I öfrigt gäller om förändringarna i yrkesräkningarnas |dän hvad ofvan under a) är anfördt.

Ar 1751 (se tab. D) utgjorde torparne utan utsäde eller backstugusittarne 8,724 manliga hufvudpersoner, hvilken siffra under de efterföljande treårsperioderna intill 17öil förändrade sig till 9,145; 9,505; 10,309; 11,374; 11,229-, 12,500 personer. 1 allmänhet ökades sålunda backstugornas antal; under tjuguårsperioden i fråga utgör denna ökning 43,3'i. Ökningen i hustrurnas och änkornas antal under samma tid var 31,7 »i. Vid jämförelse mellan olika år iakttagas icke obetydliga Kastningar i siffrorna, tvifvelsutan till en del härrörande af det statistiska materialet, men till en del ådagaläggande det ofta växlande in- och afhysandet i dessa lägenheter med oreglerad besittningsrätt. Vid jämförelse mellan olika län iakttages, att år 1751 Östergötland stod främst i afseende å dessa upplåtelsers talrikhet; därnäst följde de skånska länen och därnäst Örebro län, dä äfven omfattande Värmland. Ar I7Öü intog Östergötland fortfarande främsta rummet; därnäst hade Örebro län ryckt upp, och sedan följde de skånska länen.

Inhysesfolket- (se tab. E) uppdelades i 1751 72 årens folkräkningar i friskt och bräeTtligl. Det friska, inhyses folkel utgjordes är 17 1 af 11.309 manliga hufvudpersoner, hvilken siffra under de efterföljande treårsperioderna intill 1769 förändrade sig till resp. 11,726,12,514.11,536, 10,955, 14,189 och 14,666, d. v. s. en ökning under perioden 1751—1769 med 29,7 "i. Hustrurnas och änkornas antal ökades under samma tid från 25,724 till 28,400 personer, d. v. s. med 10,4 ji. Betraktas de olika länen, befinnes att såväl 1751 som 17i!9 Malmöhus län stod främst i afseende å antalet dylika personer, därnäst följde Kristianstads län, Örebro län (inkl. Värmland) -amt Älfsborgs län. Skåne och Värmland voro sålunda under tidsskedet i fråga de såväl på baekstugusittaro som på inhysesfolk rikaste provinserna. — Det bräckliga54 EMIORATIÖKSOTR. Bib. XI. TORPARE-, BACKSTl'GU- OCH iNUTSESKLASSERNA.

inhysesfolket torde i detta sammanhang böra uteslutas, då detsamma i senare folkräkningar sammanföres i särskild kategori med den egentliga fattigklassen i riket, hvilken här icke kommer i betraktande.

Sammanlagdt utgjorde backstugusittarne ocb de friska inhyses-hjonen år 1769 27,100 manliga hufvudpersoner .samt 30,784 hustrur och änkor. I folkräkningarna 177.">—1800 (se tab. F) äro såsom nämnts dessa kategorier hopslagna till en, och deras antal uppgifves för år 1780 till 2(1,070 manliga hufvudpersoner samt 39,591! hustrur och änkor. Det synes sålunda att en viss kontinuitet i statistiken är tillfinnandes. Under de efterföljande qvinijvennierna intill år 1800 ökades de manliga hufvudpersonerna*- antal inom desna folkklass till resp. 29,552, 30,609, 39,434 och 44,307. Hustrurnas ocli änkornas antal ökades till resp. 44,009, 55,299, 00,508 och 67,10». Detta betyder under perioden 17(59—1800 en ökning med 63,3 % för de nian-liga hufvudpersonerna och med 68,7 -i för hustrurna och änkorna. Inalles, öfriga familjemedlemmar inräknade, utgjorde denna folkklass ar 1800 197.115 personer. Vid jämförelse är 1800 mellan de olika länen befinnes, att Malmöhus och Kristianstads län fortfarande stodo främst i afseende ä talrikheten; därnäst följde, då Örebro och Värmlands län nu voro skilda, Kalmar och Östergötlands län samt först därefter Älfsborgs- län.

1 folkräkningarna 1805—1850 skiljes såsom nämnts änyo mellan baekstugusittare och inhvseshjon, hvarvid dock under perioden 1805 —35 de bräckliga och vanföra af bada kategorierna äro såsom 1775 —1800 sammanförda i en särskild, äfven fattigklassen på landsbygden omfattande kolumn. De manliga hufvudpersonerna af förra slaget (se tali. G) utgjorde år 1805 2», 133 personer, af senare slaget, 15,184 personer, d. v. s. tillsammans 43,317 personer. Det synes sålunda, då antalet är 1800 uppgafs till 44,367 personer, att fortfarande en viss kontinuitet är tillfinnandes i statistiken. Backstugvisittarnes antal uppgifves vid de

efterföljande femårsräkningarna hafva utgjort '25,299,25,194, 20,570, 28.530, 31,041. 33,111, så att det ar 1835 utgjorde sistnämnda antal; 1836—40, 1841—45 och 1846—50 stegrades antalet arbetsföra baekstugusittare till resp. 37,148, 40,803, 45,021. Inalles ökades sålunda de arbetsföra manliga backstngusittarnas antal under perioden 1805—1850 frän 28,133 till 45,621 personer d. v. s. med 02.3 K. Vid jämförelse mellan olika län befinnes, att Mälareprovinsema (Stockholms, Upsala, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län) icke deltogo i denna ökning, utan tvärtom visa en minskning med 13,ay, i Östergötland var ökningen endast 19,:,-, och i Skåne, Halland och Blekinge 13,1 v, men i Västergötland (Älfsborgs och Skaraborgs län) utgjorde den 116,S i Småland (Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län) 101,9 %; i Värmland 222 %; i Norrland 196,7 Ökningen faller sålunda hufvudsakligast på Småland samt västra och11ISTOKISK-STATISTISK ÖFVBBSIKT.

norra Sverige. De pä arbetsföra backstuguhjon rikaste länen voro ar 1850 resp. Malmöhus, Kalmar, Gäfleborgs, Kristianstads och Skaraborgs län.

De manliga hufvudpersonerna af inhyseshjonklnssen (se tab. H) utgjorde är 1805 15,184 personer. Under de efterföljande qvinqvemnierna intill 1850 stegrades detta antal till resp. 15.332,15,668,16,830,19,847, 22,872, 26,414, 28,078, 37,513 och 43,594. Detta innebär en ökning med 187,1 v Vid jämförelse mellan olika provinser befinnes, att inhyses-hjoncns ökning öfverallt var betydande; dock var den minst i Mälare-provinserna, där den uppgick till 106.3 därnäst i Småland och Östergötland, där den var 144,6 resp. 183,7%-, sa i Värmland 199,8 %, i Skåne, Halland och Blekinge 206,7 %, i Västergötland 287 \ och i Norrland 305,S %. Västra och norra Sverige förete sålunda under perioden ifråga den största ökningen pä en gång af backstugusit-tarnas och af inhyseshjonens antal. Mälareprovinserna förete i båda dessa afseenden den stationäraste karaktären. De pä (arbetsföra) inhyseshjon rikaste länen voro är 1850 Värmlands, Älfsborgs, Kristians stads och Östergötlands län.

I 1855 års folkräkning äro (arbetsföra) backstugusittare och inhyseshjon ånyo sammanslagna med hvarandra och utgjorde till antalet 100,391 manliga hufvudpersoner. Då det sammanlagda antalet är 1850 var 89,215, hade ökningen sålunda fortfarit med 12,5 y. De pä dessa personer sammanlagdt rikaste länen voro aret ifråga Kalmar, Kristianstads, Älfsborgs ocb Värmlands län.

Efter år 1855 föreligga inga uppgifter om baekstugusittarnes antal förrän är 1x70, vid hvilken tidpunkt, såsom framhållits, landsbygdens allmänna affolkning far anses hafva begynt. Utvecklingen under det därpå följande tidsskedet tillhör fördenskull, såsom i afseende ä jordtorparne är anmärkt, kapitlet om dc ifrågavarande folkklassernas aftagande.

o) Sammanfattning af jordtorpare- samt backstugu- och inhyseshjon-klassernas tillväxt intill 1860.

Ehuru det i folkräkningarna liggande statistiska materialet gifvetvis i många afseenden är bristfälligt, belyser det dock den allmänna utvecklingen af torpare- och buekstugusittareklasserna under tidsskedet för deras starkaste tillväxt. Det har ofvan framgått, att jordtorpare-klassen under tidsperioden 1751—1860 ökades frän något öfver tjugutusen till hundratusen manliga hufvudpersoner, d. v. s. att jordtorpens antal under denna period ungefär femdubb-lades. Det har vidare framgått, att backstugu .sitt are\slassen under tidsskedet 1751—1850 ökades från bortåt niotusen till öfver fyratio-femtusen manliga hufvudpersoner, d. v. s. att backstugornas antal under detta tidsskede likaledes mera än f/m du/»blades. Slutligen har56 EMIGRATIONS! TR. BIL. XI. TORPARE-, BACKSTCSü- OCH INHYSESKLASSERNA.

framgått att mAyses/yowkl assen (hvarvid sådana lytta och bräckliga personer dock frånräknas, hvilka måste af andra underhållas och hvilka fördenskull rätteligen tillhöra fattigklassen) under tidsskedet 1751—1850 ökades frän omkring elfvatusen till öfver fyratiotretusen manliga hufvudpersoner, d. v. s. nära fyradubblades. Backstugnsittare-ocli inhyseshjonklasserna tillsammans ökades under perioden 1751 — 1855 från tjugutusen till hundratusen manliga hufvudpersoner, d. v. s. fctndubblades.

På grund däraf, att, med undantag af perioden 1775 1800, folkräkningarna före år 1870 icke uppgifva antalet £amiljemecUemmar till de manliga hufvudpersonerna, kan tillväxten i dessa folkklassers totala numerär icke uppgifvas för de ofvannämnda tidsperioderna. Ar 1780 utgjorde emellertid jordtorpareklassen ett totalantal af ett-

hundrasextiosextusen personer, d. v. s. cn sjättedels million: år 1870, då aftagandet redan begynt, var emellertid antalet ännu trehundra-sjuttiosjutusen personer d. v. s. öfver en tredjedels million personer. Det är icke antagligt, att antalet biträden och tjänstehjon till jord-torparne àr 1780 utgjorde något anmärkningsvärdt antal; ar 1870 var emellertid antalet sådana personer öfver åttiotusen, så att jord-torparek lassen med samtliga familjeanhöriga, biträden och tjänstehjon sistnämnda år uppgick till fyrahnndrafemtiosjutusen personer d. v. s. tUJ ielic afsevärdt under en half million människor. Denna folkklass med de personer, åt hvilka den gifver uppehälle, skulle sålunda under nittioårsperioden ifråga hafva nästan tredubblats.

Baekstugusittare- och inhyseshjonklasserna utgjorde år 1780 inalles etthnndrasextusen personer; hvilket är ungefär fyra ganger antalet manliga hufvudpersoner samma är. Under förutsättning af samma proportion mellan hufvudpersoner och familjemedlemmar skulle dessa klasser år 1850 tillsammans hafva utgjort omkring fyrahundra-tusen personer, d. v. s. under perioden 1780—1850 hafva nära fyra-dubblats. Ensamt backstugusittareklassen med biträden och tjänstehjon utgjorde ar ls7<> ännu tvåhundratusen människor.

Trots yrkesräkningarnas bristfällighet lämna de vidare, i afseende a utvecklingen inom olika trakter af riket, upplysning om vissa obestridliga fäkta. De gifva i afseende ä jordtorpen vid handen, att dessa under det 18:de århundradet talrikast uppträdde i de mellansvenska .slätt- och Storbruksbygderna och särskildt i Östergötland; att under den efterföl jande utvecklingen Mälareprovinserna i afseende a torptillväxten förete ett jämförelsevis stationärt tillstånd, medan Sydsverige och Norrland förete den starkaste ökningen, och att omkring 1840 de absolut räknadt torprikaste trakterna i riket blifvit, jämte Östergötland, Skåne och Västergötland. De visa vidare, att den under midten af det 19:de århundradet begynnande minskningen i jordtorpens antal först uppträdde i rikets storbruksbygder, därHISTORISK-STATISTISK ÖFVERSIKT.

jordtorpen under äldre tider i allmänhet voro talrikast. 1 afseende ä backstugorna har framgått, att Mälareprovinserna äfven i afseende å deras tillväxt visa den stationäraste karaktären, medan Smaland samt i synnerhet västra oeh norra Sverige under liela hundraårs-perioden förete den starkaste ökningen. Detsamma gäller i stort sedt om inhyseshjoncn.

d) Minskningen i jordtorpare- samt baekstugu- och inhyseshjon-klassernas numerär efter 1860.

Utvecklingen under perioden från IS GO till nuvarande tid belyses af den officiella statistiken icke tillfredsställande; dock fås af densamma någon föreställning om den minskning i de ifrågavarande folkklassernas numerär, hvilken under denna tid ägt rum. Jonltorpare-klassen, som år 18(50 utgjorde 99,815, var enligt 1870 års folkräkning 05,388 manliga hufvudpersoner. Ar 1880 hade denna siffra gått ned till 02,590; år 1890 till 81,888 samt år 1900 till 72,252. Detta betyder under perioden 18(50—1900 en minskning med 27,(i v Minskningen är nästan genomgående för alla län i södra och mellersta Sverige; under det att enligt folkräkningarna de flesta norrländska länen äfven under ifrågavarande tidsperiod förete en ökning i torpens antal. Jämföras tidpunkterna 18(50 och 1900, sä synes ott torpen i Mälareprovinserna (Stockholms, Upsala, Södermanlands, Västmanlands och Örebro län) förete en minskning från 1(5,(582 till 12,548, d. v. s. med 24,8 %; i Östergötland frän 7,054 till 4.259, d. v. s. med 39,6%; i Småland frän 1(5,140 till 10,410, d. v. s. med 35,»%; i Blekinge, Skåne och Halland från 20.778 till 12..'»59, d. v. s. med 40,5%; i Västergötland och Dal från 17,225 till 10,301, d. v. s. med 40,2 %; i Värmland från 5,591 till 2,9(55, d. v. s. med 47 •,,. Man ser sålunda, att aftagandet i torpens antal relativt sedt varit minst i Mälareprovinserna, hvilka såsom ofvan framhållits under hundraårsperioden dessförinnan visade den relativt svagaste tillväxten; därnäst följa Småland, Östergötland, Sydsverige och Västergötland med siffror som icke ligga långt frän hvarandra; starkast har minskningen varit i Värmland. Såsom ofvan framhållits hade minskningen i torpens antal begynt redan under perioden 1840—(50 uti vissa al rikets storbruksbygder; att denna minskning under perioden 18(50—1900 icke varit starkare i nämnda bygder än i andra utan tagit rätt jämnt öfver hela riket sammanhänger med de nya orsaker till försvinnandet, som alltmera framträdt. Därom, se kap. IV.

Bac]cstuf)Hsi(tarekla.s,sen, som ar 1850 utgjordes af 45,621 manliga hufvudpersoner, hade enligt 1870 års folkräkning bibehållit sig vid detta antal, i det att siffran dä var 45,590. Ar 1880 hade antalet sjunkit till 39,655,

ar 1890 till 37,726 och ar 1900 till 31,605. Detta innebär under perioden 1870—1900 en minskning med 30,T %.58 EMIGRATIONSIJTR. BIL. xr. TORPARE-, BACKSTUGU- OCH IN1IYSESKLASSERNA.

Betraktas de olika liinen, framgår emellertid att minskningen icke varit genomgående och oafbruten, hvilket delvis kan sammauhänga med det statistiska materialets tillkomst, men delvis torde förorsakas af backstugusittarnes mestadels lösa besittningsvillkor. Äfven bör tagas i betraktande, att innehafvare af »lägenheter» uti de ifrågavarande folkräkningarna äro här inräknade. Dessa lägenhetsinne-hafvare bilda, äfven om de i afseende a besittningsvillkoren och lägenheternas beskaffenhet icke principiellt skilja sig från de gamla backstugusittarna, en socialt sedt i viss mån ny samhällsklass.

Jämföras åren 1870 och 1900, så visa Stockholms, Upsala och Västmanlands län icke en minskning, utan en ökning af de ifrågavarande hufvudpersonerna^ antal. Äfven samtliga Mal a repro v in ser na sammanslagna visa en ökning från 3,969 till 4,008, il. v. s. med / <•,,. Östergötland företer en minskning frän 2,(522 till 1,177, d. v. s. med 55,1 Småland från 8,112 till 3,574, d. v. a. med 55,9 Blekinge visar t. o. m. någon ökning, men sammanlagdt förete de sydsvenska provinserna en minskning från 13,814 till 10,077, d. v. s. med 27,1 Västergötland och Dal förete en minskning från 6,778 till 6,150, <1. v. s. med 9,x Värmland från 2,161 till 1,697, d. v. s. med 21,5 K. Af de norrländska länen visa Västernorrlands och Västerbottens län en ökning nf backstugornas antal; inalles visar dock Norrland en minskning från 4,252 till 2,190, d. v. s. med 48,5 Minskningen har sålunda varit starkast i Östergötland, Småland och Norrland samt därnäst i Sydsverige och Värmland. De på backstugor (i Skåne husmän) rikaste provinserna voro år 1900 Skåne och Västergötland.

Inhijseshjonklassen, som år 1850 utgjordes af 43,5'J4 manliga, hufvudpersoner, visade ännu till år 1870 en stegring, i det att antalet sistnämnda ar utgjorde 55,523. År 1880 hade emellertid denna siffra nedgått till 44,326, år 1890 till 29,597 och år 1900 till 22,633. Detta betyder 1870—1900 en minskning al' 56,6%. Minskningen har med några få undantag varit oafbruten inom alla län. Mälarepro-vinserna förete ett aftagande från 5,616 till 2,370, d. v. s. med 57,8%\ Östergötland från 4,311 till 1,278, d. v. s. med 70A %\ Småland från 10,936 till 1.64.5, d. v. s. med 57,:> Blekinge, Skåne och Halland frän 10,769 till 3,587, d. v. s. nted (>6,7 %\ Västergötland och Dal från 8,251 till 3.222, il. v. s. med 61 %] Värmland från 7,U70 till 2,790, d. v. s. ined 60,5 Norrland från 6,514 till 3,842, d. v. s. med 41 v Minskningen i inhysesbjonens antal har sålunda varit betydligt häftigare än den minskning, som af yrkesräkningarna angifves för baekstugnsittarne. I Norrland har aftagandet varit relativt minst, men för öfrigt har detsamma tagit rätt jämnt öfver hela riket. I>e på inhyseshjon rikaste provinserna voro år 1900 Värmland och Västergötland samt Kronobergs län.III STORISK - STAT I ST I SK ÖFV KRSIK T.

59

Jordtorparne, som år 1860 utgjorde etthundratusen personer, hade år 1900 nedgått till sjuttiotvåtusen. Detta innebär en minskning med mera än en fjärdedel. Mod familjeanhöriga och biträden utgjorde törparklassen år 1870 fyrahundrafem tiosjntusen personer; fir 1900 hade detta antal nedgått till trehnndrafyratiosjatusen, d. v. s. med 24 eller nära en fjärdedel. Backstugusittarne, som ar 1870 utgjorde ett antal af fvratiosextusen, liade år 1900 nedgått till trettio-tvåtusen; detta innebär en minskning med tre tinndedelar. Med familjeanhöriga och biträden utgjorde backstugusittareklassen år 1870 tvåhundratusen personer, men år 1900 etthundrafemtiofyratusen; detta innebär en minskning med nära en fjärdedel. Inhyseshjonen slutligen utgjordes är 1870 af femtiofemtusen manliga hufvudpersoner, mon är 1900 af tjugutretusen; detta innebär en minskning med nära tre femtedelar. Med familj can bör iga och biträden utgjorde denna klass nr 1870 tvähundraåttiofyratusen personer, men år 1900 etthundratrettioettusen, hvilket är en minskning med öfver hälften.

Trots de brister, hvilka såsom anförts vidlåda do periodiska yrkesräkningarna, gifva dock dessa i stora drag en bild äfven af de ifrågavarande folkklassernas numeriska aftagande under tiden efter 1860. He öfriga statistiska källor, hvilka slå till buds för kännedom om ifrågavarande förhållanden, äro den officiella jordbruksstatistikens uppgifter om »jordtorp och andra jordlägenheter» i riket under tiden efter 1865 1), äfvensom en år 1900 för särskildt ändamål utarbetad officiell statistik öfver jordtorparne i riket8). Hen förra statistiken är emellertid på grund af sin bristfällighet oanvändbar för bedömande af förändringarna i tiden i jordtorpens antal; den senare,

såsom omfattande blott en viss tidpunkt och för öfrigt byggd på särskilda grunder, medgifver ieke heller någon jämförelse med andra tidpunkter. I ten historiska ntveckligen kan fördenskull icke bedömas på grundval af annat statistiskt material än det ofvan nämnda.

För att emellertid erhålla ytterligare bestyrkanden af den starka minskningen i torpare- och backstügusittareklassernas numerär hafva af Kmigrationsutredningen yttranden inhämtats från hushållnings-gillen och hushållningssällskap, landtmätare, jägmästare, kronoläns-niäii samt kommuualnämndsordförande i riket. Efter jämförelse af dessa uttalanden och deras vägande emot hvarandra har följande

framgått.

Mälareprovinserna förete pä grund af dessa yttranden såväl som enligt ofvan anförda statistik en svagare minskning i torpens antal iln öfriga provinser i mellersta ock södra delarna af riket. Visser-

') Sveriges Officiella Statistik, Litt. X. Jordbrak och boskapsskötsel.

") Dito, Litt. K, Valstatistik. 1900.60 EMIGRATION SUTB. BIL. XI. TORPARI-, BACKSHISH- OCII INHYSESKLASSERNA.

ligen hafva torpen äfven därstädes minskat »rätt mycket» och, hvad de större jordtorpen beträffar, mångenstädes minskats »starkt» och »i afsevärd mån», men enligt flera uttalanden från slättbygden i Upsala och Stockholms län, från Roslagen, Södertörn, vissa delar af Södermanland samt delar af Västmanlands bergslag har minskningen varit obetydlig eller uteblifvit. I Östergötland har minskningen varit »stark», ehuru densamma under senare tid icke varit lika häftig som för några årtionden tillbaka; dock får torpsystemet inom stora, delar af länet anses -vara öfvergifvet». På Gottland hafva jordtorpen aldrig varit talrika, men de som funnits befinna sig i »stark» minskning. I Småland har minskningen in i senaste tid varit »mycket stark»; pä en del trakter i Kalmar län kanske något svagare, men i Västra, Östbo och Västbo härader af .lönköpings län samt Sunnerbo härad af Kronoborgs län hafva torpen nästan försvunnit. 1 Blekinge, Skåne och Halland äro torpen stadda i en minskning, som i Kristianstads läns östra härader samt i vissa delar af Halland torde vara lika häftig som i Småland, men sora eljest och särskildt i Malmöhus län (där öfverhufvud jordtorpen alltid varit färre) är mindre. I vissa delar af Malmöhus län bibehålla sig de torp som finnas vid ungefär oförändradt antal.

1 Göteborgs och Bohus län hafva torpen minskats »ganska starkt»; i Sörbygden och Lane »starkt»; på några ställen, såsom i Inland, har dock minskningen varit obetydligare. Älfsborgs län företer en mycket stark minskning; i skogstrakterna stå ett tusental ödetorp, och i större delen af länet få torpen anses wara försvunna». I Skaraborgs län är minskningen mindre häftig än i Älfsborgs län, men dock ganska stark» eller »afsevärd». I Värmland har minskningen varit stark inom hela provinsen; i västra delen af densamma halden emellertid varit häftigare än i kanske någon annan del af riket, så att torpen därstädes få anses vara försvunna. Kopparbergs län äger som bekant med få undantag inga torp.

1 Norrland skulle enligt yrkesräkningarna torparnes antal äfven in i senare tid hafva ökats. Detta sammanhänger emellertid med den skiljaktighet, hvilken som bekant företinnes mellan ett flertal af de norrländska torpen och tör]) i sydsvensk bemärkelse. De till evärdelig ägo afsöndrade skatte- eller odalstorpen äro till antalet naturligen oförändrade, men falla utom detta sammanhang. De icke till evärdelig ägo upplåtna torpen äro endast undantagsvis dagsverkstorp; dessas antal minskas emellertid äfven i Norrland enligt, de inhämtade upplysningarna allt mera». Dock är denna minskning, om vissa delar af Jämtland undantagas, af ungefärligen samma styrka som i Mälareprovinserna.

Såsom sammanfattning af de inkomna upplysningarna kan alltså anses fastslaget, att jordtorpen i riket, äro stadda i en fortskridandeIIISTOMSK-STATISTISK ÖFVERSIKT.

Cl

minskning, hvilken i Mälareprovinserna och Norrland samt i Syd-skåne, ehuru äfven där afsevärd, är minst, men i det öfriga riket är stark och särskildt i Götalands skogsbygder och i Värmland är utomordentligt häftig.

Hvad åter beträffar torparnas emigration, äro säkra upplysningar mycket svåra att erhålla. Först fr. o. m. år 1903 redovisar den officiella statistiken s i detaljeradt för emigrationen af olika slags yrkes. utöfvare, att uppgifter om jordtorparna kunna erhållas. Under ären 1903—1907 skulle enligt denna statistik ') hafva emigrerat 521 manliga hufvudpersoner samt inalles 1,634 personer af jordtorpareklassen. Sistnämnda siffra är emellertid föga upplysande af det skäl, att torparbamen, som emigrera, oftast några år dessförinnan varit borta från hemmet och arhetat i olika yrken inom riket. Dä de emigrera, uppgifves i så fall för dem deras senast innehafda sysselsättning; ofta torde de skrifvas som drängar och pigor. Den kontingent, som torparklassen lämnar till emigrantströmmen, torde därför vara väsentligt större än hvad af de officiella siffrorna öfver emigrationen framgår.

Hvad här ofvan är sagdt om jordtorpen gäller enligt de från hushållningssällskapen, kronolänsmännen och kommunalnämndsordförandena inkomna upplysningarna i stort sedt äfven om backstugorna. Dessa minskas i likhet med jordtorpen öfver nästan hela riket; undantag utgöra endast vissa delar af Mälareprovinserna, särskildt Upsala län, samt spridda delar af Norrbottens, Västerbottens och Väster-Norrlands län, i hvilka backstugorna uppgifvas hafva ökats. Det förra öfverensstämmer med hvad statistiken ofvan gifvit vid handen. Emellertid lida dessa uppgifter om backstugorna af den ofvan anmärkta osäkerheten, att nyare bostadslägenheter för industriarbetare och andra ibland torde räknas såsom backstugor. Den flerstädes i Mälareprovinserna och Norrland uppgifna ökningen torde dock icke. enbart vara att tillskrifva en dylik begreppsutsträckning; i alla händelser ban sägas, att backstugorna i gammal me ning minskats ringare på dessa orter än på andra. 1 det öfriga Sverige torde minskningen öfverallt vara betydlig, om ock husmännen i Skåne samt backstugorna i vissa delar af Värmland mera synas hafva bibehållit sig än på andra orter.

Efter denna öfversikt af de ifrågavarande folkklassernas numeriska förändringar skall i de efterföljande kapitlen en öfversikt lämnas af orsakerna till dessa.

') Sveriges Officiella Statistik, Litt. A. Befölkiiingastatistik. För åren 190o --l!Kl7.

Jfr dessutom Einigratlonsutrøiningciis bilaga V.62 EMIGRATIONSUTR. BIL. XI. TORPA RE-, BACKSTUGD- OCII INHYSESKLASSERNA.

in.

Orsakerna till backstugu- och inhysesklassernas tillväxt under perioden 1750—1850. Diskussionerna om dessa folkklasser och pauperismcn under förra hälften af 1800-talet. Oeras sammansättning och sociala betydelse.

Den i kapitel II statistiskt belysta starka ökningen i backstugu-sittarnes och inhysesfolkets antal under tidsperioden 1750—1850 bekräftas af ett stort antal uttalanden särskildt under 1820—40-talen, dä frågan om den obesutna landtbefolkningens tillväxt var särskildt aktuell. Denna fråga var föremål för uppmärksamhet uti lands-höfdingarnas femårsberättelscr, i hushållningssällskapens diskussioner och publikationer, under förarbetena till skiftesstadgan deri 4 maj 1827, kungl, förordningen om hemmansklyfning och jordafsöndring den 19 dec. 1827, kommittébetänkandet den 2 okt. 1889 och kungl, förordningarna don l.'> juli 1X53 och den 12 nov. 1X58 om sistnämnda ämne, kommitté betänkandet den 8 .januari 1x39 om fattigvården i riket jämte därmed sammanhängande ämnen, m. fl. offentliga akter. De i detta sammanhang under offentligt ansvar afgifna uttalanden från myndigheter och personer af alla samhällsstånd torde tillsammans gifva en bild såväl af den ekonomiska ställningen på nämnda tid hos den ifrågavarande samhällsklassen, som af de ledande uppfattningarna om denna folkklass' statsekonomiska och sociala olägenheter. Dessa uttalanden äga, såsom nedan skall påpekas, tillämplighet äfven på ställningen under den efterföljande tiden intill 1860—70.-talen, da landsbygdens affolkning begynte taga större dimensioner; i viss män äfven på den nuvarande situationen.

Frågan om den obesutna, men icke till den lagstadda tjänsteklassen hörande landtbefolkningens starka tillväxt och den däraf uppkommande faran för öfverbefblkuing och pauperism synes först på 1820-talet hafva trädt i förgrunden i den offentliga diskussionen. Under tidsskedet dessförinnan föreligga i alla händelser få upplysningar och uttalanden däröfver. Detta äger sin förklaring i den allmänna omständigheten, att den

exceptionellt starka folkökningen och tillväxten särskildt af inhyseshjonens antal faller under tiden

efter 171*0, och att verkningarna däraf gifvetvis först efter ett par decennier kunde allmännare öfverskådas.

Blekinge läns k. bfhde, som redan år 1822 hade fästat uppmärksamheten på den starka tillväxten af små på viss tid afsöndrade torplägenheter,1) utvecklade några år senare eller <ir 1*27J) sin uppfattning oin de sociala vådorna af de små torpafsöndringarna och baekstugu-upplåtelserna. Det framhölls, huru hemmanen i provinsen äro öfverlastade med dylika upplåtelser; huru dessa visserligen befrämjat folkökningen oeh äfven nyodlingarna, men huru den sålunda uppkomna folkklassen saknar styrka att hero af sig själf och vid ute-blifvande tillfälliga arbetsförtjänster råkar i fattigdom och nöd. Upplåtelserna, hvilka vanligen sägas vara s. k. köp på vissa ar, hafva tillkommit pä grund af jordägarens penningebehof, försvaga stamhemmanen samt skada dessas skog och betesmark. Lättheten att åtkomma en mindre torplägenhet och det laga försvar den gifver bereder tillfälle till skydd för lösa oeh liderliga personer; i dessa nästens talrikhet ligger anledningen till att rikets södra provinser i jämförelse med de norra äro i så hög grad besvärade af brottslingar, sysslolösa och vanfrejdade personer samt landsstrykare.

K. bfhde i Kristianstads,3) Göteborgs och Bohus,1) Älfsborgs,5) Kalmar15) och Örebro') län uttalade vid samma tillfälle liknande åsikter i afseende å upplåtelser af mindre torp och backstugor. Sådana upplåtelser sades i allmänhet ske genom köp eller förpantning pä viss, oftast längre, tid; de befordra väl folkökningen, men å andra sidan endast i ringa n-rad nyodlingarna. Mestadels äro de tillkomna pä grund af jordägarens penningebehof och försvaga hemmanen, då antingen icke alls någon ärlig afgäld utgöres eller ock en mycket obetydlig sådan. Visserligen gifva de upphof till en klass af daglönare, som vid vissa tillfällen kan vara jordbruket till nytta; men å andra sidan föranleda de lättjefulla och vanartade personers nedsättning med all oreda oeh skada som däraf uppstår. — K. bfhde i öfriga län synas emellertid vid det ifrågavarande tillfället mindre hafva haft sin uppmärksamhet fästad på förhållandet i fråga. Endast k. bfhde i Stockholms län8) ansåg backstuguupp-iåtelserna nyttiga, men dessa sades dock i länet mestadels ske åt handtverkare eller arbetare med bestämdare sysselsättning.

År 1828 fästade k. bfhde i Kristianstads,a) Älfsborgs,,u) Västmanlands") och Örebro13) län ånyo uppmärksamheten pä det tilltagande antalet backstuga upplåtelser och den därmed förbundna ökningen af

') Feinärsberättelsc ilen 30 ») Dito den 1 sept. 1828 ") Dito den 24 okt. 1828. ") Dito den 10 okt 1828.

landsbygdens fattigklass och minskningen af den genomsnittliga välmågan. Det var emellertid först med 1x30-talets ingång, som landsbygdens fattigfråga under påverkan af ogynnsamma konjunkturer och af en fortsatt stegring i folkökningen blef verkligt aktuell. Ar 1*33 uttalade k. bfhde i Kristianstads,1) Kalmar,8) Kronobergs,8) Jönköpings,*) Älfsborgs,5) Örebro0) och Värmlands7) län starka farhågor för de lättsinniga bosättningarna i backstugor, underlättade af låga spannmålspriser och tillfällig tillgång på arbetsförtjänst, men i missväxtår föranledande nöd och ökad fattigbörda. Dessa uttalanden alsago backstuguupplåtelser såväl på längre tid genom köp eller förpantning som på obestämd tid. Särskildt från de småländska länen öfverensstämde uttalandena därutinnan, att den tilltagande klassen af baekstugusittare i lättja och laster ofördelaktigt skilja sig frän den självfägande allmogen; att de, då potatisen lyckats för aret, genom en dags arbete förtjäna hvad hushållet kan lefva pä i tre eller fyra, men att de i motsatt fall rekrytera tiggarhopen.

Den tillförlitligaste belysningen af den ifrågavarande folkklassens tillväxt, beskaffenhet och ekonomiska ställning erhålles af uttalandena i de länskommittéer, hvilka genom kungl, brefvet den 2fi okt. 1833 förord nådes skola yttra sig öfver jordstyckningen i riket till ledning för den kommitté, som sedermera den ± okt. 1839 afgaf yttrande om hemmansklyfning och jord afsöndring.

Kommitterade i Stockholms län yttrade*) i afseende å mindre torp och backstugor: A ena sidan kan väl icke bestridas, att de föranledt mången eljest, ofruktbar jordlapps odling, många hjonelags byggande samt

folkmängdens tillökning. De böra äfven kunna lämna nödiga tillträden at jordbrukaren under den korta sommaren, då hans arbete med drift måste fortgå; måhända har också från dem något antagligt tjänsthjon utgått. A andra sidan lärer dock vara ovedersägeligt, att dylika baekstugusittures arbetsskicklighet och moralitet befinna sig på en låg punkt; att genom deras ökande den brist på tjänstfolk uppstått, som pä mänga orter öfverklagas; att sedan de i yngre är, oerfarna och obemedlade, skiljt sig frän den tjänande klassen, hafva de mer och mer råkat i obestånd, allteftersom arbetsförtroendet trutit och barnaskaran tillväxt; att deras biträden ät jordbrukare ofta icke varit att påräkna annorledes än mot en ersättning, som efter en eller annan dags arbete medgifvit flere dagars hvila; at.t därjämte grannar, genom deras skogsåverk-ningar, hemliga brännvinsförsäljningar och lismeri med tjänare haft mångfaldiga olägenheter; att vid infallande ålderdom, sjuklighet, föräldrarnes frånfälle, missväxter o. s. v. församlingarna fått vid

' , FemàrsberättelM den 19 dec. 1833. *) Dito den 26 sept. 1833. ») Dito den 10 ang. 1883. «) Dito dcji 31 dec. 1833. ») Dito den 31 dec. 1833. 6) Dito den 28 sept. 1883. ') Dito den 31 dec. 1833. ») Den 1 mars 1834.67

kännas af dem en olidelig tunga; och att den afkomma, som i dessa nästen blifvit uppfostrad, i allmänhet varit mer lämplig till fyllnad i korrektionsinrättningar och kurhus än i landets tjänsteklass, som måste vara sund och stark till sinne och kropp.

Kommitterade i Upsala län yttrade,1) att småtorp och backstugor i senare tider snarare till- än aftagit, i synnerhet i länets nordligare fögderier, till icke ringa tunga för församlingarna, som sett sin fattigpersooal betydligen tillökad. Från samma län sades,2) att i vissa orter en del af allmogen är nog obetänksam att på sina ägor låta kringstrykande lösa personer bosätta sig, hvilkas moralitet icke hindrar dem från utöfningen af 1 jufveri och andra brott, hvaraf domstolarna äga en ständig erfarenhet. Kommitterade i Södermanlands län förklarade8) om backstugusittarna, att desamma, sådana de i allmänhet äro. icke gärna kunna betraktas annorlunda än såsom lösdrifvare och lättingar. Kommitterade i Västmanlands län yttrade4) om tillväxten af backstugorna, att verkningarna däraf hafva varit ännu fördärfligare i samma mån sora besittningsrätten därtill varit lättare åtkomlig för personer af arbetsklassen, begifne pä lättja och sjelfsvåld eller en för sädana personer olämplig frihet ifrån husbondeväldets tvång. Visserligen har genom dylika torps och backstugors anläggande tillfälle till tidiga ofta obetänksamma giftermål ibland den arbetande klassen förökats och sådant haft inflytande på folkmängdens tillväxt, men också utgöra dessa anläggningar vådliga plantskolor för tiggeri, lättja och fylleri samt däraf följande vanarter. Kommitterade i Örebro län förklarade5) backstugorna med deras icke sällan lättjefulla befolkning onekligen vara ett nästan oundvikligt ondt, härrörande till icko obetydlig del från afskedade soldaters och husarers sålunda skeende bosättningar.

Kommitterade i Östergötlands län yttrade,6) att backstugorna visserligen kunna anses såsom oumgängliga tillflykter för gammalt utarbetadt folk, som på åldriga dagar sakna annat tak öfver hufvudet, men i senare tider hafva dessa tillhåll blifvit missbrukade af lättjefullt tjänstefolk, gifta och ogifta, som under olofligt försvar och undandragen årstjänst tränga sig in uti sådana kojor utan bestämd husbonde och arbetsskyldighet. Kommitterade i Gottlands län berättade,7) att backstugorna inom länet, hvilkas antal blifvit ganska betydligt, vanligen bebos af kalkugnskarlar och annat arbetsfolk, sjömän, atsigkomna bönder, kvinnor med oäkta barn och andra dylika, som hafva deras utkomst at' arbete för dagen hos andra. Da den minsta ofördelaktiga omständighet lätt verkar oförmåga att försörja sig för den, som endast har sin arbetsförmåga att tillita utan visst

') Den 28 duc. 1833. ') niifdu i Upsala läns norra domsaga uf Klinteberg den dee. 1833. ») Den 21 sept. 1834. *) Den 29 sept 1834 ») I)en 23 jan 1834. Den 10 jan. 1835.) Den 14 jan. 1834.<)()

föremål att använda den pä, måste ock fattigklassen rekryteras förnämligast från det slags folk, som bebo backstugorna.

Såsom häraf synes, voro åsikterna om backstugornas sociala olägenheter samstämmiga äfven i Mälareprovinserna och Östergötland, där deras tillväxt dock var mindre än i det öfriga riket. Kommitterade i

Jönköpings län yttrade ') i afseende a backstugorna, att de alltid öka tiggeriet samt äro och blifva af ganska menlig inflytelse. Vanligen uppbyggas dylika för en dräng, som finner makligare att bosätta sig än att. vara tjänstehjon. Nästan alltid utan enskild förmögenhet, utan skicklighet i något handtverk och ofta utan både håg och tillfälle till arbetsförtjänst, falla dessa hushåll genast orten till last. Innan mannen ännu tillflyttat sia destinerade bostad, vandrar han omkring i flera socknar att tigga säd till besående af åker, som ej finnes, och den första undervisning barnen erhålla är ofta den att följa sin mor i granngårdarna för att sedermera på egen hand kunna utskickas med tiggarepåsen. Från annan synpunkt framhölls,2) att- verkningarna af dessa anläggningar äro fattigdom och sedeslöshet särdeles med lönnkrögeri, svalg och dryckenskap och olofliga tillgrepp af andras skog ocli stängsel. Medelst detta sätt3) att skaffa sig boningsplatser undandraga sig en betydlig mängd folk af båda könen ofta i sina bästa är tjänstehjonsförfattningen, hvarigenom dithörande klass ansenligen förminskas och ger anledning at de öfriga att stegra sina pretentioner. Kommitterade i Kronobergs län ansågo4) backstugorna i hög grad befordrande fattigklassens tillväxt. Vanligtvis utan någon åtföljande jord, bidraga de alls icke till jordens uppodling, föröda däremot skogstillgången, förminska föi- jordbrukaren tillgången på nödigt tjänstfolk saint, befordra ganska mycket lättjan, fattigdomen och sedeslösheten. Den större frihet, som backstugufolket erhållit, sedan de undsluppit tjänsten hos ett allvarsamt husbondfolk, befordrar lättjan. Snart erhålla de ock en mängd barn, som också ingen uppfostran erhålla at' sådana föräldrar, utan vanligtvis sä snart som möjligt utskickas kring bygden att hoptigga födan ät sig självfva och ät föräldrarna. Kommitterade i Kalmar län yttrade sig5) i samma riktning, att backstugorna visserligen bidragit till folkmängdens tillväxt och jordens odling, men å ilen andra sidan verkat till fattighopens ökande.

Småland var. såsom tidigare framhållits, en af de provinser, där backstugusittarcklassens tillväxt var starkast. Som synes, voro äfven uttalandena öfver denna folkklass särdeles skarpa i denna provins. Ktt enstaka undantag utgör en reservation till Kalmar läns kommitterades yttrande.6) Reservanten ansåg backstugorna vara mer

M Den 25 nuv. 1834. — •) Hhfdn i Tveta, Vista och Hu hilr A. Ribbing den 23 april 18:43. — 3 Kronofogden i Västbo fögderi den 22 febr. 1834. — 4i Den 3 dee. 1834.

•") Den 22 aug. 1836. — ") Prosten Uddenbergs reservation till länskommitteradcs skrifvelse af den 22 aug. 1836.

nyttiga än skadliga, och om de skola anses som ett ondt, är det åtminstone ett nödvändigt ondt. Bredvid, och omkring dessa backstugor ser man odlingar gjorda, som säkert aldrig eljest blifvit verkställda, ocli på ett förvånande sätt vittna om den driftighet och kraftyttring, hvartill nöden kan drifva människan. För den gamle eller sjuke en lugn fristad, där den lyckliges öra ieke besväras af deras klagomal, och både i fysiskt och moraliskt afseende den minst betungande och mest välgörande fattigförsörjningsanstalt, som mänsklighet och kristendom kunna upptänka. Man klagar öfver mängden af fattiga, försvarslösa och tiggare. Hvilka äro dessa; är det sådana som uppbygt en backstuga på en stenig kulle? Nej, just sådana som icke sökt eller icke funnit denna tillflykt. Reservanten framhöll vidare, att en stor del backstugusittare äro f. d. tjänstehjon, som vid inträffande ålderdom och sjuklighet blifvit utvräkta af sina husbönder och sålunda oförvålladt kommit i nämnda ställning.

Kommitterade i Blekinge län yttrade1) i afseende å de små af-söndringarna för torp och backstugor, att genom dem lättsinnighet, misshushållning, fattigdom och sedeslöshet blifvit befrämjade på ett sätt, som åtminstone inom provinsen väcker allmänt bekymmer. Genom förstörelsen af skogsförnider och betestillgång utgöra fattiga torpare och backstuguhjon ieke sällan en kräftskada icke blott för sina egna, utan för bela grannskapets jordägare. Det lätta tillfället till bosättning, som genom åtkomsten af en mindre lopläjjenket eller backstuga erbjuder sig åt hvarje tjänstedräng, har ock haft den gifna följden af mänga lättsinniga och förhastade giftermål, hvaraf tillkommit en mängd barn, som fallit socknarnes fattigförsörjningsanstalter till last eller i följd af vanvardad uppfostran befolkat korrektionsinrättningarna. Sädana fattiga hushåll, som snart förlora förmågan att bibehålla en egen bosättning, nödgas sedan blifva inhysesbjori hos andra, och däraf inträffar icke sällan, att hvar eller hvarannan koja inom denna provins hyser icke blott sin laglige ägare med dess hushåll, utan därutöfver ett. eller

flera andra hushall, stundom af friska oeh arbetsföra personer, hvilka i goda år arbeta en à två dagar i veckan under det de öfriga ofiras åt lättjan och fylleriet, men i svåra år självfva falla, jämte sina utarmade husvärdar, ofier för nöden och eländet. Det är lätt begripligt att utur denna talrika folkklass, hvilken med rätta räknas till nationens pöbel. de tlesta brottslingar

utgå.

Kommitterade i Kristianstads län ansågo2) de små torpen oeh backstugorna ofta vara en kräfta för de hemman på hvilkas egor 'le tillkommit och för ilen ort där de till öfverflöd finnas, ehuru de någon gång kunna bereda den fördelen genom tillfälle till ökad ar-

') Den 20 dee. 1831. — • Den 17 dec. 1833.<)() EMIGRATION 5UTR. BIL. XI. TORPAIIE-, BACKSTUQU- OCH IMIYSESKLASSERNA.

betskraft när den i behofvets stund behöfver tilJitas. Kommitterade i Malmöhus län yttrade,1) att i den män åboer å de små torpen öka massan af den obemedlade klassen och i allmänhet sakna förmåga att försörja och uppfostra sina barn samt bero hufvudsakligen af sin arbetskraft jämte tillfället att kunna erhålla arbete, så uppkomma st,,ra ölägenheter för sedligheten, fattigförsörjning och de uppväxande barnens bildning af dessa bosättningar. Kommitterade i Hallands län ansågo2) beklagligt, att torp och backstugor tillkommit med ingen eller otillräcklig jord, och att verkningarna däraf naturligtvis varit ofördelaktiga. Från samma län sades,3) att backstugorna ökat sig till ett beklagligt antal; att de tillkommit å samfälligheterna utan ringaste utsikt, för deras talrika invånare till dagligt bröd, som i stället måste sökas genom bettlande, och att dessa bostäder ofta äro lättjans skjul och lösdrifvare» tillflykt.

Äfven i de sydsvenska provinserna voro sålunda meningarne utan några reservationer odelade i afseende å småtorpare-, backstuga-sittare- och inhyseshjonklassens sociala vådlighet.

Kommitterade i Göteborgs och Bolins län framhöll o,4) att från smatorpen och backstugorna utgå de tiggarskaror, som öfversvämma landet. Här bosätta sig de för tidigt sammanfogade hjonelagen, dem naturdriften, utan beräkning af medel till bärgning, fört tillhopa, och inom några år hafva de hopar af barn att utsända, med anspråk på den allmänna barmhärtigheten. Denna plåga för samhället synes blifva allt kännbarare.

Kommitterade i Älfsborgs län yttrade5) i afseende å backstugorna, att lättsinniga och förtidiga giftermål emellan obemedlade personer, i förening med lättja och sjelfsvåld, äro närmaste orsakerna till dessa nästen, de där icke sällan äro tillhåll för människor utan sedlighet, utan öfning, härdighet och håg till arbete. Dock ansågo kommitterade backstugorna icke böra förbjudas, då icke något mera befrämjar en lastfull fattigdom, än löst folks sammanpackning i en boning eller fattighusen, men däremot icke något mera bidrager till fattigpersonalcns förminskning än dess kringspridande och hållande till arbetsamhet. Äfven kommitterade i Skaraborgs län framhöllo6) backstugornas menlighet för samhället i det hela.

Kommitterade i Värmlands") län yttrade, att de små torpen och backstugorna med ringa eller ingen jord i allmänhet utgöra bostäder för den fattigaste, mest vanlottade och minst arbetsamma delen af provinsens arbetande folkklass. Verkningarna af dylika stugors tillväxt, hvilken härrört i väsentlig män däraf, att arbetaren, som icke

M Don 23 maj 1834. — ") Den 8 jan. 1834. - 3) Lagman St jern»! am» yttrande till länskommitteradcs protokoll don 8 jan. 1834. — 4) Uen 1 okt. 1835. — Bon 16 jan. 1836. — •) Uen 29 aug. 1835. — ') Ben 24 nov. 1837.BACKSTUGU- OCII INIIYSESKLASSERNA. 71

äger bättre utsikt för sig att vinna ett visst oberoende, mången gång hellre skaffar sig en backstuga for att där sia sig ned och gifta sig fin att förblifva tjänstehjon, hafva ofta visat sig ganska skadliga. För samhället uppkommer dock icke endast skada af nyss omförmälda lägenheters tillvaro. Till vissa af provinsens hufvudnäringar, såsom bergsbruket och timmerhandeln, erfordras ett stort antal arbetare, som den, hvilken begagnar dem, i anseende till arbetsställets aflägsen -het från hans hemvist, ombyte af arbetsort med Hera omständigheter, icke kan eller får hafva såsom tjänstehjon. Dessa arbetare bestå alltså för det mesta af backstugusittare, och oin deras antal rättade

sig efter arbetstillfället, men icke, såsom händelsen är, flerestädes växte därutöfver, skulle denna arbetsklass, hvilken i åtskilliga orter inom länet är lika behöflig som tjänstehjonen, äfven vara för fattigvården föga betungande. När åter såsom hittills backstugor uppstått mångenstädes, där lönande arbetsförtjänst saknats, har samhället däraf lidit.

Kommitterade i Gäfleborgs län ansågo,1) att de små torpen och backstugorna väl bidragit till jordens uppodlande, men jämväl, med undantag af åtskilliga under bruksegendomar hörande, föranledt fattigklassens förstorande, dock egentligen i Hälsingland, emedan sådana hushall oftast bestå af flera personer än sora af förtjänsten kunna försörjas och vid bristande arbetsförmåga, sjuklighet eller ålderdom sakna underhåll.

Kommitterade i Västernorrlands län utvecklade2) enahanda åskådning, framhållande såsom orsak till småtorpens uppkomst den aftagande lust för tjänst oeh arbete, den smak för oberoende och själf-bestand, som allt för tidigt utvecklas hos landsbygdens uppväxande ungdom. Vid en ålder af tjugu år är den unge drängen redan trött att tjäna; uti besittningen på lifstid af en torfva, om än aldrig så inskränkt och ofruktbar, och af en koja, om än aldrig så liten, förespeglar han sig en framtid. Men stugan, tom p;i. husgeråd och andra förnödenheter, blir snart full af barn, den ringa jorden kan omöjligen föda torparen med dess omgifning, och den påräknade arbetsförtjänsten, <ii' honom och hustru makligt begagnad uti de goda åren, uteblifver alldeles i de svaga. Till detta olyckliga förhållande är torp-personalen dock ej ensam orsaken. Utan vederbörande hemmans ägares brådska att, genom upplåtelsen af snäfva oeh högst otillräckliga lägenheter, lyssna till dessa omogna torp arc-ämnens önskningar, skulle mängden af dem få tillbringa några år, sig till särdeles nytta och uppbyggelse, uti sin Egenskap af arbetare emot kost och lön hos andre. Men antingen hänföras dessa jordägare af en illa afpassad välvilja eller af en för sträng beräkning pä egna fördelar, då erfarenheten visat, att den

') Den 8 juli 1835. ») Den 17 dec. 1831.70 EMIQRATIÖKSUTK. BIT,. XI. TORPARE-, BACKSTUOU- OCH INHYSESKLASSERNA.

unge torpsökanden med randeligt utfösta dagsverken eller andra skyldigheter dyrt köper den ringa jonlen, mindre för dess iin för försvarets skull, som därmed sedermera förenas. Emellertid uppstå de följder, värst för den jordbrukande allmogen själf, att tillgången på dugligt tjänstefolk aftager, i den mån fattigklassen ökas.

Kommitterade i Jämtlands län uttaladel) samma uppfattning som i öfriga Jan om backstugorna såsom visserligen befordrande folkökningen, men oftast varande nästen för tiggare och sysslolösa personer.

Kommitterade i Västerbottens län fram höll o2) likaledes verkningarna af inhyseslijonens och backstugusittarnes tillväxt såsom ytterst: skadliga. Kommitterade i Norrbottins län ansågo3) denna tillväxt icke kunna hafva annat än ofördelaktiga verkningar, men framhöllo, att den snarare bör betraktas såsom en verkan utaf fattigpersonalens tillväxt än såsom orsak till denna tillväxt, hvilken leder sin härkomst ifrån andra, för välståndet i landet missgynnande förhållanden, hvaribland de förnämsta torde igenfinnas uti ett yppigare lefnadssätt än i förra tider varit öfligt, minskade tillfällen till förtjänster genom dagsverken och körslor, fordom lönande binäringars betydliga aftagande, utan att jordbruket i samma mån hunnit förkofras, inträffade missväxter samt äktenskaps ingående mellan drängar och pigor eller andra obemedlade personer.

De uppfattningar, som uttalades i här omnämnda kommitté-uttalanden, fingo äfven uttryck i de yttranden öfver fattigfrågan, som rikets domkapitel afgåfvo till den vid samma tid sittande kommittén för revision af fattigvårdslagstiftningen. Likaledes uttalade sig k. bfhde i Kalmar,4) Jönköpings,6) Kronobergs,6) Älfsborgs,7) Skaraborgs8) och Värmlands9) län i sina femårsberättelser 1838- 3!) i samma riktning. K. bfhde i Skaraborgs län framhöll äfventyret genom baekstuguupplåtelserna af en tilltagande folkklass, med vanvårdad uppfosti-an, utan förberedda näringslif vägar och utan egen förmåga att bereda dem. K. bfhde i Kalmar län ansåg den starka folkökningen hufvudsakligen vara att tillskrifva baekstuguupplåtelserna och framhöll de sociala vådorna af den landsbygdens underklass, som genom dessa tillskapas. I sina femårsberättelser år 1843 yttrade sig k. bfhde i Gottlands10) och Värmlands11) län i samma riktning; ännu i sin femårsberättelse 1851—52 påpekade k. bfhde i Västernorrlands12) och Hallands13) län, hurusom folkökningen hufvudsakligen ägde rum inom de ifrågavarande samhällsklasserna och fördenskull måste ingifva allvarliga bekymmer för framtiden. Endast från k. bfhde i

') Don 16 april 1834. *» Don 20 dec. 1833. - ;i) Den Is jan 1833. — ♦) Fem-ärsber&ttelse den 20 dee. 1838. - '•) Dito ilen 31 dee. 183*. — Dito den 1 okt. 1839.

;) Dito den 31 mars 1838. »I Dito den 30 sept. 1839. ") Dito den 23dee. 1839

"1 Dito ilen 30 dee. 18(3. — ") Dito den 28 dee. 1813. — ") Dito ilen 3L okt 1851. — 131 Dito den 22 nov. 1852.

Östergötlands1) län föreligger àr 1856 ett pä de höga konjunkturerna under tiden dessförinnan byggdt uttalande om baekstugu folkets

gagnelighet för arbetsmarknaden.

« *

Af ofvanstående uttalanden har framgått, att den offentliga meningen i Sverige under 1820- 50-talen var synnerligen enstämmig i bedömandet af backstugasittare- och inhyseshjonklasserna oeh dessas sociala betydelse. Dessa kategorier af landsbygdens befolkning växte under trycket af folkökningen till allt större numerisk betydelse, parallellt med tillväxten af den besutna allmogen, af jordtorpare-klasscn och af den lagstadda tjänsteklassen. I olikhet med dessa senare folkklasser betecknade emellertid backstugusittare och inhyses-hjon en social nybildning, hvars tillväxt icke hade sin rot i ett ekonomiskt behof inom jordbruksnäringen, utan var en följd af vissa andra orsaker. De olika lämpligaste arbetssystemen inom jordbruket hafva under tidernas lopp växlat mellan systemen med drängar och pigor i husbondens kost, med statare, med stattorpare och med jord - torpare; men upplåtelsen af backstugor och intagandet af inhyses-hjon har i främsta rummet förorsakats af andra än med det lämpligaste arbetssystemet afhängiga synpunkter.

Det har framgått, att. backstugusittare- och inhysesfolket. under tidernas lopp rekryterats af tvä skilda slags folkelement. Dels hafva dessa människor varit gamla afskedade soldater, gammalt utarbetadt folk i allmänhet, afsigkomna och försupna bönder oeh torpare, gamla sjömän, lösa kvinnfolk o. s. v., sålunda i allmänhet pä deu yttersta gränsen af samhället lefvande och pa detta tärande personer. Dels hafva folkklasserna i fråga rekryterats af ungt, arbetsfört folk. som efter ingånget giftermål pä dylikt sätt slagit sig ned för sig själfva oeh som ofta kommit från lösdrifvàreklassen men än vanligare från den lagstadda tjänsteklassen.

Backstugorna hafva sålunda dels varit att betrakta såsom en form för fattigförsörjning, som spelat en historiskt betydelsefull roll vid sidan af den ordnade fattigvården. Det är tydligt och framhölls ofta i ofvan åberopade uttalanden, att den ordnade fattigvården omöjligen skulle hafva varit i stånd att taga hand om de tiotusentals fattige, hvilka i backstugor eller såsom inhyses belastat den svenska landsbygden. Backstugorna hafva ur denna synpunkt varit ett nödvändigt ondt, hvilket icke varit en orsak till fattigklassens tillväxt men en följd af denna.-) Äfven ur denna synpunkt hafva de väl i allmänhet fördömts, såsom utgörande värre nästen än fattig*

') Dito ilen 1 okt. 1S5G. — 8) Jfr ofvan Norrbottens titus kommitterades yttrande.

husen för elände oeh laster; men det. har dock icke saknats röster för den motsatta uppfattning, hvilken betecknat dem såsom den »både i fysiskt och moraliskt afseende minst betungande och mest välgörande fattigförsörjningsanstalt», som kan upptänkas1) samt framhållit fattigpersonalens utspridande på dylikt sätt såsom lämpligare än dess sammanpackning i fattighusen.

Väsentligt större social betydelse hafva emellertid backstugorna haft såsom tillflyktsorter för den andra ofvan angifna kategorien af människor. Af de flesta uttalanden ofvan har framgått, att den förnämsta grunden till deras uppkomst varit bosättningen af ungt folk, särskildt ur tjänsteklassen. Dessa bosättningar hafva från jordägarens sida tillåtits antingen på den grund, att ban genom »köp» eller förpantning på vissa år af någon liten jordplan velat åtkomma en mindre penningsumma; eller ock har han genom stuguupplätelsen beräknat tillgång vid behof pä extra arbetskraft. Den förra orsaken spelade under seklets tidigare hälft en betydande roll, emedan back-

stuguupplatelserna då för tiden i stora delar af riket skedde på dylikt sätt på längre tid. Sedermera torde den senare driffjädern hafva fått en större betydelse, allteftersom baekstnguupplåtelserna oftare skedde p;i obestämd tid, medan afsöndringarna på längre tid skedde i större öfverensstämmelse med jordafsöndringsförfattningarna och deras innehafvare differentierade sig till en kategori af lägenhets-innehafvare med från backstugusittarnes särskild social ställning.

Från tjänsteklassens sida föranleddes bosättningarna i främsta rummet af den allmänna sträfvan till eget hein, som alltid utmärkt den svenska allmogeklassen. 1 de fall, då denna sträfvan icke kunde realiseras genom öfvertagandet af ett hetnmansbruk eller ett jordtorp, låg backstugan närmast till hands såsom mål för densamma. Såsom en synnerligen viktig driffjäder till bosättningarna i dylika stugor angifves dessutom lusten att snarast möjligt undandraga sig lag-stadd tjänst med därmed åtföljande husbondevälde. Man torde alltså kunna antaga, att tjänstehjonsstadgorna samt de äldre författningarna om laga försvar starkt medverkat till de ifrågavarande folkklassernas tillväxt. Genom baekstuguinnehafvet ansågs nämligen i rättstolkningen en person äga laga försvar, äfven om detta icke torde hafva stått i öfverensstämmelse med författningarnas syfte. Back-stugusittaren, äfven om han förbundit sig till någon arbetsskyldig-het hos sin jordägare, står dock icke under dennes husbondevälde och disponerar fritt större delen af sin arbetskraft såsom daglönare i den omgifvande bygden. Denna själfständighet måste gifvetvis för drängar oeh pigor verka lockande.

Under det att den lagstadda tjänsteklassen äfven under dåliga år är försäkrad om sin utkomst, och jämväl den större jordtorparen

') Prosten Udden bergs ofvan citerade uttalande af den 22 aug. 1834.BACKSTüGU- OCH INIIYSESKLASSERN A.

i vUs mån är detta genom stödet af sitt jordbruk ocli till följd af jordägarens intresse att i knappa år i främsta rummet skatta sina jordtorpare arbete, så bar genom backstugorna tillskapats en af yttre, tillfälliga arbetsförtjänster nästan belt och hållet beroende folkklass. Detta var den hufvudfråga, hvarom diskussionerna under förra hälften af 1800-talet vredo sig. Backstugusittarne voro en af konjunkturerna inom landsbygdens näringar till sin utkomst beroende arbetsklass, hvilken dessutom genom sin jordbundenhet saknade den för industriarbetareklassen utmärkande rörelsefriheten. Back-stugusittaren var sålunda afhängig af arbetstillfällena i orten; och dessa, måste med Sveriges ringa industrialisering under förra hälften af förra århundradet hufvudsakligen sökas inom jordbruket. Det är då tydligt, såsom äfven ofta framhölls, att under dåliga är, då bönderna måste inskränka sin arbetspersonal och andra tillfällen till arbetsförtjänst jämväl uteblefvo, baekstugusittarnes ställning skulle blifva ytterst brydsam. Endast i rikets brukstrakter förefunnos under århundradets förra hälft rikare tillfällen till arbetsförtjänst; såsom ofvan framgått, ställde sig äfven länskommitterade i t. ex. Värmlands och Gäfleborgs län något gynnsammare mot baek-stugusittarna än kommitterade i det öfriga riket.

Att emellertid backstugufolkets uppkomst och tillväxt icke i wtort sedt har varit till fördel för jordbruksnäringen, får anses otvifvelaktigt. Då detsamma i främsta rummet rekryterades ur tjänsteklassen, har denna tillväxt inneburit en motsvarande minskning i den senares numerär. Stegringen under århundradet i den lagstadda tjänsteklassens löner har fördenskull varit en följd bland annat af backstugornas tillväxt; ett förhållande hvaröfver, såsom ofvan framgått, på sin tid ofta klagades. Historiskt sedt kan måhända denna verkan tillmätas mindre olägenhet; emellertid innebar det ökade användandet af backstngusittares arbetskraft ett ökadt förlitande pä oreglerad arbetsti!Igång med oreglerade arbetspriser. I lotta får tvifvelsutan anses såsom en tillbakagång frän de ordnade arbetssystemen med lagstadt tjänstefolk, statare eller jordtorpare med reglerad dagsverksskyldighet. 1 goda år ser sig baekstugu-sittaren i stånd att. oskäligt uppdrifva sina löneanspråk; i dåliga år far han sitta utan arbete. Detta hans starka beroende af konjunkturväxlingarna måste likaväl för arbetsgifvarna i orten som för back-stugusittaren själf innebära olägenhet.

Icke heller från andra ekonomiska synpunkter kunna backstugorna anses hafva varit till samhälleligt gagn. Väl

hafva de i så måtto befordrat nyodlingarna, att tusentals små jordlappar blifvit uppbrutna på stenbackar och skogssluttningar rundt om i riket. Men den ökning af potatiskulturen, som däraf varit en följd, har lcke haft annan produktiv betydelse än att uppehålla backstuga-74 EMrORATrONSUTR. BIL. XI. TORPARE-, BACKSTUGU- OCH INIIY8ESKLAS8BUNA.

folkets oftast usla tillvaro. Dä backstugorna utrifvits, hafva dessa smà jordlappar mestadels blifvit liggande värdelösa. I stället hafva backstugorna tvifvelsutan verkat tärande på hemmanens skog och betesmark uti en grad, som har öfverstigit deras betvdel.se för nyodlingarna; detta så mycket mer sora baekstugufolket med dess rekrytering af lösa och tjufaktiga folkelement ofta ieke haft mycken respekt för äganderätten utan ur denna synpunkt utgjort en fara för grannskapet.

Från vidsträcktare social synpunkt måste de ifrågavarande folkkategoriernas tillväxt bedömas än allvarligare. Backstugorna hafva inneburit en form för den tjänande klassens självständighetssträfvan. som i stort sedt får anses olycklig. Samtliga uttalanden frän århundradets förra hälft samstämma därutinnan, att förtidiga och förhastade giftermål utan ekonomisk grundval ledt till dessa upplåtelser; att en frihetssträfvan. som drifvit drängar och pigor till att afskudda sig tjänsteoket, ofta varit missriktad i så måtto, att de saknat såväl de ekonomiska som moraliska förutbetingelserna samt den nödiga arbetsskickligheten för att sätta eget bo, och att bosättningsbegäret ofta varit sa starkt, att baekstugufolket låtit förskrifva sig osäkra och olämpliga villkor af jordägarna. Det är vidare anmärkningsvärdt. med hvilken enstämmighet uttalandena under århundradets förra hälft framhålla de bristande fysiska och sedliga egenskaperna hos den folkklass, som genom denna frihetssträfvan tillskapades. Ehuru dylika uttalanden måste tagas med reservation, fa de dock anses hafva vitsord därutinnan, att backstugusittare-orh in hysesk lassorna i lättja, laster och bristande arbetsduglighet stått lägst inom den svenska allmogebefolkningen samt vida under den lagstadda tjänsteklassen och jordtorparna. Dessa folkkategorier hafva utgjort exempel pä verkningarna af en folkökning, för hvilken den moraliska ansvarskänslan o<ii de ekonomiska betingelserna felats.

Att under sådana förhållanden backstnguupplåtelserna måste hafva bidragil till pauperismens tillväxt i Sverige, särskildt under 1S20- 40-talen, synes otvifvelaktigt. Den ofvan anförda åsikt, att backstugnklassens tillväxt måste anses hafva varit en följd och icke en orsak till den ökade fattigdomen har tydligen afseende blott pä det gamla orkeslösa folk, hvilket såsom ena hufvudelomentet rekryterat backstuguklassen. De drängar och pigor åter, hvilka efter ingånget giftermål satt sig neder i backstugorna, hafva gifvit upphof till en folkmassa, ur hvilken rikets såväl fattiga som förkomna oeh brottsliga individer talrikare framgått än nr andra folkklasser pä landsbygden. De ofvan anförda uttalandena äfvensom hvad man i öfrigt har sig bekant om backstugnsittarnes fattigdom, tiggeri oeh moraliska beskaffenhet bekräfta denna uppfattning.BACKSTtTGU- OCH INHYSKSKLASSERNA.

Direkta upplysningar föreligga icke om backstuguklassens förhållanden på 18(>0-talet, då den i samband med landsbygdens allmänna affolkning begynte aftaga. Den situation, som karakteriseras af uttalandena från de tidigare årtiondena, får dock i hufvudsak anses hafva varit bestående ännu vid denna senare tid. Dels ändrar sig icke en hel folkklass' allmänna natur under loppet af ett par decennier, dels ändrade sig under årtiondena i fråga de ekonomiska villkor föga, hvarunder baekstugnfolket lefde. Industrialiseringen af den svenska landsbygden var ännu pä 1860-talet icke långt framskriden; i den mån detta skedde, kommo för öfrigt kvalificerade arbetare mera än backstugusittare ' betraktande. Dessa sistnämnda hafva, om undantag göres för socken handtverkare och dylika, öfvervägande utgjorts af i särskilda yrken olärdt folk. Bruks- och skogsrörelsens tillväxt i vissa rikets provinser äfvensom järnvägsbyggandet från århundradets midt torde visserligen hafva, lämnat ökade arbetstillfällen äfven för baekstugnfolket, men i större delen af riket voro dock såsom tillförene arbetsförhållandena inom jordbruket de för backstugusittarnas utkomst viktigaste. Dessutom bör erinras därom, att baekstugu-sittareklassens numerär samtidigt med de öfriga allmogeelementens hade nått sin kulmen på 1860-talet; äfven om åt en större del af de förres afkomlingar öfvergång bereddes till andra yrken genom 185(1-talets uppsvingsperiod, så kunde dock utkomstmöjligheterna för backstuguklassen i dess helhet hafva varit föga bättre på 1860-talet än under århundradena dessförinnan. De uppgifter, som tinnas om öfverflödet på arbetsmarknaden

inom jordbruket samt om de låga tjänstelönerna och den tryckta ekonomiska ställningen hos den obesutna landtbefolkningen på nämnda tid. bestyrka alla detta förhållande.

Utaf de af Emigrationsutredningen frän hushållningssällskapen, kronolänsmännen och kouimunalnämndsordförandena inhämtade upplysningar har framgått, att, den förnämsta orsaken till backstngu-sittareklassens starka aftagande i senare tid har varit de högre arbetsförtjänsterna i städer och industrisamhällen, men att jämväl den osäkra besittningsrätten till den med backstugorna förenade jordplanen samt de o t ref na förhållandena i allmänhet i backstuguhemmen bidragit därtill. Backstngusittarna draga, i den man de äro arbetsföra, sin arbetskraft alltmera från jordbruksnäringen till industrien, och dä de gamla backstugorna ofta äro ogynnsamt belägna tör arbete i industrisamhällena, så öfvergifvas de af sina innehafvare. Att husmännen i Skåne aftaga mindre hastigt i antal uppgifves just bero därpå, att deras gatuhus oftare ligga lägligt till tör arbete i närgränsande .samhällen. Backstugusittarne, som med nämnda förflyttning förlora detta namn och antaga namn af arbetare, skaffa sig väl ofta en mot backstugan svarande bostadslägenhet på sin nya verksamhetsort, men den kategori af (för öfrigt oftast för7fi EMIGRATIONSCTR. BIL. XI. TORPARK-, BAOKSTUGU- OCH INHYSESKLASSERN A.

alltid afsöndrade) lägenheter, som på sådant sätt uppväxer, måste betraktas såsom en från de gamla backstugorna skild social nybildning. Innehafvarne af dessa lägenheter gå förlorade för jordbruket och inkorporeras i indnstriarbetareklassen.

När sålunda de mera arbetsföra elementen af backstugusittaré-klassen öfvergå till industrien, sa måste de kvarvarande i än högre grad än tillförene utgöras af mindre arbetsföra folkelement. Af kronolänsmännens och kommunalnämndsordförandenas uttalanden har äfven framgått, särskildt frän Norrland, Värmland, Västergötland och Småland, att den ännu kvarvarande baekstugusittareklassen mestadels utgöres af gamla, orkeslösa eller föga arbetsföra personer; att den är till ringa eller ingen nytta för jordbruket; att den anses såsom ett obehag och är föremål för missnöje från jordägarnes sida, och från församlingarnas, hvilka frukta för fattigvårdens betungande; på några häll i Västergötland uppgifvas backstugorna t. o. m. af denna anledning blifva af kommunerna uppköpta och nedrifna. Endast från ett, fåtal orter, särskildt i Kalmar län. uppgifvas backstugorna vara till nytta för jordbruket; men äfven från flera af dem sägas inne-hafvarna vara »föga arbetsföra», och den uppgifna nyttan tyder sålunda blott pä en ytterligt knapp tillgäng på arbetskraft. Älfsborgs läns norra, Skaraborgs läns och Örebro läns hushållningssällskap uttala likaledes deri uppfattningen, att backstugusittarne mestadels äro personer med ovilja för arbete och med mycket små existensvillkor, eller ålderstigna och mindre arbetsföra personer; det förstnämnda hushållningssällskapet förklarar, att deras försvinnande pä denna grund för alla måste räknas såsom en fördel.

Man torde på grund af hvad här är framhållet kunna såsom sammanfattning säga, att baokstngusittare- och inhysesklassernas försvinnande icke kan betraktas såsom en egentlig samhällelig olägenhet. Väl kunna i vissa fall dessa folkelement under den nu Täflande synnerligt stora bristen pa arbetskraft i jordbruket vara till någon nytta för detta. Men denna arbetskraft är dock i de flesta fall mindervärdig. Någon päräknelig källa till arbetskraft för jordbruket i framtiden kunna backstugorna minst af allt vara. Deras eventuella fördelar öfvervägas af de flerfaldiga ofvan påpekade olägenheter, som åtfölja dem.

Backstugornas försvinnande får därför anses vara en historiskt naturlig företeelse, gentemot hvilken det icke är anledning att ingripa hämmande. I den mån rikets växande industrialisering kräfver fortsatt rekrytering af arbetskraft från landsbygden, sker denna rekrytering med minsta olägenhet för jordbruket från dessa folkklasser. Utvandringen till utrikes ort åter måste visserligen ansesBACKSTUGU- OCII INIIYSESKLASSERNA.

77

skada riket, äfven i den mån den får bidrag af de här omkandlade folkklasserna, emedan det i regel är dessas yngre och arbetskrafti-gare element, hvilka på sådant sätt gä riket förlustiga. Icke heller på den grund kunna emellertid särskilda statsåtgärder för backstugornas bibehållande motiveras.G80 EMIGRATIOXSUTR. BIL. XI. TORPARE-, BACKSTl'GU- OCII IX UTSES KLASSERNA.

IV.

Orsakerna till jonit o rpareklassens tillväxt under perioden 1760 18<>0. Yäxlingarna i användandet uf dt» olika arbetssystemen inom jordbruket. Orsakerna till jordtorpareklasseus aftagande 1S(K) närvarande tid.

a) Jordtorpsystemets uppkomst och företräden framför systemet med tjänstehjon i kosten samt backstugusystemet.

Bland mångfalden af jordupplåtelser på hemmanens ägor skall här tagas i betraktande de egentliga dagsverkstorpen eller jord-torpett, hvilkas brukare erlägga veckodagsverken till hufvudgården samt i regel sitta på laga uppsägning. Såsom framhållits, här mellan sådana större torp å ena sidan samt småtorp och backstugor å den andra icke bestått någon bestämd gräns, vare sig i afseende a arealen, afgälden eller besittningsvillkorcn. Icke desto mindre hafva de egentliga dagsverkstorparna bildaten kategori afnyttjande-rättsinnehafvare, som ur såväl agronomisk som social synpunkt måste bedömas annorlunda än småtorparna och backstugusittarna.

Uppkomsten af dagsverkstor]) pä enskilda ägor daterar sig, som framhållits, i hufvudsak frän det 18:de århundradet. De synpunkter äro redan antydda1), som dikterade frihetstidens politik i afseende å jord torpen. Det är tydligt, att det äldre arbetssystemet med drängar oeh pigor i husbondens kost icke ensamt kunde blifva tillfyllest, då med tiden tillfällena till intagor på allmänningar oeh ödemarker aftogo och möjligheter till självständiga bosättningar måste på annat sätt beredas tjänsteklassen. Torpsystemet uppstod såsom arbetssystem under trycket af frihetstidens starka folkökning och växande självständighetskraf hos tjänsteklassen. Da därjämte pa hemmanens utmärker ouppodlade vidder och nödigt virke ofta voro tillgängliga, lågo förutsättningarna för torpinstitutionens utveckling gynnsamma. Uti det på de större krono- och frälseposses-sionerna bestående arbetssystemet med dagsverksprestationer af landboar hade torpsystemet dessutom sin historiska anknytning.

') Se kap. I sid. 13.TORPA REK LASSEN.

Det är äfven framhållet, huru torpinstitutionen under tidsperioden 1750—1860 lick en stor utbredning i riket. Väl voro egentliga jordtorp färre till antalet på bondhemmanen i slättbygderna, men i skogsbygderna äfvensom på ståndspersoners större egendomar hade torpinstitutionen på 1820—30-talen fått allmän utbredning såsom arbetssystem vid sidan af det äldre systemet med tjänstehjon i kosten.

För den dåtida jordpolitiken tedde sig äfven jord torpsystem et såsom förmånligt, såväl ur ekonomisk som social synpunkt. Det innebär en kraftig faktor för nyodlingarnas befrämjande. 1 motsats mot köpen och förpantningarna på längre tid samt alla jordupplåtelser med större tillträdessumma och ringa årlig afgäld innebär upplåtelsen af ett torp mot veckodagsverken intet försvagande af starn-liemmanet1); åtminstone såframt dettas åkerjord icke behöfver tagas i anspråk för upplåtelsen samt hemmanets skogstillgångar tåla anläggningen. Jordägaren, som under arbetssystemet med drängar och pigor i kosten nödgas bela aret om föda en arbetsstyrka, för hvilken han endast vissa tider på året har fullt behof, kan vid torpsystemet reglera arbetstillgangen närmare efter behofvet. Han äger dessutom fördelen att ständigt kunna räkna på denna arbe.tstilIgång in natura och göres därigenom mindre beroende af de fluktuerande tjänstehjons-lönerna, hvilka dessutom, då de utgå i penningar, stiga i goda, år. när spannmålens värde står lågt.2). På grund af det närmare beroende, hvari stamhemmanets styrka står till dagsverkstorpets fortvaro, har jordägaren större anledning än vid andra jordupplåtelser att förebygga torparens obestånd; i dåliga ar, då ban måste minska sin arbetspersonal, söker han i främsta rummet bereda sina jord torpare arbetstillfälle på gården3).

Ur social synpunkt åter ansågs jordtorpsystemet innebära den lyckligaste formen för den tjänande klassens bosättning under eget tak, i den mån själfägande bruk icke kunde beredas densamma. I detta fall tog nämligen tjänsteklassens självständighetssträfvan tvä riktningar: öfvertagandct antingen af ett jord torp med reglerad arbetsskyldighet eller af en lägenhet eller backstuga utan afsevärd årlig arbetsskyldighet. Det senare har emellertid, såsom framhållits, fört till uppkomsten af en samhällsklass, hvilken ur social synpunkt varit en olägenhet för riket. Jord torparna med reglerad dagsverksskyldighet däremot hafva bildat en i fysiskt, tnora-

') Denna synpunkt framhölls särskildt nnder den |d grund af kungl. eirkulSrhref-,."eu 20 »kt. 1833 verkställda, rlksenquëten i jorddclningsfrågan. Se lftnskommitteradcs 1 Västmanlands, Örebro, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs lan yttranden, daterade såsom framgår af noterna sid. lif)—(it). Jfr dessutom k. bfhdes i Gäfleborgs län berättelse den 24 dee. 1822.

") Jfr k. bfhdes i Älfsborgs län berättelse den 1 sept. 1828 och dess följande

eniärsberättelser.

En under hushållningssällskapens diskussioner ofta framhållen svnpuukt. Se e 1 noterna sid. SI citerade ställena.80 EMIQRATIÖKSUTK. BIT,. XI. TORPARE-, BACKSTUOU- OCH INHYSESKLASSERNA.

liskt och ekonomiskt afseende högre stående samhällsklass än back-stugnfolket. Till detta förhållande har dels medverkat, att jordägaren vanligen utvalt sina jordtorpare ur de bästa elementen bland sina tjänare eller bland allmogen i bygden, under det att backstugu-folket rekryterats pä ett inera okontrollerad! sätt. Dessutom har den säkrare ekonomiska existens, som jordtorparna med sina i viss grad försäkrade arbetstillfällen ägt framför backstugusittarna. bidragit till att hos de förra alstra en mindre proletärisk ställning. Äfven det större beroende och patriarkaliska husbondevälde, hvarunder jordtorparna lefvat, har, 0111 detsamma ock i talrika, fall missbrukats från jordägarnes sida, dock i stort sedt hos jordtorpareklassen grundlagt vissa goda karaktärsegenskaper som backstugafolket saknat. Hvad här är sagdt om förhållandet mellan dessa båda klasser gäller äfven i viss grad om förhållandet mellan jordtorparna och den lösa tjänstoklassen, hvilken, underkastad ständiga flyttningar frän en husbonde till en annan, utvecklat sig i allt mindre beroende af husbondcväldet.

Ur dessa såväl ekonomiska som sociala synpunkter bedömdes jordtorpinstitutionen under tiden intill 1860-talet odeladt gynnsamt af den samhälleliga opinionen. K. bfhde i (dika län påpekade ofta jordtorpens gagnelighet för riket i motsats mot de små torpen och backstugorna1). Därvid framhölls äfven tör[) ark lassens större sedlighet, nykterhet och hyfsning framför den öfriga i jordbruket arbetande personalen8). Torpareklassen betraktades såsom en »bättre medborgar klass» än tjänstebjonklassen3). Samma uppfattning som länsstyrelserna uttalade äfven hushållningssällskapen ofta under sina öfverläggningar4). Under de pä 1830-talet föranstaltade enquéterna i jorddelnings- och fattigvårdsfrågorna, vid hvilka de i föregående kapitel refererade ogynnsamma uppfattningarna om småtorpare- och backstuguklassen gjordes gällande, ställde sig myndigheter oeh personer af alla stånd mycket gynnsamt mot dagsverkstorpen5). Man framhöll torpsystemets anförda fördelar såsom arbetssystem; dessutom gjordes allmänt gällande, att jordtorpareklassens tillväxt icke i likhet med småtorpare- och backstuguk lassens innebar faror för panperismens tillväxt, emedan jordtorpens antal regleras efter jordägarens behof af arbetstillgång6), den sistnämndes intresse är fästadt vid hans torpares välmåga och jordtorparen jämväl genom sin större

':> Jfr k. bfhde i Älfsborgs liin deu 1 sept. 1828; i Örobro län den 10 okt. 1828: i Kristianstads län den 1) ang. 1828: i Stockholms län deri 25 sept. 18,'1'J

') K. bfhde i Örebro läit 1. c.

s) K. bfhde i Stockholms län 1. c.

4) Se de nedan i noterna i sid. 83 citerade ställena.

6| Se särskildt länskommittcrades uttalanden i Stockholms. Västmanlands, Örebro, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs. Kalmar, Göteborgs och Itohus län; reservationerna till Upsala och Hallands länskommittcrades uttalanden samt kronofogdarnas yttranden i Aska, Kinda och Ydre samt Göstrings och Vifolka fögderier af Östergötlands län.

°) Jfr särskildt k. bfhdes yttrande i Stockholms liin den ti april 1858 samt. i Gottlands län deu 12 november 1857.TORPARKRLASSKN.

jordlott och i»;i grund af arbetstillfällena på hufvudgården har en ekonomiskt säkrare ställning. Ännu uti de i och för kungl, förordningen den 12 nov. 1858 om hemmansklyfning och jordafsöndring afgifna utlåtanden uttalades endast gynnsamma uppfattningar om jordtorpens tillväxt.

Jordtorpsystemets toreträden framför systemet med drängar och pigor i kosten blefvo gifvetvis än större, allteftersom den lösa tjänsteklassens större knapphet och stegrade lefnadsanspråk tilltogo. Redan under perioden 1750—1850 hade, enligt talrika uttalanden, stora karaktärsförändringar gjort sig gällande hos tjänsteklassen i afseende å växande lättja och obeständighet samt ökade anspråk. Dessa förändringar hafva som bekant sedermera ytterligare tilltagit och medverkat till den nutida bortüyttningen från landsbygden, den mindervärdiga arbetstillgängen och den permanenta krisen pä landtbrukets arbetsmarknad. Orsakerna till dessa psykologiska förändringar inom tjänsteklassen falla i öfrigt utom detta sammanhang. De hafva emellertid under det 19:de århundradet bidragit såväl till jordtorpsystemets tillväxt som till uppkomsten af den särskilda arbetsklass, som benämnes stattorpare och stature.

b) Statare- och stattorpsystemets uppkomst och utveckling.

I slutet af det Isale århundradet funnos knappast några statare i riket. Drängar och pigor förblefvo, sä länge de hade årstjänst, ogifta; vid giftermåls ingående bereddes dem, om inga andra utvägar funnos, möjlighet att genom ett torps eller en backstugas öfvertagande sätta eget bo. Då emellertid dessa möjligheter icke med tiden kunde hålla jämna steg med folktillväxten och tjänstefolkets kraf på tidigare äktenskap och på självständighet blefvo allt starkare, måste med historisk nödvändighet ett nytt arbetssystem inom landtbruket utbilda sig. Att hålla gifta tjänstefamiljer under eget tak och vid eget bord kan en husbonde lika litet finna tillfredsställande som det stämmer öfverens med tjänstefolkets önskningar. Lösningen måste då ligga i en arbetsform, där tjänstehjonet, som vill gifta sig, förflyttas utom husbondens tak, antingen till ett stattorp eller till en statarebvggnad, gemensam för flera tjänstefamiljer. 1 det ena som andra fallet hur stattorparen eller stataren icke att erlägga annan ersättning till jordägaren än att han med samma skyldighet som tjänstehjon måste gå denne tillhanda med dagsverken, så ofta sådana påfordras, mot en för året bestämd daglön i persedlar eller penningar ('ller i bådadera. Stataren och äfven stattorparen har sålunda städse stått under tjänstehjonsstadgan; de senares rättsliga ställning har emellertid under tidernas lopp varit föremål för viss oklarhet1).

') Jfr kap. I sid. 20.

Möjligen redan i slntet af det 18:de, men i allt fall i början af det 19:de århundradet började detta statsystem utbilda sig på större jord possessioner i riket. Den första upprinnelsen till detsamma var den ofvannämnda nödvändigheten att finna form för ett arbetsaftal med en gift dräng, för hvilken intet torp stod till buds. Däremot uppstod statsystemet icke från början genom indragning af jordtorp; denna företeelse begynte, såsom nedan skall påpekas, först senare.

Först i 1825 års folkräkning1) redovisas för gtattorpare i en särskild kolumn. Deras antal i riket utgjorde detta år 0,239, hvilken siffra under de efterföljande femårsperioderna steg till resp. 10,398, 12,091, 14,154, 15.009, 17,026 och 18,706, så att den ar 1855 utgjorde detta sistnämnda belopp. Hustrurnas antal var ar 1845 14,490 och år 1850 15,690, så att män och hustrur tillsammans vid dessa tidpunkter utgjorde ett antal af 30,105, resp. 32,725. Några uppgifter om barnens antal saknas före 1870; utgås emellertid från proportionen detta år mellan hufvudpersoner och folkklassens samfällda summa (inklusive familjemedlemmar och biträden), skulle statareklassen år 1825 hafva utgjort bortåt 40 tusen personer och år 1855 öfver 75 tusen.

Betraktas de olika länen inom riket, så synes att stattorparna under bela perioden 1825- 1855 förnämligast funnos i Östergötlands, Upsala, Stockholms, Västmanlands och Södermanlands län, d. v. s. i Östergötland och Mälardalen. Under tidsskedets förlopp ökades emellertid deras antal hastigt i Malmöhus län samt äfven i Örebro och Kalmar län. Statsystemets utbredning i riket skedde sålunda hufvudsakligast pa slättbygderna i södra och östra Sverige.

Det är antagligt, att uti yrkesräkningarna 1825—1855 rubriken stattorpare omfattade jämväl statare, som bo i för tlera statarefa-miljer gemensamma kaserner (språkbruket på nämnda tid gjorde nämligen föga skillnad härutinnan). I folkräkningarna 1870—1900 äro emellertid med stattorpare sammanförda statdrängar i öfrigt, samt lösa daglönare i allmänhet, hvilka icke hafva årstjänst hos husbondefolket. Af detta skäl springer siffran för hufvudpersonerna år 1870 upp till 31,218, hvilken siffra tydligen icke kan sättas i jämförelse med siffran för är 1855. Med familjemedlemmar och biträden utgjorde emellertid den nämnda folkklassen ar 1870 127,685 personer, hvilken siffra, eftersom daglönarna i regel sakna familjer, med något större -skäl kan jämföras med de 75 tusen år 1855. Ar 1880 hade hufvud personernas antal stigit till 34,131 och folkklassens i dess helhet till 142,920. År 1890 utfördes folkräkningen på ett sätt, som omöjliggör jämförelse. Ar 1900 inskränktes emellertid, såsom under tiden före 1870, de med stattorparna sammanräknade personerna till statare, statdrängar och gifta drängar, så att siffrorna detta år

') Sc tabellen I, sid. 40—44.TOIIPAKEKLASSES.

äro direkt jämförliga med siffrorna 1825—1855. Hufvudpersonernas antal var nil 33,351; med familjemedlemmar oeh biträden utgjorde statareklassen 146,374 personer. De på statare är 1900 rikaste länen voro Södermanlands, Östergötlands, Malmöhus, Stockholms, Upsala och Västmanlands län, d. v. s. desamma som under århundradet i dess helhet.

Af denna öfversikt framgår, att. stattorpare- oeh statareklassen under bela århundradet varit i tillväxt, och att den äfven under landsbygdens nuvarande allmänna affolkning icke, åtminstone i statistiskt påvisbar grad, aftagit.

c) Växlingarna i användandet af jordtorpare- och stataresystemen.

Att stataresystemet icke från början uppstod därigenom, att jordtorpare. frivilligt eller nödtvånget öfvergingo till att, blifva statare, framgår däraf, att den sistnämnda företeelsen lorst framträdde pä 1820—30-talen. Dessförinnan hade väl på en del orter i rikets slättbygder en koncentration af brukningsdelar framträdt, men i sä måtto, att landbönderna afhystes och landbohemmanen inlades i sambruk med säterierna. Afhyisningen på de stora egendomarna äfven af jordtorpaxna följde något senare i tiden såsom en utveckling al' af dessa tendenser.

Ar 1828 fästade k. bfhde i Örebro län1) uppmärksamheten pä det tilltagande bruket att afhysa landbönderna och de sociala olägenheterna häraf. Ar 1833 framhöllo k. bfhde i Stockholms2) och Västmanlands3) län samma företeelse samt påpekade det tilltagande bruket att afhysa jordtorpen och öfvergå till stataresystemet. Från k. bfhdes i Stockholms län sida var denna fråga under de efterföljande decennierna ofta föremål för uppmärksamhet. Detsamma var från 1839 fallet med k. bfhde i Södermanlands län1). År 1839 fästade k. bfhde i Kristianstads län8) likaledes uppmärksamheten på företeelsens ekonomiska och sociala innebörd. Jordtorpens indragning var jämväl föremål för länskommitterades i Stockholms län uttalande år 1839*), lör hushållningssällskapens i Södermanlands7), Stockholms8), Upsala9), Västmanlands10) och Kalmar11) län öfverläggningar vid midten af

') Femiiraberättelse den 10 okt. 183».

*) Dito den 25 nov. 1838.

") Dito 1833 (odaterad}.

4> Dito den 14 dee. 1839; den 0 juli 1844; den 30 sept. 1849 oeh den 80 sept. 1856.

") Dito den 28 nov. 1839.

Vttrnnde don 4 mars 1834 p& grund af kungl, brefvet den 26 okt 1838.

7) Handlingar lör &r 181» sid. 107—111 och 146—160.

8) Handlingar för fcr 1852 sid. 119 122.

') Handlingar för ir 1850 sid 112—131.

,0l Handlingar för år 1851 sid. 197—207; för &r 1852 sid. 6—19; lör är 1853 sid. 100-131.

") Handlingar (kvartalstidskrift) 1855 sid. 26.84 EMIGRATIONSCTR. BIL. XI. TORPARK-, BAOKSTüGU- OCH INIIYSESKLASSERNA.

århundradet.; för k. bfhdes i Östergötlands län uttalande år 1857') äfvensom för en allmän diskussion på samma tid i pressen och annorstädes. Det af statistiken ådagalagda förhållandet3), att jordtorpens indragning redan före I860 hade begynt i vissa af rikets storbruksbygder. bekräftas sålunda på annat sätt.

Statarcsystemet utvecklade sig alltså redan under förra hälften af 1800-talet till ett arbetssystem af betydelse för det större jordbruket, vid sidan af systemet med tjänstehjon i kosten samt jordtorp-systemet. Dels skedde, såsom påpekats, denna statareklassens rekrytering ur dräng- oeh pigklassen, dels skedde den ur jordtorpareklas-sen till följd af jordtorpens indragning. Det förra är ett förhållande, hvilket föga kan uppfordra till statsmakternas eftertanke, eftersom drängars och pigors öfvergång till statfolk icke innebär bildandet af en ny arbetsklass utan endast en ny, af deras giftermål betingad aflöningsform. I föreliggande sammanhang kommer den frågan för öfrigt icke i betraktande. Jordtorpareklassens uudergräfvande äter genom jordtorparnes frivilliga eller tvungna öfvergång till statfolk eller lösa arbetare var en företeelse, hvilken redan vid dess första framträdande var föremal för allmän uppmärksamhet. Då denna företeelse töre år 1860 var hufvudanledningen till jordtorpens förminskande, och den äfven efter år 1860 varit en af anledningarna därtill, bör den icke i detta sammanhang förbigås.

Jordtorpsystemets ersättning med stataresvstemet måste bedömas ur två synpunkter, den ekonomiska och den sociala. Orsakerna till öfvergången hafva varit rent ekonomiska. 1 någon mån voro de redan under förra hälften af århundradet att söka i torparnas frivilliga lämnande af torpen, på grund af obenägenhet att bruka andras jord3) under ofta för hårda villkor4), i förening ined lockelserna af högre löner såsom statare eller lösa arbetare8), icke sällan måste torparna vräkas af jordägarna pä grund af oförvållad eller förvållad oförmåga att fullgöra sina prestationer"). Det vanligaste förhållandet var dock på ifrågavarande tid, att torparen emot egen åstundan uppsades samt torpet afhystes och indrogs under hufvudgärden.

Skälen för jordägarna till sistnämnda åtgärd voro i hufvudsak följande7). Perioden 181" 1860 sammanföll med en teknisk omdaningstid i jordbruket, samrnanhägande med skiftes verkets starka fortskridande samt det extensiva sädesbrukets uppsving. Den naturliga ängen fick i stor utsträckning vika för åker med insådda vallar, och

1 Yttrande don 5 dec, 18IY7 i och för kungl förordningen den l"<ä november 1858.

Kap. II sid. 56.

3) K. bfhde i Örebro liin den 10 okt. 182S

') Dito i Östergötlands län den 1 sept 1849.

5) Dito i Örebro län 1. c.

«) Dito i Hallands län den 16 sept. 18JÄ

:) Det här nedan följande utgör en sammanfattning af de i ofvan citerade källor innehållna uttalanden och upplysningar.TOKPARK K L ASSEN.

en betydande spannmålsproduktion vidtog, stimulerad af stigande spannmålsj)riser och okade afsättningsmöjligheter. Goda förtjänster och än större förhoppningar om sådana knötos vid den extensiva sädes-produktionen, för hvilken, som bekant, storbruket äger företräden framför de mindre jordbruken. En tendens till brukningsdelarnas vidgande samt öfvergång till själfbrukningssystem gjorde sig allmänt gällande. De större jordpossessionaterna indrogo landbohemmanen och torpen till hnfvudgårdon, ledda af åstundan att se dessas jord i egen hand afkasta mera än hvad som var möjligt i landböndernas och torparnes, hvilka gifvetvis ofta voro

oförmögna eller ovilliga, att sköta sin jord på ett med de nya åsikterna öfverensstämmande sätt. Sedan skiftet öfvergått byarna och hemmanen, lågo jordtorpen ofta enklave-rade af dc förras aker och äng, i hvilket fall de voro till hinder för ett rationellt bruk. Ett större behof hos jordägarna att hafva arbetarna i sin hand», att kunna disponera sin arbetsstyrka efter behag och lämplighet, gjorde torpen obekväma. Slutligen föranledde de stigande konjunkturerna och den växande jordspekulationen en tendens hos jordägarne att hafva äfven jorden i egen hand, i synnerhet dä de umgingos med tankar att utarrendera den eller sälja den, i hvilka fall bestående torpkontrakt kunde vara olägliga.

Gentemot dessa synpunkter gjordes från flera håll torpsystemets ekonomiska företräden fortfarande gällande. Det framhölls, att åtminstone när torpjorden icke ligger i sammanhang med bufvudgår-dens åker och äng, så är torpets indragning icke påkallad. Jord-torparen, som för en längre tid är fästad vid gården, kan göra bättre arbete än den lösa arbetaren eller stataren. Dessutom framhölls torpsystemet» redan antydda företräden framför andra arbetssystem: jordägaren är icke nödsakad att hela året om föda en arbetsstyrka, för hvilken han blott på vissa tider har fullt behof; han är försäkrad oin arbetstilIgång, som ej beror af de växlande kon jun kt u re rna.

De hufvudsakligaste betänkligheterna mot torpsystemets ersättande med stataresystemet vore emellertid af social art. Äfven de som erkände stataresystemets ekonomiska företräden i vissa fall såsom arbetssystem lram höll o ofta, att jordtorpareklassens öfvergång till st at are k lass innebär dess nedsjunkande till en socialt lägre samhällsklass. Redan år 1828 framhöll k. bfhde i Örebro län1), huru antalet Stattorpare eller statkarlar och flera dylika personer ar ifrån [-ar]till-tagit-] {+ar]till- tagit+} samt huru denna arbetsklass utmärker sig för mindre omtanke och arbetshåg än jordtorparne. Är 1833 uttalade k. bfhde i Stockholms 'än2) farhågor för fattigdomens tillväxt genom statareklassens ökning. Hjonelagen inom denna framhöllos vara till föga båtnad, sa

'1 Feniilrsbcriittclse den 10 okt. 1828.

2) Dito den 25 nov. 18.-53.86 EMIGRATIONSUTR. BIL. XI. TORPA RE-, BACKSTUGD- OCII INHYSESKLASSERNA.

för dem själfva som för populationen; barn saknas sällan i dessa familjer, men föräldrarnas fattigdom och sorglöshet för deras vård oeh uppfostran förorsaka, att de till större delen i spädare är dö eller komma fattigförsörjttingarna till last. Ar 1839 yttrade sig samma k. bflide1) än starkare härom: statfolket, som bo och hushålla för sig själfva och vanligen äro gifta, sakna den för tjänstehjonen så nyttiga tillsynen af husbondefolket, och under sken af frihet tryckas de oftast af bekymmer för sin utkomst, då stugan blifvit full af barn.

— Samma år framhöll k. bfhde i Södermanlands län2), att öfvergång till stataresystem i hög grad verkar till fattigdomens ökande.

— K. bfhde i Östergötlands län8) yttrade sig likaledes om de sociala ölägenheterna däraf: stattorparen äger sällan hopp att se sin flit och omtanka bereda honom bättre villkor på äldre dagar, hvaremot den förutseende husbondens jordtorpare äga en visshet därom, som hvarje godt år bekräftar. Hopplöshet gör modlöshet och benägenhet att dränka bekymren i glaset; däraf härleder sig sedan fattigdomen. — K. bfhde i Kristianstads län1) utvecklade samma år i ett längre uttalande samma uppfattning.

Som synes, var det hufvudsakligen i Mälareprovinserna, Östergötland och Skåne, hvarest stataresystemets sociala olägenheter först väckte uppmärksamhet. Under 1840—50-talen fortsatte dessa uttalanden. Ar 1844 upprepade k. bfhde. i Södermanlands län8) sina föregående uttalanden. K. bfhde i Östergötlands län") framhöll, att de kommuner äro svårast betungade, där vid stora egendomar någon myckenhet statfolk indragits och därefter lämnats åt fattigvården. De största kostnaderna vid fattigförsörjningen orsakas af barn och af förskjutne statfolks hushåll. — Ar 1848 diskuterade Södermanlands läns hushållningssällskap7) statarefrägan och uttalade sig för åtgärder till förbättrande af statfolkets ställning. — Aret därpå fästade k. bfhde i samma län") ånyo uppmärksamhet på frågan. Ären 1850—53 var densamma föremål för öfverläggningar inom Stockholms, Upsala och Västmanlands läns hushållningssällskap0) samt för uttalande af k. bfhde i Stockholms län10). T de flesta fall vid dessa tillfällen voro uttalandena till förmän för jordtorpsvste-met, såsom varande ur social synpunkt

förmånligare än stataresyste-met. Ur ekonomisk synpunkt åter gjorde sig de motsatta åsikter

'i Fémårsberilttelsc Hen 25 sept. 1839. ») Dito dou 14 dec. 1839.

Dito den <S jan. 1830 4) Dito den 28 nov. 1839. ') Dito den 6 jnli 184-1 ") Dito den 21 juni 1844. 71 Se not 7 sid.' 83. s) Femärsbcrättelse deri 30 sept. 1849. ") Se de i noterna å sid. 83 omnämnda ställena ,0) Femàrsbcrättelsc den 28 febr. 1852.

gällande, som ofvan antydts. — Åren 1855—56 fästade ånyo k. bfhde i Södermanlands län1) samt hushållningssällskapet i Kalmar län2) uppmärksamheten på den med statareklassens tillväxt förbundna ökade fattigdomen.

Det förefanns alltså redan under tiden före 1860-talet en opinion emot jordtorpsystemets öfvergifvande för stataresystemet. Som synes, byggde emelleptid denna hufvudsakligast på sociala motiv. Öfvergången ansågs medföra de samhälleliga faror, hvilka städse brukat förbindas med den lösa befolkningens tillväxt. Under tidsperioden i fråga, då folkökningen och den växande pauperismen voro föremål för allmän uppmärksamhet, måste gifvetvis äfven den sociala nybildning, som statareklassen innebar, väcka farhågor. Sådana farhågor voro visserligen i första hand riktade pa den obesutna men jord bundna arbetsbefolkningens (backstugnsittare- och smätorpareklassens) tillväxt. Statareklassens ökning åter innebar en ökning af den obesutna men rörliga arbetsklassen, hvars hufvudmassa emellertid utgjordes af tjänsteklassen i husbondens kost. Att statareklassen mera än den senare ansågs bidraga till fattigdomens förökande berodde gifvetvis på att statarne i regel voro gifta och med sina talrika barnskaror drefvos närmare existensgränsen.

Det förnämsta skälet för den åskådning, som i jordtorparnes öfvergång till slatare säg en fara för pauperism, var det förhällande, att statarne sakna stödet i sin ekonomi af en jordtorfva till eget brukande. Den lilla jordplan, som brukar medfölja stattorpet eller tilldelas statarekasernens familjer, är gifvetvis otillräcklig för sådant ändamål. Emellertid gjordes frän motsatt synpunkt gällande, att. stataren såsom ägande en såväl i goda som i dåliga ar utgående bestämd stat är mindre beroende af konjunkturer och missväxter än jordtorparen, hvilken delar missväxtens olyckor med jordägaren. Att jord torparens ekonomiska ställning i regel är mera försäkrad än statarens förnekades fördenskull från dessa häll, och de talrika fallen af pä obestånd komna jordtorpare framhöllos såsom bevis därför. Äfven tyder det förhållande, att jordtorparne frivilligt öfvergingo till stattjänst, på riktigheten häraf. — Tydligt är, att besittningen af en jordtorfva icke i och för sig innebär en större ekonomisk säkerhet; denna afhänger jämväl af torpets storlek, torpvillkorens beskaffenhet, och framför allt af torparens personliga egenskaper. Något allmänt omdöme om jordtorparens eller statarens säkrare ekonomiska existens kan fördenskull gifvetvis icke fällas. Man torde blott kunna säga, att den senare är mera försäkrad än den förra mot plötsligt obestånd, men lefver under en permanent mera tryckt ekonomi.

11 Fcniirslicrftttolso den 30 sept. 1850.

2) Se det i not 11 sid. 83 citerade ställe.

Jordtorparnes öfvergång till statare måste emellertid under alla omständigheter betraktas såsoui ett nedstigande till en lägre samhällsklass. I detta afseende hafva knappast (dika meningar gjort sig gällande. Under en förutseende busbonde äger jordtorparen, öfven om hans ställning på flere sätt är otrygg, dock utsikt att kvarblifva vid torpet. Stataren däremot saknar i de flesta fall utsikten att med tiden komma under eget tak. Denna hopplöshet har tvifvelsutan af statareklassen gjort en arbetsklass som i afseende å arbetsduglighet och sedliga egenskaper stått lägre än jordtorparne. Bortsedt från de i strängaste mening ekonomiska förhållandena, hvarom ofvan är nämndt, bar statareklassen äfven lefvat under hygieniskt och moraliskt ogynnsammare förhållanden än jordtorpareklassen.

Vid afvägande af synpunkterna för och emot torde de sociala betänkligheterna mot statare klassens tillväxt böra tillerkännas vitsord. En missriktad filantropisk åskådning har emellertid därafför ledts att i alla afseenden bryta

stafven öfver stataresystemet och öfver de motiv från jordägarnes sida, som bidragit till dess utveckling1). Däremot bör i första rummet anföras, att stataresystemets uppkomst varit en historisk nödvändighet. Anläggande af dagsverkstorp är, äfven om viljan därtill finnes, icke möjligt mer än till en viss gräns, om icke stamhemmanens åker skall inkräktas; äfven resa brist på virke och för höga underhållskostnader for torpet ofta ekonomiska hinder däremot. Jordtorpinstitutionens utveckling kan fördenskull icke hafva varit obegränsad; det får antagas, att den starka torptillväxten 1750—1860 fört torpanläggning-arna i Sverige rätt nära denna gräns. Det ytterligare arbetsbehof, som förefuunits för jordbruket, liar icke kunnat täckas enbart genom systemet med tjänstehjon i kosten, på grund af drängars och pigors kraf på giftermål och bosättning. Stataresystemet har dä framdrifvits af oundvikliga ekonomiska förhållanden och folkpsykologiska faktorer.

I andra rummet bör anföras, att indragningen af jord torpen och öfvergången till stataresystemet äfven i viss mån varit en naturlig historisk företeelse. Som framhållits, utvecklade sig jordbruket under tidsskedet i fråga i riktning af extensiv sädesodling. Orsakerna därtill voro allmänna prisförhållanden och historiska lagar, efter hvilka jordbruket under denna tid måste anpassa sig för att gifva största möjliga afkastning. Jordtorpens utläggande var endast c» sida af denna anpassning. Det står utom tvifvel, att denna företeelse bidragit till sädesodlingens framsteg i Sverige under perioden 1810- 70, till den export som då ägde rum och till den ökade nationalvinsten.

II Jfr Värmdö hushållningägillcs i Stockholms län uttalande om stattorparcsystcmet den 2 januari 1851.TORl'AREKLASSEN.

Oui emellertid äfven detta varit fallet, sa blef dock jordtorpens indragning ofta ett mode1) mera än en eftertänkt åtgärd, ocli talrika torpindragningar torde nog hafva ägt rum, hvilka icke i längden blefvo fördelaktiga för jordägarne. I den mån så var förhållandet, få äfven de sociala betänkligheterna mot dylika åtgärder tillerkännas Okad betydelse.

d) Jordtorpareklassens aftagande under tiden efter 1860-talet.

Hvad här ofvan under c) är anfördt har närmast afseende å tiden före 1800—7U-talen, dä den allmänna affolkningen från landsbygden tog sin begynnelse. Det äger dock tillämplighet äfven på tiden därefter, i den man jordtorpens afhysande föran ledt.s af öfvergången till stataresystemet. Emellertid framträdde under tiden frän 1860—70-talen alltmera liva faktorer, hvilka hafva gjort torpare-klassens förminskande till en mera invecklad företeelse än tidigare. Det är fördenskull anledning att betrakta utvecklingen under de senaste decennierna i ett särskildt sammanhang.

Al' Emigrationsutredningen har i afseende å torparfrågans nuvarande läge upplysningar inhämtats af de myndigheter och korporationer, hvilka redan äro i annat sammanhang omnämnda2). Af dessa myndigheter hafva hushållningsgillena och hushållningssällskapen samt kronolänsmännen och kominunalnämndsordförandena lämnat de utförligaste upplysningarna. Äfven medlemmar af landtmäteri- och jägeristaterna hafva bidragit till frågans belysning.

Af dessa yttranden, hvilka jämväl ibland afsett förhållandena under längre tillbaka liggande årtionden, har bekräftats, att den ofvan anförda strömningen under det extensiva jordbrukets period för jordtorparesystemets öfvergifvande till förmän för stataresystemet fortsatte under 1860- och 70-talen samt in pä 1880-talet i vissa rikets provinser. Detta synes hufvudsakligen hafva varit fallet i Upland3) och Södermanland4), i Östergötland5) och Skåne6) samt jämväl i vissa delar af Jönköpings') och Skaraborgs län8). Den goda tillgången pä arbetskraft och de låga arbetslönerna, i förening med (le höga spannmålspriserna och de stigande egendomsvärdena, samverkade ännu in pà 1880-talet till utbredande af modet att inlägga torpen. Emellertid hade. situationen inom jordbruksnäringen redan

') Se (le i not 1—ö i sid. 83 omnämnda ställena.

;) Kap. 11 sid, 53.

") Sotholms hds hush.-gille.

Ragunda oeh H agan da hush.-nämnd.

:,i Östergötlands läns hush-sällsk. bandi. 1881 sid. 278.

"< Paatoratskoiuiiiittécrna i Frosta hd. Fletnlnge, N. oeh 8. Luggude. Mörarp, ä|j uf i Malmöhus län i P. XI, till bnsh.-sällsk. Ett flertal kom.-ordf i samma län

7) Vista hds bush.-gille.

") Hush.-sällskapet i länet. Kronohn i Kåkinds distr.

på 1870-talet begynt blifva en annan och jordtorpens afliysande for-orsakades alltmera af nya förhållanden.

Det viktigaste bland dessa förhål landen har varit Sveriges växand< industrialisering från 1870-talet, med åtföljande ökade arbetstillfällen och stigande arbetslöner utom jordbruket. Torparnas aftagande blir från denna lid ett led i den landsbygdens allmänna affolk-ning, som under inflytande häraf vidtog. Torpens försvinnande får enligt inkomna uttalanden1) under de senare decennierna i första rummet tillskrifvas torparnes frivilliga lämnande af torpen, under påverkan af lockelserna till bättre aflönadt arbete utom jordbruket. Sådant saknas icke på talrika orter i riket. Arbetsförtjänsterna, pä andra håll ha stigit, så att jordbruket ej kan följa med4); torparen föredrager att vara en fri, lös arbetare*); han vill ej binda sig för en längre tid framåt4); han vill ha bättre betaldt, friare disponera sin tid, ej vara bunden af dagsverksskyldighet5); ban vill få rättig het att söka arbete hvar som helst, hvilket jordägarne ej vilja tillmötesgå6); såsom ackordsarbetare på annat håll bar ban större förtjänst7); de höga förtjänsterna i skogsrörelsen oeh industrien hafva medfört obenägenhet att vara torpare8).

Dragningen till städerna och industrien samt till Amerika är sålunda den allmänna ekonomiska faktor, som från och med 18(i0—70-talen trädt i förgrunden såsom orsak till torpens förminskande. På detta kända allmänna förhållande är ieke i detta sammanhang anledning att närmare ingå. De ökade utkomstmöjligheterna och stigande lönerna utom jordbruket äro emellertid endast den ena huf-vudgrupp af faktorer, som föranleda landsbygdens aflolkning. Den andra hufvudgruppen är att söka inom jordbruksnäringens egna förhallanden; bland dessa finnas i afseende å torpen flere, hvilka sammanhänga med torpinstitutionens särskilda karaktär och hvilka här framför allt komma i betraktande.

Under de senaste decennierna har på grund af den nämnda afdikningen af landsbygden en stark stegring ägt rum af arbetsförtjänsterna äfven inom jordbruket. Dagsverkspriser och tjänstehjonslöner hafva stegrats; samtidigt hafva de höga sädespriserna under 1850- 70-talen sjunkit, den extensiva sädesodlingens tid gått

') Hnsh.-sällsk:n i Malmöhus, Jönköpings, Gottlands, Östergötlands, Älfsborgs södra. Örebro län: Here linsh.-gillen i Stockholms, Gäfleborgs, Värmlands län och Ibr.-lör i Västmanlands län Landtmätare i Älfsborgs och Skaraborgs län Kronobn i Östergötlands. Jönköpings, Kalmar. Örebro, Västmanlands län. — Kom.-ordf. i alla län.

-') Qnsh.-sälisk:t i Göteborgs och Bohus län.

') Dito i Blekinge och Södermanland. — Krouol:n i Stockholms och Kristianstads län.

Dito i Göteborgs och Bohus län samt Kalmar norra.

"") Dito i Jönköpings län.

') Dito i Älfsborgs norra.

;) Dito i Kalmar södra. — Kom.-ordf. i Örebro och Värmlands Hin. Kronohn i Göteb. oeh Bohns.

8) Hitsh.-gillcn i Jämtland. Ett stort antal kom.-ordf. i Norrland.

förbi och jordbrukets utveckling gått i riktning af intensivare bruk. större användande af maskiner och ekonomisering ined arbetskraften. Dessa förändrade förhållanden hafva gifvetvis fört äfven tor-parefrägan in i ett nytt skede.

De sedan äldre tid tillbaka bestående, under den rikliga tillgången på arbetskraft och de låga arbetslönerna före 1870-talet afslutade arrendevillkoren för torpen hafva under de förändrade förhållandena synts torparna för hårda. In natura utgående dagsverksprestationer äro naturligtvis konservativare i sina fluktuationer änpen ningegodtgörelser. Många jordägare hafva ej velat lämpa rättsgörelsen för torpen efter dagsverkenas nutida värde1), eller hafva försummat att i tid göra detta8); de hafva alltför mycket fasthållit vid gamla kontrakt3) och ej velat jämka dessa efter de nva förhållandena4); betalningen för öfverdagsverken är för lag5). Torpskatten har därför af torparne ansetts oskäligt hög6); arrendevillkoren, särskildt där arrendet utgår i dagsverken"), hafva ofta varit hårda8); torparens villkor hafva fördenskull ej förbättrats i proportion till arbetslönernas stigande"); hans ställning är därigenom sämre än förr10); han har måst uppsägas på grund af försummelse att fullgöra sin dagsverksskyldighet11). Anledningen till torparnas frångående af torpen har sålunda enligt dessa utsagor äfven in i senare tid delvis varit att söka hos jordägarne, nämligen i sa måtto, att dessa blott ovilligt velat jämka torpvillkoren efter arbetsmarknadens förändrade förhållanden12).

En af de viktigaste omständigheter, hvilka försatt torparne i svårigheter. har varit de stegrade tjänstelönerna, hvilka ofta gjort det omöjligt för torparen att hålla dräng13). Allmänt uppgifves, att de större jordtorparne, hvilka för dagsverksskyldighetens fullgörande

') Hush.-sällsk:n i Kalmar norra. Jönköpings, Älfsborgs norra: Östbo hush.-gille > Jönköpings län. Landtmätare i Östergötland.

®) Hush.-sällsk. i Skaraborgs län.

®) Tveta linsh.-gille i Jönköpings län.

') Lvhandra hush.-gille i Stockholms läu: krouol:n i Kronobergs, Göteborgs och Bohus län.

6) Älfsborgs läns norra, Skaraborgs, Upsala läns hush.-sällsk.

Älfsborgs läns norra hnsh.-sällsk.

') Kristianstads läns hush.-sällsk.

") Malmöhus, Kristianstads och Hallands läns, Kalmar läns norra och södra. Jönköpings läns hnsh.-sällsk.; kronobn i Stockholms. Östergötlands. Kalmar. Hallands. Skaraborgs och Örebro län; kom.-ordf. i Mälareprov Inser na

") Hallands läns hnsh.-sällsk.

"') Östbo hush.-gille af Jönköpings län

ll) Hnsh.-gillcn i Stockholms och Upsala län. — Kronohn i Östergötlands län

'*) Att. anledningen legat delvis på jordägarncs sida utsäges uttryckligen af Kal-"lar läns södra och Östergötlands läns hnsh.-sällsk.

"1) Stockholms. Upsala, Södermanlands, Östergötlands. Kalmar läns norra. Älfsborgs tans norra, Skaraborgs. Örebro läns hnsh.-sällsk.: luish.-gillen o. Ibr.-fr. i Värmlands o ^äatmanlaods län; landtmätare i Södermanlands och Örebro län: kronohn i Stockholms, -orlennanlands. Östergötlands, Skaraborgs, Örebro Hin: kom.-ordf. pä flere häll i riket, särskildt Mälarcprovinseruа.

varit afhängiga af lejd hjälp, stått sig väsentligt sämre oeh oftare nödgats frångå sina torp än de mindre torparne. Sexdagarstorparne äro ruinerade genom svårigheten att. hälla dräng; 2 à 3 dagars torp minskas föga1). Minskningen i torparnas antal gäller förnämligast innehafvarne af stora torplägenheter, och har sin förnämsta

grund i svårigheten för innehafvaren af sådant torp att erhålla) dräng; där torpet åter icke varit större än att torparen själf kunnat utgöra sin dagsverksskyldighet, hafva anförda svårigheter icke förekommit2). Viktigast bland orsakerna till jordtorpens försvinnande är den med afseende å större torp verksamma, att torparne icke kunna hålla de drängar som erfordrats för dagsverksskyldighetens fullgörande3); o. s. v. 1 samma riktning som svårigheten att skaffa dräng har torparebar-m.ns af flyttning från hemmet verkat4). En allmän brist på intresse för jordbruket och i synnerhet torpbruket kan iakttagas hos dessa8); de söka sig tidigt bort till andra yrken eller till Amerika, och torparen sättes därigenom i förlägenhet för torpets skötande och prestationernas utgörande.

Hvad ofvan är sagdt om jordägarnes in i senare tid bibehållna alltför härda torpvillkor gäller emellertid blott om en del af jordägarne i riket; efter inkomna utsagor att döma knappast om flertalet. Oftare uppgifves, att jordägarne med hänsyn till de förändrade förhållandena på arbetsmarknaden och behofvet af att kvarhålla sina torpare nödgats sänka dagsverksprestationerna för torpen samt, hvilket är en allmän företeelse, öfvergå från dagsverken till kontant arrende. Dagsverksskyldighetens ersättande med penningearrende har påyrkats med ökad styrka från torparnes sida"), ty dessa vilja ej vara underkastade tvånget af bestämda dagsverken, hvilka de anse medföra olägenheter för den fria och mest lönande dispositionen af deras arbetskraft. Denna förändring har sålnnda framtvingats af den allmänna önskan hos torparne att söka förtjänster på ackordsarbete och utom jordbruket. Jordägarne hafva ofta varit nödsakade att tillmötesgå denua önskan; de hafva fått modernisera afgifterna för torpen7); de hafva sänkt dagsverksprestationerna så att de knappt kunna sänka dem mera"); de kunna ej numera upplåta torp med sä låga afgifter och höga dagsverken som torparen kräfver"). Där en

') Skaraborgs läns hush.-sällsk.

*) Stockholms läns hus.-sällsk.

s) Upsala läns husli.-sällsk.

4) Hush.-gillcn i Stockholms. Upsala, Värmlands län. Yästcr.-norrl. läns hnsh -sällsk.

r') Kristianstads, Älfsborgs södra. Skaraborgs läns hush.-sällsk. 1 lush.-gillen i Värmlands län. Kronol:n i Jönköpings län.

") Jönköpings och Östergötlands läns hush.-sällsk; landtmätare i Kristianstads län; kronol;n i Östergötlands, Kronobergs, Blekinge. Kristianstads, Malmöhus, Uötcb. oeh Bohns, Älfsborgs. Skaraborgs län: kom.-ordf. fran ett Herta) orter i riket.

;i Kristianstads läns hush.-sällsk.

") Östra hds hush.-gille af Jönköpings län.

") Mackmyra huth.-gille i Gäfleborgs län.

dylik modern iserning af torpvillkoren skett, än» förhållandena bättre1) oeh torparne hafva oftare kvarstannar

Emellertid har. i de fall då dagsverksskyldigheten bortfallit, torpinstitutionen förlorat sin gamla karaktär och det väsentligaste af sin betydelse såsom arbetssystem för jordbruket. Torpen hafva öfvergått till arrenden i vanlig mening; det patriark a lisk a förhållandet med åtföljande moraliska förpliktelser från husbondens sida har bortfallit, och för jordägarne hafva gifvetvis de rent ekonomiska synpunkterna viel torpjordens utarrendering trädt skarpare i förgrunden. Torparrendena hafva da ofta befunnits ofördelaktiga, särskildt sedan allt flera eftergifter i penningeafgäldeu måst göras; torpen skötas dåligt, sä ätt afkastningen blir dålig2) och till följd däraf äfven torparrendet litet; torparens små kunskaper, minimala resurser och brist på maskiner gör, att han ej kan bruka jorden in tensivt8); kostnaden för hus, ved och gärdsel blir knappt betald och torpsystemet oekonomiskt'); jordägaren har varit obenägen att sätta torpets byggnader och jord i fullgodt skick, enär afkomsten synts för ringa5); torpen hafva varit sä usla, att ägaren ej vill påkosta reparation®); ban anser det för dyrt att underhålla torpen, rifver dem därför och bygger hellre statarebostäder. som ej behöfva lada och logar7).

i rikets skogsbygder kommer härtill ett missnöje med torpen med hänsyn till hemmanens skog, som väl gjort sig

gällande allt sedan torpinstitutionens tillkomst, men som på grund af de stegrade skogsvärdena oeh minskade skogstillgångarna flerstädes synes hafva tilltagit i styrka8). Torpen afhysas med hänsyn till skogen, såväl af bolagen i norra och västra Sverige, som af enskilda hemmansägare. De stigande skogsvärdena hafva frestat torparna att utnyttja sin rätt till husbehofsvirke på ett otillbörligt sätt9); ett allmänt missnöje råder fördenskull i afseende å torparnes skogsrättigheter; tvister därom äro ej ovanliga10), och t. o. m. de till ovärderlig ägo a (söndrade skattetorpen i Norrland återköpas af denna anledning af de enskilde jordägarne och bolagen.10)

Genom toipareprestationernas successiva nedsättning har jordegaren sålunda ofta kommit, till en punkt, da torp upplåtelsen ej

') liush.-sällsk. i Kristianstads län: krono|;» i Södermanlands och Jönköpings län.) llnsh.-gillen i Kalmar och Jönköpings län.

") Kalmar läns södra och Södermanlands läns hnsh.-sällsk.

4) Hush.-gillcn i Jönköpings och Värmlands län. Kronohn i Blekinge län.

") Södermanlands läns hnsh.-sällsk. Lbr.-fr. i Västmanlands län.

6) Jägmästare pä Dal.

') Landtmätare i Södermanland.

") ilush.-gillen I Upsala, Värmlands och Gäfleborgs liin; hnsh.-sällsk. i Västernorrlands, Jämtlands oeh Norrbottens län: landtmätare l Värmlands och Västernorrlands län; Kronohn i Jönköpings och Viirmlnnds län: kom.-ordf. i Norrland.

®) Ilush.-gillen i Jämtland.

10) Landtmätare i Norrland.

längre synts ekonomiskt lönande. Härtill hafva jämväl bidragit de ofvannämnda förümlringarna inom jordbrukstekniken. Torpareinsti-tutionen, hvilken passade för det extensiva jordbruket, lämpar sig mindre väl för det intensiva, hvilket hufvudsakligen använder hästar såsom dragkraft och ersatt en stor del af den mänskliga arbetskraften genom användande af maskiner. Dessa omständigheter kräfva fasta arbetare, hvilka äro att påräkna för hvar dag och icke såsom torparen måste ägna en stor del af sin tid ål torpjordens skötsel1). I samma mån jordbruket inriktats pä foderväxtodling, har kreatursantalet ökats, hvilket har haft till följd större behof af kreaturssskötare, fill hvilka torpare af flera skäl ej med fördel kunna användas2). Den dyrbara och mera invecklade jordbruksredskap, som numera användes, kräfver större varia vid handterandet, än som i allmänhet förefinnes hos torparen, som mindre ofta kommer i arbete vid hufvndgården; än mera är detta fallet när det gäller körning och skötsel af hästarna3).

Genom jordbruksteknikens förändringar uppgifves sålunda torpsystemet hafva blifvit mindre lämpligt än förr såsom arbetssystem för det. större jordbruket. Den yttersta orsaken härtill synes dock, såsom af det anförda framgår, vara torparens bristande duglighet såsom arbetare i det moderna jordbruket; ett förhällande som torde sammanhänga med hans ofvannämnda brist på kunskaper och resurser samt däraf åtföljande mindre moderna skötsel äfven af torpjorden. Jordägaren uppgifves hafva anledning till missnöje med det sätt, hvarpå torparen fullgör sitt arbete4). Allteftersom de dugligaste elementen af torparklassen dragas bort till städerna, industrien och Amerika, måste dessutom de kvarvarande elementen blifva mindervärdiga; mycket ofta uppgifves, att jordägarne hafva svårt att få torpen besatta med dugligt folk5}; att blott äldre personer söka torp6) o. s. v. Jordtorpsystemets olämplighet såsom arbetssystem ur ofvan uppgifna grund torde sålunda ökas med torparklas-sens aftagande.

Till de rent ekonomiska driffjädrarna hos torparna vid torpens öfvergifvande komma ett flertal andra af mera social och psykologisk art. Torpen i riket äro ofta sädana, att de icke tillfredsställa torparklassens växande kraf, ej

blott på lifvets nödtorft7), men äfven på trefnad och bekvämlighet. Torparne pä dåliga torp och med

') Östergötlands läns hush.-sällsk. KronoLn i Kalmar och Örebro län.

l) Västerås lbr.-1'r. af Västmanlands län.

:l) Örebro läns hush.-sällsk.

4) Hush.-jjillc i Gäfleborgs län.

') Ett af kom.-ordf. i riket mycket ofta framhållet förhållande. Dessutom af kronoLn i Stockholms, Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads. Älfsborgs. Skaraborgs, Örebro län.

") Norbergs lbr.-fr. i Västmanlands län.

') Kalmar läns norra hush.-sällsk.

stor familj iia svårt att draga sig fram1); torparen liar alltid haft det sträfsamt och bekymmersamt2); torparen har alltid hört till de sämst lottade, kan ej blifva själfständig och ej lägga af för ålderdomen3). Den aflägsnaste och sämsta jorden uppläts på sin tid ät torparna4); deras bostäder äro, som redan ofvan antydts, mångenstädes dåliga"); beroende ej blott på nödvändigheten, utan äfven på bristande intresse från jordägarnes sida för torpens trefnad6); torparne önska därför bekvämare bostäder'); många tör]) ligga aflägset från hufvudgården och isoleradt8), hvilket icke blott gör att torparen finner det obekvämt att fullgöra sin dagsverksskyldighet8), utan jämväl föranleder andra olägenheter, såsom försvårad skolgång för barnen10); torparna hafva olust vid att bo ensamma i skogen11); de vilja vara i stånd att intaga sina måltider i hemmet och slippa lefva pä matsäck12). Endast mycket välbelägna torp röna förden skull efterfrågan18); det anses bättre att bo vid en station eller fabrik14). Härtill kommer som en viktig faktor torparekvinnornas missnöje med sin ställning i torpen; de anse sig för fina att mjölka15); föredraga fabrikslifvet'6) samt vilja hellre bli statare-hustrur, emedan de då fä mindre att göra17). Den allmänna ringaktningen för jordbruket, som genomgår stora lager af allmogebefolkningen, gör jämväl torparne obenägna för att kvarstanna vid torpen18).

Såsom en viktig faktor tillkommer i detta sammanhang torparnes uppfattning af sin beroende ställning. Särskildt från Norrland, Värmland och Smaland framhålles torparklassens själfständighets-sträfvan, känsla af sin beroende ställning samt obenägenhet att bruka andras jord såsom orsaker såväl till torparjordens ibland mindre goda skötsel som till torpens öfvergif vande19). Afsöndringar

Älfsborgs läns södra hush.-sällsk. !i Landtmätare i Kristianstad» län. 3j Landtmätare i Kronobergs län.

4) Malmöhus läns hush.-sällsk.; kronohn i Kristianstads län. "i Malmöbus, Hallands, Kalmar norra, Stockholms läns hush.-sällsk.

Stockholms läns hush.-sällsk. ') Jönköpings läns hnsh.-sällsk.

*) Kalmar läns norra och södra hush.-sällsk.: landtmätare i Kalmar län; kronoLn i Kristianstads län.

"I Östergötlands, Älfsborgs norra. Örebro läns hnsh.-sällsk. '") Älfsborgs liins södra hush.-sällsk. "I K om.-ordf. i Östergötland.

Jönköpings läns hush.-sällsk.: kronotn i ßötcb. och Bohus län. 1S) Östra hush.-gille i Jönköpings län. u) Kalmar läns södra hush.-sällsk.

"') Jönköpings, Älfsborgs södra, Göteb. och Bolius läns lmsh.-sällsk. 16l Göteb. o. Bohus lBiia hush.-sällsk. ") Kom.-ordf. i Östergötland.

") Upsala läns hush.-sällsk.: krouohu i Jönköpings och Värmlands län; kom.-ordf. i ett Herta| Ifin

'") Kom.-ordf i dessa län. Kristianstads läns och Älfsborgs läus södra hush.-sällsk. Kronol:n i Jönköpings, Kalmar, Götcb. och Bohun län.

till evärdelig ägo skötas bättre än torpen1). Därtill har jämväl bidragit osäkerheten i besittningen, såväl på grund af risken för laga uppsägning som på grund af frånvaron af skriftliga kontrakt,2) och af oklarheter i de bestående kontrakten, särskildt i fråga om torparnes skogsrättigheter3). Tvister hafva särskildt i norra Sverige icke varit ovanliga, med påföljd att hemmansägaren återför värfvat det i denna del af riket ofta på längre tid afsöndrade torpet4). Torparna önska äganderätt till sina torp5). Lättheten för att på billiga villkor förvärfva egna hem till evärdelig ägo, särskildt sedan ägo-styckningsinstitutet införts, uppgifves frän ett flertal provinser") hafva bidragit till den aftagande lusten att kvarblifva vid torpen och sålunda till torparklassens aftagande. 1 öfrigt hänvisas i afseende ä denna punkt till nedan7).

Torparklassens starka aftagande är en företeelse, hvars orsaker sålunda legat såväl hos jordägarne som hos torparne. TJnder ett tidigare skede lågo de hufvudsakligen hos de förre; under de senaste decennierna ater hafva faktorer a båda sidor växelverkat, men torde de starkaste orsakerna till aftagandet vara att söka hos torparna. I viss grad äro dessa orsaker oundvikliga historiska företeelser. Sådana äro de ökade arbetsförtjänsterna utom jordbruket, hvilka kanske i främsta rummet draga torparne bort; den stigande självständighet*, känslan; de ökade krafven på lifvets nödtorft och bekvämlighet; den genomträngande penningehushållningen, som väcker obenägenhet för naturaprestationers utgörande. Utvecklingen af dessa förhållanden kan icke hejdas, oeh det synes heller icke önskvärdt att söka hejda desamma. I viss grad åter sammanhänga orsakerna med missförhållanden i afseende å torpsystemet, som icke kunna betraktas såsom historiskt oundvikliga. Sådana äro å jordegarnes sida de ibland bibehållna, i förhållande till de stegrade arbetspriserna alltför hårda torpvillkoren; den olämpliga storleken å jordtorpen, som nödvändiggjort torpardrängs hållande; eftersättandet af torpens underhåll; felande eller oklara torpkontrakt; olämpliga besittningsvillkor; bristande intresse för torparnes trefnad. A torparnes sida äro dessa missförhållanden växande håglöshet ooh ringaktning för jordbruket; bristande kunskaper och vanskötsel af torpjorden; åverkan å skogs-

') Kom.-ordf. i Kristianstads län.

8) Stockholms läns hush.-sällsk.: landtmätare i Norrland. Kronol:u i Kalmar. Hallands, Älfsborgs, Västmanlands län.

3) Landtmätare i Norrland.

4) Dito.

5) Hnsh.-gillen och kom.-ordf. i Jämtland.

•) Hush.-sällsk. i Malmöhus, Gäfleborgs. Skaraborgs län. Landtmätare pft Gottland. Kronoliu i Kronobergs och Värmlands län. Kom.-ordf. pä liera orter. ') Kap. V.

tillgångarna; ovilligt utgörande af dagsverksskyldigheten; torpar-hustrurnas dragning till ett bekvämare lefnadssätt; o. s. v.

I'ä grund af hvad här är anfördt skall i efterföljande kapitel torpinstitutionens framtid tagas i betraktade.

V.

Följderna af t or par klassens försvinnande. Nödvändigheten af att staten befordrar torpens friköpning.

Under den nuvarande starka bristen pä arbetskraft inom jordbruket måste torparnes försvinnande gifvetvis förorsaka olägenheter. Utaf de af Emigrationsutredningen från k o m m u ual n än i nd sor <1 föran -dena och kronolänsmännen i riket inhämtade upplysningar har äfven med få undantag framgått den uppfattningen, att torpen numera anses vara till nytta för jordbruket. Endast från spridda orter, särskildt i norra Sverige, ga dessa uttalanden i motsatt riktning, och anses de allehanda ofvan antydda olägenheter, som medfölja torp-systemet, öfverväga dess fördelar.

Af rikets hushållningssällskap uttala jämväl flere den uppfattning, att torparnes försvinnande för närvarande är

till skada för jordbruket. Stockholms läns hushållningssällskap yttrar: Det är påtagligt, att anförda minskning af den fästa arbetskraft, som torpsystemet medfört, utöfvat ett synnerligen ogynnsamt inflytande pä jordbruket, särskildt det större. I>å torparinstitutionen, väl ordnad med torp ej större än att torparen själf kan utgöra sin dagsverksskyldighet och tillika med hjälp af egen familj bruka torpet, skulle vara gagnelig såväl för jordbruksarbetaren som för jordägaren, sä borde denna institution omhuldas och uppmuntras.» Upsala läns hushållningssällskap yttrar: »Torpens försvinnande har för det större jordbruket medfört stora svårigheter. Äfven när den ständigt erforderliga arbetskraften kan erhållas genom användande af statkarlssystemet, saknas tillfälle att under vissa perioder anskaffa extra arbetskrafts Jönköpings läns hushållningssällskap yttrar: »De större jordbrukarna reda sig i allmänhet sämre efter torpens indragning, beroende pä svårigheten att erhålla tillräckligt många arbetare.» Kalmar läns södra hushållningssällskap yttrar: »Såsom allmänt omdöme kan framhållas, att minskningen i torparnes och backstugusittarnes antal är till synnerligt stort men för det större jordbruket, ty det, mister därigenom en säker tillgång till arbetskraft.» Gottlands läns hushållningssällskap yttrar: »Då tillgängen till fast arbetsfolk minskats genom torpens försvinnande, kan detta sägas haft ett ogynnsamt inflytande för de större jord bruken. > Jllekinge läns hushållningssällskap yttrar om torpminskningen: »För det större jordbruket har en säker och pålit-TORPENS FRIKÖPNrXO

lig arbetskraft härigenom gått förlorad.» Malmöhus bins hushållningssällskap yttrar: Som torparne, utgöra en värdefull och pålitlig arbetsstam, måste torpens försvinnande medföra betänkliga följder för de större och medelstora egendomarna, då anskaffandet af lagstadda tjänare och daglönare blir allt svårare.» Hallands läns hushållningssällskap yttrar om minskningen i torparnes antal, att den »kommer naturligen att medföra afse värda svårigheter för jordbruket och alldeles särskildt för de större egendomarna.» Älfsborgs läns södra hushållningssällskap yttrar: »Torpsystemets så småningom skeende försvinnande har på det kännbaraste berört såväl det större som äfven det mindre jordbruket. Förutom att mycken åkerjord på detta sätt ödelagts, så försvåras i hög grad härigenom driften, särskildt skördearbetet, vid jordbruken såväl större som mindre.» Älfsborgs läns norra hushållningssällskap yttrar: »Torpsystemets försvinnande ökar afgjordt storjordbrukets svårigheter och skadar hela jordbruksnäringen, ty rekryteringen af kunniga och jordbruksintres-serade arbetare har hufvudsakligen skett från torpen. Skaraborgs läns hushållningssällskap yttrar: »De gårdar, hvilkas ägare vidmakthållit sina torp, i all synnerhet de mindre oeh medelstora, samt samtidigt gifvit deras innehafvare skäliga villkor, äro för närvarande i afseende å tillgången pä arbetsfolk bäst ställda. På sådana gärdar äter, där torpen antingen indragits eller till öfvervägande del utgöras af större' sexdagars torp, som ej kunna besättas, är tillgången pä arbetskraft, dä det lösa arbetsfolket numera hellre går till industrien eller emigrerar, j'tterst knapp, och många nödvändiga arbeten måste redan nu här eftersättas.» Västernorrlands läns hushållnings sällskap yttrar om torpens försvinnande: »För jordbruket, äfven iden begränsade form, hvari det här i länet bedrifves, är detta förhållande synnerligen ogynnsamt. Ty i ilen mån torpen försvinna, går jordbruket förlustig!; om en nära till hands varande och tjänlig arbetskraft, särskildt värdefull under bärgnings- och skördearbetena.» Endast Gäfleborgs och Jämtlands läns hushållningssällskap uttala den uppfattning, att dagsverkstorpens försvinnande icke har någon menlig inverkan på jordbrukets nuvarande ställning eller framtida utveckling; en åsikt som tydligen hvilar pä dagsverkstorpens städse ringa antal i dessa trakter.

I här anförda uttalanden ses torpark lassens försvinnande en bart ur synpunkten af den ökade brist på arbetskraft som därigenom förorsakas för jordbruket. Intet tvifvel råder ju därom, att stora olägenheter i synnerhet för det större jordbruket äro en följd däraf. Frän vidsträcktare statsekonomisk synpunkt måste emellertid torparklassens försvinnande betraktas såsom än allvarligare. •Jordtorparne hafva, sådana de differentierat sig från baekstugu-stttare- och inhyseshjonklasserna, stått jämförelsevis högt i al-100 EMIGRATIONSUTR. BIL. XI. TORPARK-, BACKSTOGU 0. INI1YSKSKLASSKRNA.

seende å fysiska och moraliska egenskaper. i)em tillkommer i hög grad förtjänsten af nyodlingarnas fortskridande, och torpinstitutionen har under halftannat århundrade utgjort en af de stabilaste och bästa källorna till arbetskraft inom jordbruksnäringen. Torparnes försvinnande innebär bortflyttningen af ett af landsbygdens värdefullare folkelement, hvilket under den nuvarande allmänna folkbristen därstädes måste väcka

betänkligheter. Dessa blifva så mycket större, som jordtorparne utgöra en del af rikets bofasta befolkning och stats makternas sträfvan för närvarande gå i riktning att understödja den lösa landtbefolkningens bosättning under eget tak. ,1 ordtorpen i riket representera med boningshus, ekonomibyggnader och uppodlingar ett afsevärdt nationellt kapital ; detta går med torpens afhysande till stor del till spillo, emedan torpbyggnaderna oftast få förfalla och torp jorden på grund af bristen pä arbetskraft i regel skötes föga intensivt efter inläggningen; ofta får den rent af ligga för fäfot. I den mån slutligen torparne rekrytera emigrantströmmen, adderar sig till dessa nationella förluster den än större, nämligen människo-f(Br lus ten.

Torparnes försvinnande innebär alltså stora olägenheter ur såväl jordägarne,* privatekonomiska synpunkter som ur vidsträcktare nationella. I den nuvarande situationen förorsakas denna utveckling icke af förhoppningar hos jordägarne att genom torpjordens indragning förbättra sina jordbruk. Detta var fallet, under ett tidigare skede, dä torpen voro till hinder lor sädesbrukets utveckling; numera bringas jordägarne till åtgärden genom dagsverksprestationernas bortfallande och penningearrendenas nedsättning, hvilket i förening med de höga underhållskostnaderna for torpet, tärandet pä skogen o. s. v. gör torpets bibehållande rent förlustbringande. Genom ömsesidig öfverenskommelse, med hvilken torparen ofta torde vara mera tillfredsställd än jordägaren, upphöres till sist med torparrendet. Torpens afhysande är sålunda icke numera ett led i en målmedveten jordbrukspolitik, utan ett symptom af förfall inom jordbruksnäringen.

Torpinstitutionens konserverande kunde sålunda väl anses vara önskvärdt, och frän denna synpunkt utgå de flesta af de till Emigrationsutredningen ingångna uttalanden. Emellertid måste inan räkna med förhållandena, icke sådana de varit, men sådana de i nuvarande tid äro. Förutsättningarna för torpinstitutionens bestånd äro numera stadda i försvinnande; flera af dem äro så undergräfda, att det linnes föga utsikt för att de? under öfverskädlig tid framåt skola återkomma.

Såsom framhållits, äro nämligen flere af de på torpinstitutionen upplösande krafterna oundvikliga historiska företeelser. Det torde ej för afsevärd tid framåt vara möjligt, vare sig att gifva torparne

sådana villkor, som ur ren förtjänstsynpunkt öfverträffa de höga lönerna såsom fria arbetare i oeh utom jordbruket; ej heller kan torparklassens växande självständighetskänsla oeh ökade lefnadskraf samt den genomträngande penningehushållningen hejdas. Motviljan mot en bestämd, för längre tid framåt reglerad dagsverksskyldighet växer sig för närvarande mycket stark inom torparklassen, hvilken i likhet med arbetsklassen i allmänhet fordrar en större rörlighet och dispositionsfrihet öfver sin arbetskraft. Det patriarkaliska förhållande, som fordom har rådt mellan torparne och deras husbönder, är uppenbarligen stadt i upplösning. Den hastighet, hvarmed torpen försvinna i stora delar af riket, är det tydligaste beviset på styrkan hos dessa undergräfvande krafter.

Hvad som i första rummet synes vara dömdt att försvinna, är dagsvcrksprestaiionemas ingående i torparrendet. Deras bortfallande oeh ersättande med penningar är en så allmän företeelse, hvilken sä nära sammanhänger med penningehushållningens allmänna genomträngande, att åtgärder till motverkande däraf icke hafva mycken mening. Lagstiftningsåtgärder bruka städse komma bakeiter den faktiska utvecklingen; den nya arrendelagens reglering af torpdagsverkena har kommit femtio är för sent. 1 den nuvarande situationen äro dessa stadganden utan nämnvärdt inflytande på torpinstitutets konserverande. Torparnes allmänna fordran pä penningearrenden kan icke därigenom hejdas.

Äfven från jordägarnes synpunkt torde dagsverksprestationernas bibehållande börja anses såsom en mindre fördel, trots den stora bristen på arbetskraft i jordbruket. Torparnes tvungna arbetsprestationer äro ofta dåliga; dc blifva sämre, allteftersom de fria dagsverkena stiga i |iris och torparnes missnöje med sin ställning tilltager. Under äldre tiders patriarkaliska förhållanden var det väl möjligt att få skälig valuta af torpdagsverkena; numera blir detta svårare, då allt mindre intressen för torparen sättas pä spel genom torpets frångående. Torparklassens försämring genom de arbctskraftigaste elementens bortflyttning samt torparna» olämp-liglict såsom arbetare i det

moderna jordbruket verka i samma riktning. Två af rikets hushållningssällskap, nämligen Södermanlands läns och Kalmar läns norra, uttala äfven en förkastelsedom öfver torpsystemet. Det förra sällskapet yttrar ur ofvannämnda synpunkt: »Det är gifvet, att det större jordbruket förr haft en billig och säker arbetskraft i torparne, men sedan systemet rakat på förfall och ej längre kan prestera annat än underhaltiga arbetare, hvilkas yrkesskicklighet och intresse för jordbruket är mindre än staf karlarnes, är det större jordbruket otvifvelaktigt, bättre betjänadt med en på annat sätt anskaffad, om också dyrare arbetskrafts Det senare sällskapet yttrar om torpsystemet: »Detta är icke i något af-

seende anpassadt efter nutida förhållanden samt ställer torparen i en rättsligt sedt osäker och osjälfständig ställning, som är till skada för såväl honom och jordägarne som för en rationell utveckling af värt mindre jordbruk.» — Samma uppfattning som dessa båda hushållningssällskap uttala en del kronolänsmän och kommunalnämnds-ordförande. Östergötlands läns hushållningssällskap påpekar äfvenledes, att på grund af ofvan anförda omständigheter torpdagsverkenas ersättande med penningar numera är en fördel för många jordägare.

Då dagsverksprestationerna ersatts med penningar, så har emellertid torpinstitutionen redan förlorat sin specifika karaktär af arbetssystem. Torparne äro blifna pä ofri grund sittande jordbruksarbetare, hvilka i likhet med daglönare fritt disponera sin arbetskraft i den omgifvande trakten. Torpsystemets historiska roll är då redan utspelad, och endast arrendesystemet står kvar med dess olägenheter såväl för jordägarne som för torparne. Har utvecklingen kommit till denna punkt, så är torparfrågans sammanhang med frågan om det lämpligaste arbetssystemet i det större jordbruket redan afbrutet och den är blifven i högre grad en social än en jordbrukseknomisk fråga.

Att statsmakterna gentemot denna har mera vidtgående förpliktelser än de genom den nya arrendelagen infriade synes uppenbart. Torparfrågan är numera ott led i det stora samhälleliga spörsmål, som knyter sig kring landsbygdens affblkning och af hvilket utvaudringsfrågau utgör en sida. Lika väl som statsmakterna på annat sätt äro verksamma för att motarbeta de ölägenheter denna nffolkning medför, finnes det anledning att betrakta torparfrågan såsom en riksfråga, h]u bel samhällsklass af värdefull kvalitet är stadd i stark decimering och gär i afsevärd utsträckning förlorad för riket samtidigt med att betydande nationella kapital förstöras; allt utan att några motsvarande fördelar numera vinnas vare sig för jordägareklassen eller för riket. Under sådana förhallanden får torparfrågan anses hafva kommit in i ett läge, dälden uppfordrar till statens mellankomst ickc endast i afseende ä nyttjanderättsaftalens reglerande.

Ett statsmakternas ingripande genom lagstiftningsåtgärder och på annat sätt för torparklassens bevarande synes dessförutom påkalladt. Om ett sådant arbete skall hafva utsikt till framgang, måste man dock räkna med den faktiska utvecklingen och anpassa sig därefter. Dagsverksprestationerna komma att allt mera bortfalla ur torparrendena, hvilka åtgärder än däremot vidtagas. Jordägarne kunna icke heller tvingas att bibehålla torpen, sedan arrendena nedsatts sä långt, att torpet för dem är förlustbringande. Torparne kunna lika litet tvingas att stanna kvar, da de äro miss-

nöjda med sin beroende ställning och finna sig hafva bättre ekonomiska utsikter på annat håll. Ett arbete pä torparklassens bevarande måste offra torpsystemet såsom arbetssystem för det viktigare sociala ändamalet att kvarhålla torparne.

Det synes endast vara, en riktning, hvaruti detta arbete kan röra sig, oeh det är ett understödjande af torpens förvandling till egna hem med äganderätt. Man kan visserligen sätta ifråga en lagstiftning, som gör torparnes besittningsrätt till torpen tryggare än den är genom den nya arrendelagen och som jämväl tillförsäkrar dem den värdestegring, som torpet genom deras arbete ernår. Äfven kan möjligen ett allmänt upplysningsarbete, som höjer torparklassens kunskaper och jordbruksintresse samt motarbetar vantrefnaden i torparhcmmen, verka i samma riktning. Tager man emellertid i betraktande styrkan af de krafter, som för närvarande drifva bort torparne och upplösa torpsystemet, så torde de ringa utsikterna blifva uppenbara för alla försök att få torparne i någon större

utsträckning att sitta kvar som nyttjanderättshafvare.

Torparnes allmänna känsla af ofrihet oeh missnöje med sin ställning beror nämligen i högst väsentlig grad därpå, att de sitta såsom brukare af andras jord. Att torpsystemet numera råkat på förfall; att det antingen alstrar en trög oeh liknöjd befolkning eller ock upplöses, beror innerst därpå, att det hvilar på tillvaron af ett personligt förhållande mellan torparen och jordägaren, för hvilket förutsättningarna ej längre finnas. Torparne kunna icke numera och i framtiden kvarhållas i detta personliga förhållande, sedan själf-ständighetskrafvet blifvit allmänt inom allmogeklassen och talrika ekonomiska möjligheter af annat slag erbjuda sig. För att kvarhålla dem vid torpen finnes då intet annat medel än att understödja deras frigörelse ur detta beroende.

Att därigenom en institution af stor historisk betydelse såväl för jordbruksnäringen som i socialt afseende upplöses, må väl från flera synpunkter beklagas. Denna upplösning är emellertid under alla förhållanden oundviklig. För statsmaktorna står valet endast niiillan att passivt åse torpens af hysande och torparklassens undergång eller att ingripa i samma riktning som den faktiska utvecklingen, låta torpinstitutionen falla och hjälpa torparne att blifva själfägare. Vid betraktande af de mycket stora nationella förluster, som torparklassens undergräfvande medför, måste det senare anses vara statens oafvisliga plikt.

Det kan väl göras gällande, att genom torpens friköpning själf-ügande obesutenheter i stor skala tillskapas, med de ölägenheter detta tvifvelsutan i vissa fall kan innebära. Däremot kan emellertid anföras: dels att ilen nuvarande egnahemsrörelsen i än högre grad träffas af denna anmärkning; dels att torparne, då de hafva104

redt sig som nyttjanderättshafvare, böra lika bra och iiu bättre kunna reda sig som själfägare; dels att arbetsförtjänster för öfver-skådlig tid framåt ieke torde komma att saknas på landsbygden; oeh dels att torparne, sedan de fritt kunna disponera sin arbetskraft, i allmänhet lättare än tillförene skola kunna uppsöka dessa arbetsför tjänster. 1)en nämnda anmärkningen torde fördenskull icke kunna anses vägande. Däremot måste större betydeiso tillmätas det förhållande, att jordägarne genom dagsverkstorpens upphörande bringas i ökade svårigheter. Detta är emellertid, såsom påpekats, under alla omständigheter förr eller senare oundvikligt. Ett statsingripande för underlättande af torpens friköpning kan väl i enstaka fall bringa den tidpunkt närmare, dä jordägaren ställes inför utsikten att drifva sin hushållning utan torpdagsverken; i stort sedt uppvägfes dock detta af den nationella vinst, torparnes kvarhållande innebär.

Redan för närvarande försiggår i icke sä ringa utsträckning friköpning af torp i olika delar af riket. I första rummet är detta fallet med afseende å soldat-, ryttare- och båtsinanstorpen1), men det sker äfven med vanliga jordtorp, särskildt pä de större egendomarna. De från kommunalnämndsordförandena inkomna upplysningarna gifva vid handen, att friköpning i Norrland, oeh särskildt i Gästrikland, ofta äger rum; i Mälareprovinserna ibland, mon icke ofta, dock i Örebro län rätt ofta; i östra Värmland ibland; i västra Värmland nästan aldrig; på Gottland, i Östergötland och Västergötland samt Jönköpings län ibland, men icke ofta; i Kalmar och Kronobergs län icke sa sällan; i Blekinge, särskildt östra delen, ofta; i Kristianstads län, i öfvervägande grad i N. Åsbo härad samt ofta i V. och <>. Göinge samt Albo härader; i Malmöhus län icke så sällan; i Hallands samt Göteborgs och Bohus län ibland, men icke ofta. Ehuru det är svårt att bilda sig något tillförlitligt omdöme pä grund af dessa uttalanden, vill det dock synas, som skulle friköpning af torj) vara icke så ovanlig i Norrland och Skåne samt jämväl rätt ofta förekomma i Örebro, Kronobergs, Kalmar och Blekinge län, under det att sådan friköpning hör till undantagen i det öfriga, riket.

Ett understödjande af torpens förvandling till egna hem mod äganderätt skulle sålunda ansluta sig till en tendens, som redan i viss grad förefinnes, mon som pä grund af de svårigheter, som resa sig däremot, icke fått den utveckling, som varit önskvärd. Att torpen icke i större omfattning än som sker friköpas, beror som bekant ofta icke pä felande hag därtill från jordägarnas och torparnas sida, utan på de svårigheter, som eljest, resa sig däremot: svarig-

') Uppgifterna friln kommunalnämndsordförandena torde ieke afse förhållandena annat än töre ikraftträdandet af lagen den IS okt 15107 angående dessa torps befriande i vissa fall från ansvar för inteckningar i stambcmmanet.

Efter denna lag torde fri-köpningen hafva blifvit än vanligare.

heterna alt befria dem från ansvar för inteckningar i stamhemmanet; de med afsöndringen förenade omgångar och kostnader; köpeskillingens storlek, som gör det för torparen omöjligt att köpa utan hjälp af en ändamålsenligt ordnad kredit; o. s. v. Det är särskildt ett bekant förhållande, att mindre afsöndringar ofta stå relativt högt i pris, och att i synnerhet inom bondeklassen en gammal motvilja förefinnes mot hemmanens kringskärande. Utan att underkänna de legitima motiv soui ofta förefinnas härför, och utan att i allmänhet någons rätt trädes tor nära, kunna emellertid dessa hinder för jordtorpens friköpning minskas eller undanrödjas genom olika statsåtgärder.

Statsmakterna kunna sålunda befordra friköpningen genom lättnader i inteckningslagstiftningen af om ock icke lika låugt gående, så dock liknande art som de nyligen i afseende å soldattorpen träffade; genom förenkling i afsöndringsförfarandena; genom inrättandet af kreditinstitutioner, hvilka kunna träda emellan såsom långifvare eller såsom garant för köpeskillingarna eller hvilka kunna öfvertaga fordringarna gentemot torparna samt bereda dessa gynnsamma ränte- och amorteringsvillkor; genom en lagstiftning, som tillåter dessa kreditinstitut att medverka endast vid sådana fall af friköpning, hvilka för torparna kunna synas ändamålsenliga; m. fi. liknande åtgärder. Det synes i hög grad påkalladt, att dessa frågor tagas under öfvervägande; ingripanden af detta slag synas i själfva verket ligga närmare till hands och mera ansluta sig till en naturlig utveckling än statens nuvarande sträfvanden för egnahemsrörelsens främjande. Skulle det visa sig, att äfven åtgärder af detta här antydda slag icke blifva tillfyllest verksamma för det åsyftade ändamålet, kunna möjligen ytterligare andra tagas i öfvervägande.

För närvarande kan man endast uttrycka den önskan, att statsmakterna snarast möjligt upptaga torparfrägan i hela dess vidd och underkasta den en allsidig utredning ur ofvan antydda synpunkter.

8Af Emigrationsutredningens utlåtande hafva hittills i tryck utkommit

(10 september 1908):

Bilaga I. Utvandringslagstiftning. Öfversikt af dess utveckling ocli nuvarande beskaffenhet i Europas olika stater.

Bilaga VII. Utvandrarnes egna uppgifter. Upplysningar inhemtade genom Emigrationsutrodningcns agenter äfvensom Bref frän svenskar i Amerika.

Af Bilaga VIII. Bygdeundersökningar: 2. Jösse härad i Värmland. 3. Vedbo och Nordmarks härader.

Bilaga XI. Torpare-, backstugu- och inhysesklasserna. Öfversikt af deras uppkomst, tillväxt och aftagande med särskild hänsyn till torparklassens undergräfvande.

Bilaga XV. Arbetsmetoder i Amerika. Arbetsintensitet och ve.rkstadsorgani-sation. Arbetsmetoder inom verkstads- och maskinindustrien.

Under uppsättning äro:

Bilaga II. Utvandringsväsendet i Sverige. — Bilaga VI. Bygdestatistik. — Bilaga X. Jordfördelningen i Sverige och landsbygdens affolknine. — Bilaga XVI. Folklyunot och utvandringen.